

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ VE
ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA
MÜLTECİ, SİĞINMACI VE GÖÇMENLERİN
İDARİ GÖZETİMİ

HAZIRLAYAN
Hacer ORUÇ
1830233014

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Didem ERDOĞAN

ISPARTA- 2023

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK BEYAN BELGESİ

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Hacer ORUÇ
Öğrenci Numarası	1830233014
Enstitü Ana Bilim Dalı	Kamu Hukuku
Programı	Kamu Hukuku
Programın Türü	(x) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Dr. Öğr. Üyesi Didem ERDOĞAN
Tez Başlığı	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenlerin İdari Gözetimi
Turnitin Ödev Numarası	

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 157 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 26/04/2023 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönergesinin 14 üncü maddesinde yer alan filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

Kaynakçalar hariç, alıntılar dahil, 10 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç;

% 19 'dur.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

...../...../.....
(İmza)
Danışmanın Unvanı-Adı-SOYADI

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenlerin İdari Gözetimi*” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

İmza
Hacer ORUÇ
Tarih

(ORUÇ, Hacer, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenlerin İdari Gözetimi*, Tüksek Lisans Tezi, Isparta, 2023)

ÖZET

Dünyada ülkeler ve özellikle Türkiye son yıllarda yoğun bir göç akınına uğramıştır. Göç eden yabancılar, düzensiz yollarla ülkeye gelmekte, geldikten sonra düzensiz duruma düşmekte ya da düzensiz yollardan ülkeden çıkmaya çalışırken yakalanmaktadırlar. Ulusal ve uluslararası mevzuata göre düzensiz durumdayken veya düzensiz şekilde çalışırken ya da düzensiz yollarla ülkeye girdikten veya ülkeden çıkmaya çalışırken yakalanan yabancılar, sınır dışı işlemleri tamamlanıncaya kadar idari gözetim altına alınarak Geri Gönderme Merkezleri (GGM)'ne sevk edilmektedir. Türkiye'de göç ve sığınma alanını düzenleyen başlıca mevzuat 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)'dur. YUKK'ya göre Türkiye'de sığınma başvurusu yapan kişilerin de belirli durumlarda idari gözetim altında tutulabileceği öngörülmektedir. İdari gözetim kararı alındıktan sonra da gözetimde tutulma kararlarının denetimi, mekânların yaşam koşulları, özel durumdaki kişilere uygulanması gereken hassasiyet konularına önem verilmeli ve dikkatle incelenmelidir. İdari gözetim kararı istisnadır ve hukuki yarar alternatif tedbirlerle de sağlanabilecekse bu husus göz önünde bulundurulmalı ve alternatif tedbirlere başvurulmalıdır.

Çalışmada hem uluslararası hukuk düzeni hem de ulusal hukuk düzeninde idari gözetim konusu incelenecektir. Türkiye'de idari gözetimin, uluslararası standartlar ve ulusal mevzuatın da öngördüğü şekilde müracaat edilen bir tedbir haline gelmesinden dolayı idari süreçlerin kişilerin özgürlüklerinden mahrum edilmeden yürütülmesi, daha sistematik ve etkili bir şekilde kullanılabilmesi için, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve Anayasa Mahkemesi (AYM) kararları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, sığınmacı, göçmen, sınır dışı etme, idari gözetim, alternatif tedbirler, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi kararları

(Oruç, Hacer, *Administrative Surveillance of Refugees, Asylum Seekers and Migrants in the Light of the Decisions of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court*. Master's Thesis, Isparta, 2023)

ABSTRACT

Countries around the world, and especially Turkey, have undergone an intensive migration influx in recent years. Emigrating foreigners come to the country by irregular means, fall into an irregular situation after arrival, or are caught trying to leave the country by irregular means. According to national and international legislation, foreigners caught in an irregular situation or working irregularly, or entering or trying to leave the country by irregular means, are placed under administrative supervision and sent to Repatriation Centers until the deportation procedures are completed. The main legislation regulating the field of migration and asylum in Turkey is the Law on Foreigners and International Protection No. 6458. According to the Law, it is envisaged that people applying for asylum in Turkey may also be kept under administrative supervision in certain cases. After the administrative supervision decision has been taken, the supervision of the supervision decisions, the living conditions of the places, the sensitivity issues that should be applied to people in special situations should be given importance and carefully examined. The administrative supervision decision is an exception, and if the legal benefit can also be provided by alternative measures, this issue should be taken into account and alternative measures should be applied.

In the study, the issue of administrative supervision in both the international legal order and the national legal order will be examined. Since administrative surveillance has become an applied measure in Turkey as stipulated by international standards and national legislation, the decisions of the ECHR and the Constitutional Court will be evaluated in order for administrative processes to be carried out without depriving people of their freedoms and to be used in a more systematic and effective way.

Key Words: Refugee, asylum seeker, migrant, deportation, administrative detention, alternative measures, Decisions of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK BEYAN BELGESİ	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	x
TEŞEKKÜR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İDARİ GÖZETİM İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE YASAL DÜZENLEMELER

1. Temel Kavramlar	7
1.1. Yabancı	7
1.2. Sığınma ve Sığınmacı	9
1.3. Göç ve Göçmen	10
1.4. Uluslararası Koruma	14
1.5. Mülteci ve Şartlı Mülteci	15
1.6. İkincil Koruma ve Geçici Koruma.....	18
1.7. Geri Gönderme Yasağı	20
1.8. Devletin Egemenlik Yetkisi.....	23
1.9. Düzensiz Giriş	25
1.10. Cezalandırmama İlkesi	26
1.11. Sınır Dışı Etme	28
1.12. Alıkoyma ve Özgürlükten Mahrumiyet.....	32
1.13. İdari Gözetim	33
2. Yasal Düzenlemeler	43
2.1. Uluslararası Hukukta İdari Gözetim ile İlgili Düzenlemeler.....	43
2.1.1. Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi.....	43
2.1.2. Çocuk Hakları Sözleşmesi	44

2.1.3. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi	44
2.1.4. Birleşmiş Milletler İşkence ve İnsanlık Dışı Küçük Düşürücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme	45
2.1.5. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	45
2.1.6. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)	46
2.2. Türk Hukukunda İdari Gözetim ile İlgili Yasal Düzenlemeler	50
2.2.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)	50
2.2.2. İdari Gözetim Alternatifler Yönetmeliği	51
2.2.3. Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği	51
2.2.4. 1982 Anayasası	52

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI VE ULUSAL MEVZUAT İLE YARGI KARARLARINA GÖRE İDARİ GÖZETİM

1. İdari Gözetim Altında Tutulma	54
1.1. İdari Gözetim Altında Tutulmanın Gerekçesi ve Şekli.....	54
1.2. İdari Gözetim Altında Tutulmanın Sınırları	56
1.2.1. Sığınma Talep Etme Hakkına Saygı	56
1.2.2. İdari gözetimde Kanunilik ve Kişinin Özgürlük ve Güvenlik İle Hareket Serbestisi Haklarına Saygı	57
1.2.3. İdari Gözetimde Keyfilik Yasağı ve Orantılı İdari Gözetim.....	61
1.2.4. İdari Gözetimde Ayrımcılık Yasağı	65
1.2.5. İdari Gözetimde Azami Süre.....	65
1.2.6. İnsancıl ve Onurlu İdari Gözetim Koşulları.....	68
1.2.7. Hassas Durumdakilerin Özel Durumu	69
1.2.8. İdari Gözetimde Bağımsız İzleme ve Teftiş.....	70
2. Geri Gönderme Merkezlerinin Koşulları.....	71
2.1. Geri Gönderme Merkezlerinin Asgari Koşulları	71
2.1.1. Geri Gönderme Merkezlerinde Fiziken Sağlanması Gerekli Koşullar .	72
2.1.2. Temel İnsan Haklarına Saygı	74
2.1.3. Temel İhtiyaçlar	75
2.1.4. Yasal Danışmanlık ve Tercümanlık Hizmeti	76
2.1.5. Yerleştirme Kararlarının Düzenli Olarak Gözden Geçirilmesi.....	77
2.2. Geri Gönderme Merkezlerindeki Başlıca Kötü koşullar	77

2.2.1. İnsan Onuruyla Bağdaşmayan Koşullar ve Yığılmalı Etki	77
2.2.2. Gözetim Alanlarında Aşırı Kalabalıklaşma	83
2.2.3. Sağlık Hizmetlerine Erişim Yetersizliği	85
3. İdari Gözetim Altındaki Kişiler ile Hassas Durumdaki Kişilere Muamele ve İdari Gözetim de Sağlanması Gereken Yasal Güvenceler	85
3.1. İdari Gözetim Altında Bulunan Kişilere Muamele.....	85
3.2. Hassas Durumdaki Kişiler ve Gruplar	86
3.2.1. Çocuklar	87
3.2.2. Travma ve İşkence Mağdurları	92
3.2.3. Kadınlar.....	93
3.2.4. İnsan Ticareti Mağdurları veya Potansiyel Mağdurlar.....	94
3.2.5. Engelli Bireyler	95
3.2.6. Yaşlı Bireyler	97
3.2.7. Sığınmacılar	97
3.2.8. Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transgender, İntersex (LGBTI) Bireyler ...	98
3.3. İdari Gözetim Altındakilere Sağlanması Gereken Yasal Güvenceler	99
3.3.1. Avukata Erişim.....	100
3.3.2. Hakkında Yapılan İşlemlere İlişkin Bilgilendirilme Hakkı	101
3.3.3. Sağlık Hakkı ve Doktora Erişim	101
3.3.4. Aile Fertlerini Bilgilendirme.....	102
3.3.5. Konsolosluga Erişim	103
3.3.6. BMMYK'ya Erişim	103
4. İdari Gözetime Alternatif Yükümlülükler	104
4.1. Yetkili Mercilere Başvurarak Kayıt.....	106
4.2. Seyahat Belgelerinin Teslim Edilmesi.....	106
4.3. Geçici İkamet İzinleri	107
4.4. Vaka Yönetimi veya Vaka Çalışanı Desteği	107
4.5. Aile Yanında Barınma	108
4.6. Bildirimde Bulunma	109
4.7. Kuruma ya da Konuta Yerleştirme	110
4.8. Belli Bir Adreste İkamet.....	111
4.9. Kefalet.....	112

4.10. Teminat Verilmesi	113
4.11. Elektronik İzleme ve Ev Hapsi	114
4.12. Geri Dönüş Danışmanlığı	116
4.13. Dönüş Evleri/Dönüş Merkezleri	117
4.14. Kamu Yararına Hizmetlerde Gönüllülük Esasıyla Görev Alma	117
SONUÇ	118
KAYNAKÇA	125
ÖZGEÇMİŞ	144

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
ASŞ	: Avrupa Sosyal Şartı
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BBMMÖ	: Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü
Bk.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği
C.	: Cilt
CDDH	: İnsan Hakları Yürütme Komitesi
CoE	: Council of Europe (Avrupa Konseyi)
CPT	: European Committee for the Prevention of Torture (Avrupa İşkencenin ve İnsanlık dışı veya Onur kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi)
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
D. İş	: Değişik iş
doc.	:document
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
E	: Esas
E.T.	: Erişim Tarihi
ECRE	: European Council on Refugees and Exiles (Avrupa Mülteciler ve Sürgünler Konseyi)
GGM	: Geri Gönderme Merkezi
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GKY	: Geçici Koruma Yönetmeliği
HRC	: Human Rights Committee (İnsan Hakları Komitesi)
Ibid	: İbidem (Aynı yerde, aynı eserde)
ICJ	: International Commission of Jurists (Uluslararası Hukukçular Komisyonu)
IOM	: International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
İGİM	: İl Göç İdaresi Müdürlüğü

İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
İYUK	: İdari Yargılama Usulü Kanunu
K.	: Karar
K.T.	: Karar tarihi
m.	: Madde
MHM	: Mülteci Hakları Merkezi
MSHS	: Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
No	: Numaralı
OPCAT	: Optional Protocol to the Convention Against Torture (İnsanlık Dışı, Küçük Düşürücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmenin Ek İhtiyari Protokol)
p	: Paragraf
RG	: Resmî Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayılı
ss.	: Sayfa Sayısı
T.	: Tarih
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TVK	: Türk Vatandaşlığı Kanunu
UADS	: Uluslararası Adalet Divanı Statüsü
UGO	: Uluslararası Göç Organizasyonu
UNHCR	: United Nations High Commissioner For Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
vd.	: ve devamı/ve diğerleri
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
YUKKUY	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında desteğini esirgemeyen, tezimi tamamlamam konusunda bana büyük desteği olan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Didem Erdoğan'a, tez öncesi ve başlangıcında bana her konu da yardımcı olan, teşvik eden önceki danışmanım Doç. Dr. Meltem İneli Cığır'e, her zaman bilgi ve tecrübeleriyle bana destek olan değerli hocam Doç. Dr. Süleyman Dost'a ve jüride yer alarak fikirleriyle bana katkı sağlayan değerli hocamız Prof. Dr. Necla Öztürk'e öncelikle sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca eğitim hayatımın yanı sıra tüm hayatım boyunca beni destekleyen, hakkını ödeyemeyeceğim babam İsmail Oruç, annem Mümine Oruç ve kardeşim Ali Oruç'a tüm emek ve sevgilerinden dolayı minnettarım. Bu zor ve yorucu süreçte her zaman yanımda olduğumu bildiğim, bana destek olan hem meslektaşım hem de müstakbel hayat arkadaşım Ali Yağız'a, eğitim hayatım boyunca bana birçok değer katan başta Mehmet Aydın hocam olmak üzere diğer bütün öğretmenlerime, mutluluğumu ve derdimi paylaşan arkadaşlarıma teşekkürleri bir borç bilirim.

GİRİŞ

Çalışmanın Çerçevesi

İnsanlar baskı, şiddet ve zulüm gibi nedenlerle ülkelerini terk ederek zorunlu olarak yer değiştirmek durumunda kalmaktadır. Günümüzde yabancıların sınırlardan girişi ve sınırlar içinde kalışının kontrolünü sağlamak için devletlerin aldıkları gayretli ve çoğu kez saldırgan tedbirlere rağmen, her yıl milyonlarca insanın düzensiz göçmen statüsü ile yaşadığı kabul edilen bir olgudur. Bu sınırlar arasındaki büyük çaplı insan hareketleri şüphesiz son on yıl içinde, menşe ülkedeki ekonomik veya sosyal yoksunluk, sosyal çatışma ve siyasi çalkantılar gibi faktörler sonucunda artmıştır.¹ Kişilerin zorunlu nüfus hareketleri beraberinde birçok sorunu getirmiştir. Zorunlu şekilde yerinden edilen kişilerin korunması ve korunmaya ilişkin uluslararası hukuk alanında düzenleme yapma gereği mülteci hukukunun temelini oluşturmuştur.²

Mülteci ve sığınmacıların içinde bulundukları zor durum göz önünde alındığında, temel insan hak ve özgürlüklerinden yararlanmalarının sağlanması oldukça önemli bir konudur. Tabi oldukları devletin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen kişilerin temel insan hak ve özgürlüklerinden yararlanmalarını sağlamak için uluslararası koruma statüleri öngörülmektedir. Uluslararası alanda mülteci hukukuna ilişkin temel bilgiler ve koruma arayanlar hakkındaki düzenlemeler 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme³ ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1967 Protokolü⁴ olmakla birlikte

¹ Ahmet İçduygu-Damla Aksel, *Türkiye’de Düzensiz Göç*, IOM, Ankara, Eylül 2012. Erişim: <http://madde14.org/images/1/15/IOMTurkiyeDuzensizGoc.pdf> (E.T. 08.03.2020).

² Nasih Sarp Ergüven-Beyza Özturanlı, “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2013, C. 62, S. 4, s. 1007.

³ Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi, 28.07.1951 tarihli Birleşmiş Milletler konferansında onaylanmış ve 04.11.1952 yılında kabul edilip, 22.04.1954 yılında yürürlüğe girmiştir. İlk amacı 1 Aralık 1951 yılından önceki (II. Dünya Savaşı Sonrası) Avrupalı mültecileri korumaktır, ancak 1967 Protokolü ile zaman ve coğrafya sınırlamaları kaldırılmıştır. Fakat sözleşmeciler devletler tarafından bu tarihten önce yapılan beyanlar bu anlaşmanın dışında tutulmuştur.

⁴ 31.01.1967 tarihinde New York da imzalanan protokol; 04.10.1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 1951 Birleşmiş Milletler Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmenin “1 Aralık 1951 tarihinden önce gerçekleşen olaylar” ve taraf olan ülkelere “Avrupa’da gerçekleşen olaylar” veya “Avrupa’da ve dünyanın geri kalanında yaşanan olaylar” yorumlama imkânı sağlayarak mülteci statüsü kısıtladığı yerde, 1967 Protokolü hem coğrafi hem zamansal kısıtlamaları kaldırmıştır. Türkiye’nin Protokol’ü onaylaması, 01.07.1968 tarih ve 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kararlaştırılmış ve 05.08.1968 tarih ve 12968 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. 31 Temmuz 1968 tarihinden

diğer uluslararası belgelerde⁵ de dolaylı olarak ele alınmıştır. Devletler bir yandan, insani veya siyasi nedenler ile yer değiştiren kişileri kabul etmek hususunda olumlu tavır sergilemekte diğer yandan bu konuda uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerini ihlal ederek, sığınmacı ve mültecileri kabul edip korumakta duyarsız kalmaktadır.⁶ Bu durum nüfus hareketleri bakımından hem geçiş hem de varış ülkesi olma özelliği taşıyan Türkiye’yi de yakından ilgilendirmektedir.⁷ Ulusal mevzuatta mültecilerle ilgili temel bilgi ve koruma statülerine ilişkin düzenlemeler başta 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu⁸ olmak üzere birçok belgede yer almaktadır.⁹

itibaren geçerli olmasına karar verilmiştir. Türkiye Protokol’ü onaylarken, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme’ ye konulan coğrafi sınırlamanın geçerli olmaya devam edeceğini beyan etmiştir.

⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İç Tüzüğü, BM İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme, BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, BM Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Sözleşme’ye Ek “Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol, BM Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Sözleşme’ye Ek “İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol, BM Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS), BM Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi).

⁶ Ergüven-Özturanlı, “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”, s. 1009.

⁷ Ibid, s. 1009.

⁸ 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), 04.04.2013 tarihinde TBMM Genel Kurulu’nda kabul edilerek Cumhurbaşkanlığı’na gönderilmiştir. 10.04.2013 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmış ve 11.04.2013 tarih ve 28615 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.

⁹ Mülteci hukuku üzerine diğer ulusal mevzuat; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (İçişleri Bakanlığı; RG Yayımlanma Tarihi: 17.03.2016) Geçici Koruma Yönetmeliği (Bakanlar Kurulu; RG Yayımlanma Tarihi: 22.10.2014; Karar No: 2014/6883), 1982 Türkiye Cumhuriyet Anayasası, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (Kabul Tarihi: 29.05.2009; Kanun No: 5902), Geçici Koruma Altındaki Yabancılarla İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Konulu Genelge (Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı; Tarih: 18.12.2014; Genelge No: 2014/4) Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar Yönergesi (Tarih:25.03.2015) Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı Arasında Geçici Koruma Altındaki Yabancılarla Verilecek Engelli Sağlık Raporunun Götürü Bedel Kapsamında Verilmesine İlişkin Protokol (Sağlık Bakanlığı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu; Tarih: 15.08.2016), Uluslararası İşgücü Kanunu (Kabul Tarihi: 28.07.2016; Kanun No: 6735), Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği (RG Yayımlanma Tarihi: 29.08.2003), Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik (Bakanlar Kurulu; RG Yayımlanma Tarihi: 15.01.2016; Karar No: 2016/8375), Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; RG Yayımlanma Tarihi: 26.04.2016), Yabancılarla Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Genelgesi (Millî Eğitim Bakanlığı; Tarih: 23.09.2014; Genelge No: 2014/21), Çocuk Koruma Kanunu (Kabul Tarihi: 03.07.2005; Kanun No: 5395), Refakatsiz Çocuklar Yönergesi (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü; Tarih: 20.10.2015; Yönerge No: 152065, Evlendirme Yönetmeliği (RG Yayımlanma Tarihi: 07.11.1985), Mülteciler ve Geçici Koruma Altına Alınanların Evlenme ve

Uluslararası hukukta benimsenen “devletin ülkesel egemenliği” ilkesi uyarınca, her devletin, yabancı kişilerin ülkesine girmesi, ülkesinde ikamet etmesi konusunda bağımsız olarak karar verme yetkisinin ve bunun doğal sonucu olarak, gerekli gördüğü durumlarda, yabancıların ikametine son verme yetkisinin bulunduğu kabul edilmektedir.¹⁰ Bir devletin, ülkesel yetkisinin bir sonucu olarak, genel güvenliğini ve kamu güvenliğini korumak amacıyla davranışlarını tehlikeli gördüğü yabancıları ülkesinden çıkarması şeklindeki kamusal yetkisi “sınır dışı etme” yetkisidir.¹¹ Sınır dışı edilme, ülkeye fiilen giren ve ülkede bulunan yabancıların ülkeden çıkarılma işlemidir.¹² Haklarında sınır dışı kararı alınan yabancılardan gerekli şartları sağlayanların idari gözetim altına alınması hem uluslararası hem de ulusal hukukta kabul edilmiş bir uygulamadır. Belli sebepler ile sınır dışı edilmelerine karar verilen yabancıların, sınır dışı işlemleri tamamlanıncaya kadar önceden belirlenmiş gözetim mekânlarında tutulması idari gözetim olarak tanımlanabilmektedir.¹³ Diğer yandan, düzensiz durumları tespit edilmeden yetkili makamlara başvurarak sığınma başvurusunda bulunmaları hâlinde ise başvuruları hakkında karar verinceye kadar idari gözetim altında tutulabilmektedir.¹⁴

YUKK’da idari gözetim uygulamasına ilişkin AİHM içtihadıyla uyumlu haklara ve usul güvencelerine de m. 59 ile önemli sayılabilecek ölçüde yer verilmiştir. İdari gözetim kararının alınmasına temel teşkil edecek hususların sayılması, idari gözetim uygulamasına azami sürelerin getirilmesi, idari gözetim

Çocuklarının Tanınması Konulu Yazı (İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Tarih: 13.10.2015), Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği (Resmî Gazete Yayımlanma Tarihi: 30.03.2004), “6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Uyarınca Verilen Belge ve Kimlikler Hakkında” başlıklı Noterler Birliği’nin Genel Yazısı (Yayımlanma Tarihi: 19.09.2014; Yazı No: 93), Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik (İçişleri Bakanlığı; RG Yayımlanma Tarihi: 24.04.2014).

¹⁰ Rona Aybay, *Yabancılar Hukuku*, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 250.

¹¹ Aybay, 2007, s. 251-252.

¹² Kazım Sedat Sirmen, “Yabancıların Türkiye’den Sınırdışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2009, C. 67 S. 3, s. 30. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/397580> (E.T. 11.05.2022).

¹³ Döndü Kuşçu, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancıların İdari Gözetim Altına Alınmaları” (Yabancıların İdari Gözetim Altına Alınmaları), *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (DÜHFD), 2017, C. 22, S. 37, s. 241.

¹⁴ Simin Yalçıntaş Deli, “Uluslararası İnsan Hakları ve Mülteci Hukuku ile 6458 Sayılı Kanun’a Göre Sığınmacıların İdari Gözetimi”, *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2020, s. 1.

uygulanmasının devamının gerekli olup olmadığının idari yollarla düzenli olarak denetlenmesi gerekliliği, idari gözetim uygulaması kapsamındaki tüm kararların tebliğ edilmesi zorunluluğu ve idari gözetimin sonlandırılması için yargı yoluna başvurma imkânı gibi konular sözü edilen bu hak ve güvenceler arasında yer almıştır.¹⁵

İdari gözetim kararı verilene kadar ki süreç ile verildikten sonra uygulanması sırasında uyulması gereken asgari standartlar ve yükümlülüklerin incelenmesi ve tartışılması ulusal ve uluslararası mevzuat için büyük önem arz etmektedir. Literatürde AİHS'yi inceleyen¹⁶ ve sığınmacıların ve göçmenlerin AİHS kapsamındaki haklarını¹⁷ konu alan kapsamlı ve güncel çalışmalar mevcuttur. Bununla birlikte, bu çalışmanın yazım tarihinde, idari gözetim konusunu inceleyen akademik çalışma sayısı meslek örgütleri ve sivil toplum kuruluşları tarafından yayınlanan raporlar haricinde oldukça sınırlıdır.

Çalışmada Ele Alınan Konu ve Çalışmanın Amacı

Ele alınan bu çalışmanın konusunu; uluslararası hukuk ve Türk hukukundaki idari gözetime ilişkin düzenlemelerin AİHM ve AYM kararları ışığında incelenmesi oluşturmaktadır. Mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin ülkeye girişinden idari gözetim altına alınmasına, geri gönderme merkezlerinde idari gözetim altında tutulan kişilere sağlanan imkânlar ve haklar ile bu hakların korunmasına kadar ki sürecin analizleri yapılacaktır. Çalışmada öncelikle uluslararası hukuk ve Türk hukuku açısından idari

¹⁵ Mülteci Hakları Merkezi (MHM), “Acil Bir İhtiyaç: Türkiye’de İdari Gözetim Altına Alınan Yabancıların Alıkonulma Koşullarının Denetimi”, Ocak 2017, s. 3. Erişim: <https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-44.pdf> (E.T. 20.03.2020).

¹⁶ Yücel Acer-İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukuk: Temel Ders Kitabı*, 10. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2019; David Harris, Michael O’Boyle, Ed Bates and Carla Buckley, Harris, O’Boyle & Warbrick: *Law of the European Convention on Human Rights*, 3. Baskı, Oxford University Press, 2014; Şeref Gözübüyük-Feyyaz Gölcüklü-Abdurrahman Saygılı, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması*, 12. Baskı, Turhan Kitabevi, 2019; Durmuş Tezcan-M. Ruhan Erdem-Oğuz Sancakdar-R. Murat Önok, *İnsan Hakları: El Kitabı*, 8. Baskı, Seçkin Yayınları, 2019; İlyas Doğan, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, Astana Yayınları, 2019; İlyas Doğan, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 2. Baskı, Astana Yayınları, Mart 2021; Yaşar Salihpaşaoğlu, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller*, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ekim 2021; Mert Asker Yüksektepe, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile Anayasa Mahkemesi İlamları Işığında Açıklamalı Adil Yargılanma*, Platon Hukuk, Ocak 2021; Abdulkadir Aygül, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İcrası*, Adalet Yayınevi, Nisan 2022.

¹⁷ Cathryn Costello, *The Human Rights of Migrants in European Law*, 1. Baskı, Oxford University Press, 2015; İlke Göçmen, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku*, Seçkin Yayınları, 2015; Işıl Özkan, *Göç ve Sığınma Hukuku*, 3. Baskı, Seçkin Yayınları, 2018; Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2018.

gözetim kavramının anlamı ve hedeflediği amaç irdelenecektir. AYM ve AİHM kararları ele alınarak idari gözetim konusundaki hukuka aykırılıklar, yorumlar ve elde edilen veriler ışığında tespit edilen hak ihlalleri ve sonuçlar tartışılacaktır. Böylelikle idari gözetim konusunda parça parça incelenmiş olan birçok konu bir araya getirilerek faydalı bir çalışma olması amaçlanmıştır.

İncelenecek Sorular

Bu çalışmada incelenecek araştırma soruları arasında şunlar yer almaktadır:

- 1) İdari gözetim kavramından anlaşılması gereken nedir?
- 2) İdari gözetim ile hedeflenen şey nedir ve idari gözetim hangi durumlarda söz konusu olmaktadır?
- 3) Hangi yabancılar hakkında idari gözetim kararı verilebilmektedir?
- 4) İdari gözetim kararına karşı etkili başvuru yolları nelerdir? Hakkında idari gözetim kararı alınan yabancıların adalete erişim nasıl sağlanmaktadır?
- 5) Hassas/kırılgan durumdaki kişiler kimdir? Bu kişilere idari gözetim nasıl uygulanmaktadır?
- 6) İdari gözetim altında tutulanların sahip olduğu haklar ve güvenceler nelerdir?
- 7) İdari gözetim kararı uygulanırken dikkat edilecek standartlar nelerdir?
- 8) Geri gönderme merkezlerinde idari gözetim şartlarına ilişkin uygulanacak hukuk kuralları nelerdir?
- 9) İdari gözetim kararlarının uygulanması sırasında oluşabilecek hak ihlalleri nelerdir?
- 10) İdari gözetim altında bulunan kişi ya da vekili hak ihlaline uğradığını düşünüyorsa ne tür bir yol izlenmektedir?
- 11) Uluslararası hukuk ile Türk hukuku kapsamında verilen yargı kararlarında idari gözetim nasıl yorumlanmaktadır?
- 12) Uluslararası hukuk ve Türk hukukunda uygulanan idari gözetim arasındaki ortak ve farklı durumlar nelerdir?
- 13) İdari gözetime alternatifler nelerdir, bu alternatiflerin avantajları nelerdir?

Çalışmanın Bölümleri

Çalışmanın birinci bölümünde “İdari Gözetim ile İlgili Temel Kavramlar ve Yasal Düzenlemeler” başlığı altında; çalışmada üzerinde durulacak ve sıklıkla

kullanılacak temel kavramlar açıklanacak, idari gözetim işleminin ilgili olduğu yasal düzenlemelere yer verilecektir.

İkinci bölümünde ise “Uluslararası ve Ulusal Mevzuat ile Yargı Kararlarına Göre İdari Gözetim” başlığı altında; öncelikle idari gözetim altında tutulmanın sınırları ve şekli, idari gözetimin nedenleri ve bu husustaki uluslararası ve Türk Hukuku çerçevelerinde insan hakları standartları ile yabancılara idari gözetim altındayken sunulan güvenceler açıklanacaktır. İdari gözetim altındaki kişilere ve özel durum altında sayılan kişilere¹⁸ yapılan muameleler, hassas gruplar, idari gözetime alternatif tedbirler incelenecektir. Bu bölümde AİHS ve 1982 Anayasası başta olmak üzere diğer uluslararası ve ulusal mevzuatla korunan temel insan haklarıyla idari gözetimin sınırı, AİHM ve AYM kararları ile tartışılacaktır.

Çalışmanın “Sonuç” kısmında ise idari gözetimin sınırı ve yasallığı ile AYM’nin ve AİHM içtihatlarının değerlendirmesini ele alan ve tespitlerimizi içeren konular ile tamamlanacaktır. Çalışmada mülteci, sığınmacı ve göçmenler, idari gözetim kapsamında açıklamalar yapılırken “yabancı” olarak belirtilecektir. Çalışma içerisinde “Sözleşme” olarak anılan AİHS, “Mahkeme” olarak açıklanan ise AİHM’dir.

¹⁸ Hassas durum, Mahkeme tarafından münferit bir kavram olarak ilk kez Dudgeon/Birleşik Krallık, 7525/76 sayılı başvuru, 22.10.1981 tarihli karar ile ele alınmıştır. O tarihten bu yana, Mahkeme’nin içtihatlarında bu terime yapılan atıfların sayısı giderek artmıştır. Mahkeme, bazı kişi veya grupların diğerlerine kıyasla daha hassas durumda olduğunu ve bu nedenle özel bakım ve korumaya ihtiyaç duyduklarını vurgulamak amacıyla defaten adımlar atmıştır. Bunların yanı sıra, Mahkeme bir kişinin belirli durumlar nedeniyle (özellikle) hassas bir durumda olabileceğini ifade etmiştir. Bu nedenle, hassas durum meselesi, diğerlerinin yanı sıra, çocuklar; sığınmacılar, ciddi sağlık sorunları bulunan kişiler (akıl sağlığı dâhil); LGBTİ bireyler, vatansız kişiler; insan ticareti mağdurları, hamile kadınlar; işkence, kötü muamele ve aile içi şiddet mağdurları; yaşlılar ve engelliler gibi çeşitli bağlamlarda gündeme getirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İDARİ GÖZETİM İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE YASAL DÜZENLEMELER

1. Temel Kavramlar

1.1. Yabancı

Yabancı kavramı, uluslararası hukuk ve Türk hukuku açısından ele alınan konularda ve düzenlemelerde önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yabancılar sunulan haklar olduğu kadar yaptırımlar da uygulanmaktadır. Ancak çağdaş uluslararası hukuk kapsamında kişi, vatandaşlık-yabancı statüsü fark etmeksizin insan hak ve özgürlüklerinin evrensel koruması altındadır.¹⁹ Öncelikle yabancı kavramının tanımına değinmek gerekmektedir. En kısa ve net anlamıyla yabancı, bulunduğu ülkenin vatandaşlığına sahip olmayan kişidir.²⁰ Devletler Hukuku Enstitüsü'nün 1892 yılında Cenevre toplantısı sırasında yabancı *“sadece geçici veya mukim ya da yerleşik, mülteci veya ülkeye kendi istekleri ile girmiş olup olmadıkları fark etmeksizin, bir devletin ülkesinde bulunup da halen vatandaşlık hakkı olmayan kimselerdir”* olarak tanımlanmıştır.²¹ AİHS'ye Ek 4 No'lu Protokol'ün hazırlık çalışmaları sırasında bu tanıma *“vatansız veya başka bir vatandaşlığı olmayanlar”* terimleri eklenmiştir.²² Literatürde yabancı kavramının tanımı yapılırken kişinin psikolojik, kültürel ve sosyolojik bağlılıkları değil devlet ile aralarındaki vatandaşlık bağı dikkate alınmaktadır.²³ Yabancı tanımlanırken yine *“bir devletin ülkesinde bulunup da o devletin vatandaşlığını iddiaya hakkı olmayan kimse”* denilmektedir.²⁴ Yabancı, vatandaşlık bağı ile bağlı olmadığı ya da

¹⁹ Aysel Çelikel- Günseli Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, 24. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, Kasım 2018, s. 33.

²⁰ Ergin Ergül, “Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri” (Yabancı Kavramı), *Türk İdare Dergisi*, Aralık 2012, S. 475, s. 214.

²¹ Ergül, “Yabancı Kavramı”, s. 215.

²² Ibid, s. 215.

²³ Gülören Tekinalp, *Türk Yabancılar Hukuku*, 8. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2008, s. 66; Rona Aybay, *Yabancılar Hukuku*, 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 21.

²⁴ Bülent Çiçekli, *6458 Sayılı Kanun Gereğince: Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, 6. Baskı, Seçkin Yayınları, 2016, s. 24; Gülören Tekinalp, *Türk Yabancılar Hukuku*, 7. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul,

uyruğunda bulunmadığı bir ülkenin sınırları içerisinde bulunan kimsedir.²⁵ Bu tanım kimi hukukçular tarafından eleştirilmektedir.²⁶ İlk eleştiri, “vatandaşlığını halen iddiaya hakkı olmayan” ibaresine yöneltilmektedir. Buna göre bir kişinin belirli bir devletle olan vatandaşlık ilişkisi, o kişinin, bu ilişkinin varlığını iddia etmesinden bağımsız olarak var olan nesnel bir olgudur. Bu tanıma getirilecek ikinci nesnel eleştiri ise ülkede bulunma koşuluna ilişkin olarak yöneltilmektedir. Bu tanıma göre, bir kişinin yabancılık vasfı, bu kişinin belirli bir anda o devlet ülkesinde fiziksel olarak bulunmasını gerektirmektedir.²⁷ Ancak, bir yabancının herhangi bir devletin ülkesinde fiziksel olarak bulunmadan da o devletin yetki alanı içinde birtakım haklara sahip olması mümkündür.²⁸

Uluslararası Göç Örgütü’nün yayınladığı Göç Terimleri Sözlüğü’nde de yabancı, “belirli bir devlet açısından o devletin uyruğunda olmayan kişi” şeklinde tanımlanmıştır.²⁹ Yabancı kavramı, sadece yabancı devlet vatandaşları olanları kapsayan dar bir kavram değildir.³⁰ Yabancı, başka bir veya birkaç ülke vatandaşı olabileceği gibi, vatansız (heimatlos) veya mülteci ve sığınmacı da olabilir.³¹ Böylece yabancı kategorisine, yabancı devlet vatandaşı, vatansız kişi, mülteciler ve sığınmacılar, özel statüdeki yabancılar, o ülke vatandaşlığı dışında birden çok vatandaşlığı olanlar girmektedir.³² Tüm bu tanımlar doğrultusunda, bir devletin vatandaşı olan kişinin o devletin topraklarından çıkıp başka bir devletin yargı yetkisine girmekle ülkesine girdiği devlet bakımından yabancı; vatandaşlık bağı ile

2002, s. 6; Aysel Çelikel-Günseli Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, 23. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2017, s. 17; Rona Aybay, *Vatandaşlık Hukuku*, 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 11.

²⁵ Erman Eroğlu, “Türk-Amerikan Yargı Kararları Işığında Yabancıların Sınır Dışı Edilmesinde Dış Politika Sebebi”, *Public and Private International Law Bulletin*, 2022, C. 42, S. 2, s. 624.

²⁶ Aybay, 2005, s. 10-15, Bülent Çiçekli, *Yabancılar Hukuku*, 6. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2009, s. 22.

²⁷ Çiçekli, 2009, s. 22.

²⁸ Ibid, s. 22; Ergül, “Yabancı Kavramı”, s. 215.

²⁹ Uluslararası Göç Örgütü (IOM), “Göç Terimleri Sözlüğü”, s. 97. Erişim: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (E.T. 22.07.2020).

³⁰ Nuray Ekşi, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye Davası, Mülteci ve Sığınmacı Hukuku Açısından Değerlendirme (Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye Davası)*, Beta Yayınları, İstanbul, 2010, s. 7.

³¹ Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku (Yabancılar)*, 4. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2016, s. 40; Çelikel-Gelgel, 2017, s. 17; James C. Hathaway- Michelle Foster, *The Law of Refugee Status*, Second Edition, Cambridge University Press, 2014, s. 64.

³² Aydoğan Asar, *Yabancılar Hukuku*, 7. Baskı, Seçkin Yayınları, 2021, s. 24; Doğa Aydoğan, “Yabancı Çingenelerin Türkiye’ye Giriş, İkamet, Seyahat Özgürlükleri ile Türkiye’den Sınır Dışı Edilmeleri”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2006, s. 12; Tekinalp, 2008, s. 6; Çiçekli, 2009, s. 22.

bağlı olduğu devlet açısından ise “ülke dışındaki vatandaş” statüsüne girdiği anlaşılmaktadır.³³

Türk hukukunda yabancı teriminin terminolojisine bakıldığında, bu kavram Türk Vatandaşlığı Kanunu³⁴ (TVK) m. 1’in d bendinde tanımlanmıştır. Bu kanundaki tanıma göre *yabancı; Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişiyi, ifade eder.*³⁵ Bununla birlikte Türk hukukunda yabancı kavramı *Türk vatandaşı olmayanları yani başka ülke vatandaşı veya vatansız kişileri* ifade etmektedir.³⁶ Hukuki olarak vatandaş statüsüne sahip olmayan kişiler, yabancıdır.³⁷

1.2. Sığınma ve Sığınmacı

Sığınma hakkı, kendi yöneticileri tarafından zulme uğrayan insanların, ikinci bir ülke veya Orta Çağda sığınmak sunabilecek başka bir varlık gibi başka bir egemen otorite tarafından korunmayı ifade eden eski bir hukuki kavramdır.³⁸ Sığınma iki yönlü bir kavramdır. Bir yönü ile temel hakları ihlal edilen veya ihlal tehlikesiyle karşı karşıya kalan bireylerin bu tehlikeden kendilerini korumayan ülkelerinden kaçma unsurunu içermekte iken diğer yüzüyle de kaçan kişilerin ihtiyaç duyduğu koruma faaliyetinin başka bir ülke tarafından karşılanması unsurunu barındırmaktadır.³⁹

Sığınmacı ise zulüm veya ciddi zararlardan korunmak amacıyla kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mülteci statüsü için başvurmuş; fakat bu başvurusu henüz sonuçlanmamış kişilerdir.⁴⁰ Sığınma arayanların kendi yöneticileri tarafından zulme

³³ Aysel Çelikel-Günseli Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, 15. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2009, s. 18; Aysel Çelikel-Günseli Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, 21. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2021, s. 25.

³⁴ 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, Kabul Tarihi: 29.05.2009, RG Yayınlanma Tarihi: 12.06.2009 Erişim: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5901.pdf> (E.T. 22.07.2020).

³⁵ Başak Güzel, *Türkiye’de idari Gözetim*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 20.

³⁶ Çelikel-Gelgel, 2009, s. 19; Ekşi, *Yabancılar*, 2016, s. 2.

³⁷ Enver Kaşlı, “Suriyelilerle İlgili Çalışmalarda “Göç ve Suç” Yerine “Yabancı Suçluluğu” Kullanılması Üzerine Kavramsal Bir Tartışma”, *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Haziran 2022, C. 6, S. 1, s. 26.

³⁸ Bülent Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, Seçkin Yayınları, 5. Baskı, Ağustos 2014, s. 247; Cenk Sakarya- Bülent Bayraktar, “Türkiye’de Göç Kavramı ve Balıkesir’de Bulunan Yabancılar”, *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Aralık 2022, C. 3, S. 2, s. 57.

³⁹ Neva Övünç Öztürk, “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2012, C. 3, S. 2, s. 196.

⁴⁰ Uğur Özgöker-Gözde Doğan, *Uluslararası Göç ve Mülteci Krizi*, Der Yayınları, İstanbul, 2019, s. 9; Tacettin Çalık, “Sığınma Hakkının Korunması”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*,

uğrama nedenleri eski tarihlerde dinsel ve etnik sebeplerden kaynaklanmakta iken, günümüzde daha çok iç savaş, ırk, din, dil, etnik köken gibi çeşitli sebeplerin varlığı halinde gerçekleşmektedir. Doktrine göre sığınmacı, uyruğunda bulunduğu ya da ikamet ettiği devletin ülkesini, çeşitli baskılar ya da ayrımcı yasal kovuşturmalar nedeniyle terk ederek, yabancı bir devletin ülkesine, diplomasi temsilciği ya da konsolosluk binalarına, savaş gemilerine ya da devlet uçak gemilerine giren ve bu devletin korumasını arayan kişi olarak da tanımlanmaktadır.⁴¹

Sığınmacıların, başvurdukları statüyü kazandıkları andan itibaren sığınmacı statüsü sona erer; bu haliyle geçici bir statüdür⁴² ve mültecilik için gerekli şartları taşımakla mülteci statüsü kazanılır. Mülteci statüsü geriye dönük olarak işler.⁴³ Mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu olumsuz olması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler temelinde ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz veya kanuna aykırı bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler.⁴⁴

1.3. Göç ve Göçmen

Göç, kişinin, geri dönmek üzere vatanını terk ederek, başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla gitmesi anlamına gelmektedir.⁴⁵ Bireylerin dini, iktisadi, siyasi veya toplumsal nedenlerle bireysel veya kitlesel olarak iradi veya gayri iradi olarak

2015, C. 23, S. 1, s. 122; IOM, *Göç Terimleri Sözlüğü*, s. 74. Erişim: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (E.T. 21.04.2020).

⁴¹ Süleyman Dost, “Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (SDÜHFD)*, 2014, C. 4, S. 1, s. 30; Gökçe Konyalı, *Uluslararası Hukukta Sığınma Hakkı*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 36.

⁴² Orhan Battır, “İç ve Dış Sınır Güvenliği İkileminde Avrupa Birliği Ortak Göç Politikaları” (Ortak Göç Politikaları), *International Journal of Social, Humanities And Administrative Sciences*, 2021, C. 7, S. 47, s. 57.

⁴³ Işıl Egemen Demir, “YUKK Kapsamında Uluslararası Koruma Statüsü Sahiplerinin ve Sığınmacıların Ülkeden Uzaklaştırılması”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Aralık 2015, C. 5, S. 2, s. 40; Aktaran Özgenur Yiğit, “Uluslararası Hukuk, Avrupa Hukuku ve Türk Hukukunda Mülteci ve Sığınmacıların Etkili Başvuru Hakkı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Isparta 2018, s. 14.

⁴⁴ IOM, *Göç Terimleri Sözlüğü*, No. 31, 2013, s. 74.

⁴⁵ Buket Akıncı-Ahmet Nergiz-Ercan Gedik, “Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, Temmuz-Aralık 2015, C. 1, S. 2, s. 61; Çiçekli, s. 2016, s. 201; Necla Öztürk Yılmaz, “5543 Sayılı İskân Kanunu Hükümleri Uyarınca Türk Vatandaşlığının Kazanılması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi (TBBD)*, 2007, S. 68, s. 241; Hicri Fişek, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1959, s. 75; Osman Fazıl Berki, *Devletler Hususî Hukuku*, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 1970, C. I, s. 84; Özgöker-Doğan, 2019, s. 7; Konyalı, 2021, s. 40.

bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye, yeni yaşam alanlarına veya bir yerleşim yerinden farklı bir yerleşim yerine olan nüfus hareketliliği şeklinde tanımlanmaktadır.⁴⁶ Kişinin veya kişi topluluklarının, yaşadıkları ülkeyi bırakıp, başka bir ülkede yurt tutmalarının savaş, deprem, sel gibi doğal afetler yanında, devrimler, askerî darbeler gibi siyasal ya da ekonomik nedenleri olabilir.⁴⁷

YUKK, m. 3/1'e göre göç, *“yabancıların, yasal yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını ve Türkiye'den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı”* ifade etmektedir.⁴⁸

Göç kavramından bahsetmişken göç ile ilgili diğer bazı kavramlara da değinmek gerekmektedir. Özellikle uluslararası göç, düzensiz veya yasadışı göç kavramları bu noktada önem kazanmaktadır.⁴⁹ Uluslararası göç; insanların doğup büyüdüğü, vatandaşı olduğu ülkeyi çeşitli sebeplerle geçici bir süre için veya sürekli olarak terk ederek uluslararası sınırları geçip başka bir ülkeye yerleşmesi anlamına gelmekte⁵⁰ ve yasa dışı ülkelere göç eden insanlar için kullanılmaktadır.⁵¹

Göçmen kavramı ise mülteci ve sığınmacı kavramlarını da kapsamakla birlikte zulme uğrayacak olmasından veya haklı sebeplere dayanan bir korkudan dolayı değil, sosyoekonomik sebeplerle kalıcı ya da yarı kalıcı olarak ülkesinden ayrılan kişiler olarak tanımlanmaktadır.⁵² Göçmenler, sığınmacılar veya mültecilerin aksine vatandaşı oldukları ülkelerin korumasından yararlanmaya devam ederlerken, daha iyi hayat şartlarına ulaşabilmek amacıyla daha gelişmiş olduğunu düşündükleri ülkelere giriş yapmaktadırlar.⁵³ Evrensel olarak kabul edilmiş bir göçmen tanımı

⁴⁶ Aydoğan Asar, *Göç Yönetimi*, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, 2016, s. 22; Battır, “Ortak Göç Politikaları”, s. 6.

⁴⁷ Vahit Doğan, *Türk Yabancılar Hukuku*, 5. Baskı, Savaş Yayınevi, 2021, s. 203; Vahit Doğan, *Türk Yabancılar Hukuku*, 2. Baskı, Savaş Yayınevi, Ekim 2017, s. 179; Aybay, 2005, s. 164.

⁴⁸ Gülce Gümürlü Tunçağıl, “Türk Yabancılar Hukuku Kapsamında Yabancı Kaçak İşçi Kavramı”, *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, S. 1, s. 90.

⁴⁹ Hilal Zorba, “AB'nin Göçmenlere Yönelik Politikalarını Etkileyen Faktörler”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2016, C. 4, S. 1, s. 2.

⁵⁰ Zorba, “AB'nin Göçmenlere Yönelik Politikalarını Etkileyen Faktörler”, s. 2.

⁵¹ International Organization for Migration (IOM), Glossary on Migration, International Migration Law, No. 1, 2004, s. 34.

⁵² Âdem Çiçeksoğüt, “Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler'in Türkiye'deki Statüsü”, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2017, C. 6, S. 2, s. 4.

⁵³ Battır, “Ortak Göç Politikaları”, s. 115.

bulunmamaktadır. Göçmen kişinin yasal statüsü, göçün gönüllü veya zorunlu olup olmadığı, göçün nedenleri ve kalış süresi gözetilmeksizin uluslararası sınırlar arasında veya devlet içinde kendi mutlak meskeni dışında bir yere taşınan herhangi bir kişi olarak tanımlanmaktadır.⁵⁴ Göçmen terimi genellikle bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve kişisel uygunluk sebepleriyle aldığı tüm durumları kapsar şekilde anlaşılmaktadır.⁵⁵ Göçmenleri mültecilerden ayıran en önemli fark, göçmenlerin baskı ve zulüm sebebiyle değil ekonomik sebeplerden dolayı vatandaşı olduğu ülkeyi terk etmeleridir.⁵⁶ Göçmenliğin iki unsuru vardır: Birincisi yerleşme niyeti, ikincisi ise kendi rızası ile göçmesidir.⁵⁷

Birleşmiş Milletler (BM), göçmeni; sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey olarak tanımlar.⁵⁸

Uluslararası Göç Örgütü⁵⁹ göçmenleri farklı şekillerde sınıflandırmaktadır. Bu göçmen çeşitlerinden bazıları şu şekildedir: Sürekli ikametgâhının dışında bir ülkeye en az bir yıl süreyle taşınan ve varış ülkesinin yeni ikametgâh yeri haline gelen göçmenler uzun süreli göçmen olarak adlandırılırken; tatil, arkadaş veya akraba ziyareti, iş veya sağlık seyahati gibi sebepler dışında bir sebep ile sürekli

⁵⁴ IOM, *Glossary on Migration*, 2. Baskı, 13.05.2011, s. 61; Türkçe Çev. IOM, *Göç Terimleri Sözlüğü*, s. 57. Erişim: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf (E.T. 21.04.2020).

⁵⁵ IOM, *Göç Terimleri Sözlüğü*, s. 37; Çiçekli, 2014, s. 208.

⁵⁶ Katy Long, “When Refugees Stopped Being Migrants: Movement, Labour And Humanitarian Protection”, *Migration Studies*, Vol. 1, Issue 1, 2013, s. 6’dan aktaran, Yiğit, “Etkili Başvuru Hakkı”, s. 15.

⁵⁷ Çelikel-Gelgel, 2018, s. 22-23.

⁵⁸ Bilge Kağan Şakacı, “Türkiye’nin Göç ve İskân Politikaları: 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu İncelemesi”, *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 2020, C. 1, S. 3, s. 37; IOM, *Göç Terimleri Sözlüğü*, s. 37; Mehmet Zeki Bodur, “Göç Tanımlarının Kullanılmasına Yönelik Kavramsal Çerçeve Üzerine Değerlendirme”, 14.11.2019, p. 7. Erişim: <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/goc-tanimlarinin-kullanilmasina-yonelik-kavramsal-cerceve-uzerine-degerlendirme> (E.T. 02.06.2021).

⁵⁹ 1950 yılında kurulan, acil durumlarda yardım, mültecilerin yeni bir ülkeye yerleştirilmesi, gönüllü geri dönüşlere yardım, göçmen sağlığı, para gönderme ve yasal göç seçeneklerinin desteklenmesi gibi alanlarda faaliyet gösteren uluslararası bir örgüttür. Merkezi İsviçre’nin Cenevre şehrinde bulunan IOM, II. Dünya Savaşı’ndan etkilenerek göç eden insanlara yardım etmek amacıyla kurulan örgüt daha sonra isim değiştirerek bugünkü halini almıştır. 1990’dan beri uluslararası göç alanında çalışan en önemli örgüt halini almıştır. Ancak normatif olmak dışında sadece devletlere hizmet sağlamak amacındadır. Erişim:

https://tr.wikipedia.org/wiki/Uluslararası_Göçmenler_Orgütü (E.T. 19.04.2021); Işıl Özkan, *Göç-İltica ve Sığınma Hukuku*, 3. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, Haziran 2018, s. 130.

ikametgâhı dışında bir ülkeye en az üç ay en fazla bir yıllık süre için taşınan kişi, kısa süreli göçmen olarak adlandırılmaktadır.⁶⁰ Bir ülkeye giriş şartlarını ihlal ederek giren veya vizesi sona ermesine rağmen ülkeyi terk etmeyen göçmenler ise düzensiz veya yasadışı göçmen olarak adlandırılmaktadır.⁶¹ Ülkeye yasal olarak giren ve ülkede kalma şartlarına uygun olarak kalan göçmen ise yasal, kayıtlı veya düzenli göçmen olarak adlandırılmaktadır.⁶² Yükseköğretim görmüş, lise sonrası eğitimini en az iki yıl tamamlamış, yetişkin, genellikle bir mesleği icra etmek için gerekli olan nitelikleri sağlayan göçmen, nitelikli göçmen olarak adlandırılır.⁶³ Yaşam kalitesini iyileştirmek amacıyla kendi menşe ülkesinin dışına yerleşmek üzere mutata ikamet yerini terk eden kişi anlamına gelen ekonomik göçmen ise genelde göçmenleri zulümden kaçan mültecilerden ayırt etmek için kullanılmaktadır.⁶⁴

Uluslararası anlamda kabul edilen göçmen kavramı ile Türk hukukundaki göçmen kavramları farklıdır. Türk hukukunda göçmen terimi İskân Kanunu⁶⁵ m. 3-D’de düzenlenmektedir. Bu kanuna göre göçmen, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu kanun gereğince kabul olunan kişilerdir.⁶⁶ İskân Kanunu m. 4’e göre Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye’ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmezler. Göçmen olarak kabul edilecekler bakımından Türk soyundan olmanın ve Türk kültürüne bağlılığın tayin ve tespiti Cumhurbaşkanı kararı ile yapılır. Göçmen olarak kabul edilenler, gerekli işlemlerin ilgili kuruluşlarca tamamlanmasından sonra Cumhurbaşkanı kararıyla vatandaşlığa alınırlar. Küçükler; baba ve analarına, baba veya anaları yoksa kan ve kayın hısımlarına bağlı tutulurlar. Kimsesiz gelen küçükler, yaşlarına bakılmaksızın vatandaşlığa alınırlar.

⁶⁰ IOM, *Göç Terimleri Sözlüğü*, s. 57.

⁶¹ Ibid, s. 27.

⁶² Ibid, s. 56.

⁶³ Ibid, s. 19.

⁶⁴ Ibid, s. 29; Çiçekli, 2016, s. 202.

⁶⁵ 5543 sayılı İskân Kanunu, Kabul Tarihi: 19.9.2006, RG Yayımlı Tarihi: 26.09.2006, C.46, S. 26301. Erişim: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5543.pdf> (E.T. 20.04.2021).

⁶⁶ Çiçekli, 2016, s. 202.

1.4. Uluslararası Koruma

Uluslararası koruma, esas itibariyle geçici olan ve vatandaşlık koruması yerine ikame edilen bir koruma biçimi olup, mülteci ve sığınmacıların güvenlik altına alınmalarını sağlayan faaliyetlerdir.⁶⁷ Devlet aygıtının tamamen çöktüğü durumlar hariç olmak üzere devlet, vatandaşlarının haklarını korumak zorundadır. Bu zorunluluk yerine getirilmediğinde uluslararası koruma devreye girerek bir vekil koruma sağlar.⁶⁸

İnsanların çoğunluğu, temel insan haklarının ve fiziksel güvenliklerinin korunması ve güvence altına alınmasını kendi hükümetlerinden beklemektedir. Fakat mültecilerin durumunda, vatandaşı oldukları ülke bu hakları koruyamamakta veya korumak istememektedir. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK), mültecilerin sığındıkları ülkede korunmalarını sağlamak ve ülkeye bu amaç için elinden geldiği kadar yardımcı olmakla görevlendirilmiştir. Bu yüzden devletin sağlaması gereken koruma görevini üstlenemez. BMMYK'nın asli görevi, devletlerin mültecileri ve sığınma talebinde bulunanları koruma yükümlülüklerinin farkında olmalarını ve bu yükümlülükler uyarınca davranmalarını sağlamaktır.⁶⁹

6458 sayılı YUKK m. 65'e göre uluslararası koruma başvurusu, koruma talep eden yabancı tarafından bizzat valiliğe yapılmaktadır. Başvuru sahibi yabancı kendisi dışında aynı sebeplerle gelen aile üyeleri adına da başvuru yapabilmektedir. Türkiye'ye korunma maksadıyla giren yabancı, uluslararası korunma talebini girişte kolluk görevlilerine ilettiği takdirde ise başvuru derhal valiliğe iletilir. Eğer başvuru Türkiye'ye illegal yollarla girmişse ve Türkiye'de yasa dışı kalıyorsa koruma talebinde bulunması halinde izinsiz giriş ve ikamet sebebiyle cezai işlem uygulanmaz. Ancak koruma talebi reddedilirse kişi sınır dışı edilir.

Uluslararası koruma, 1951 Cenevre Sözleşmesi, m. 1/F'ye göre barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi suçlar için hükümler koyan uluslararası belgelerde tanımlanan bir suç işlediğine; mülteci sıfatıyla kabul edildiği ülkeye sığınmadan önce, sığındığı ülkenin dışında ağır bir siyasi olmayan suç işlediğine;

⁶⁷ Çiçekli, 2014, s. 221.

⁶⁸ Goodwin Guy S.-Jane Mcadam Gill, *The Refugee in International Law*, Oxford University Press, 4th Edition, ABD 2011, s. 10; Yiğit, "Etkili Başvuru Hakkı", s. 16; Sibel Yılmaz, *Kitlesel Akın (Sığınma) Durumunda Geçici Koruma Rejimi ve Asgari Muamele Standardı*, Seçkin Yayınları, 2016, s. 24.

⁶⁹ Erişim: <https://www.unhcr.org/tr/11080-uluslararasi-koruma-nedir.html> (E.T. 23.02.2020).

BM'nin amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden suçlu olduğuna dair hakkında ciddi kanaat mevcut olan bir kişi hakkında uygulanmayacaktır.

Uluslararası korumaya getirilen istisnanın değerlendirilmesinden önce kişinin uluslararası koruma için uygun olup olmadığı incelenmelidir. İstisnalara ilişkin maddelerinin kapsamına giren kişiler, mülteci ya da ikincil korumaya hak kazanmış kişiler olarak kabul edilmez.⁷⁰ Ancak AİHS kapsamında, mağdurun durumu ne olursa olsun işkence ve insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da ceza kesinlikle yasaklanmış olduğundan, başvuru sahibinin işlediği iddia edilen suçun yapısının AİHS m. 3 kapsamında değerlendirilmesine bir etkisi yoktur. Buna bağlı olarak, başvuru sahibinin gerçekleştirdiği eylem, ne kadar istenmeyen ve tehlikeli bir eylem olursa olsun dikkate alınamaz.⁷¹ Buna örnek olarak Saadi/İtalya davasında⁷² Mahkeme, m. 3 uyarınca işkencenin mutlak suretle yasak olduğunu tekrar teyit etmiştir. Başvuru sahibine karşı, uluslararası terörizme katılmış olması nedeniyle İtalya'da soruşturma açılmış olup, Tunus'a gönderilmek için sınır dışı edilmesine karar verilmiştir. AİHM, başvurusunun Tunus'a iadesi halinde kişinin m. 3'e aykırı muameleye maruz kalma konusunda gerçek bir risk altında bulunduğu karar vermiştir. Kişinin eylemi ve kendisine karşı yapılan suçlamaların ciddiyeti, Sözleşme m. 3 çerçevesinde yapılacak bir değerlendirme için uygun bulunmamıştır.

1.5. Mülteci ve Şartlı Mülteci

Mülteci, vatandaşı olduğu memlekette vuku bulan olaylar nedeniyle bu ülkeyi iradesiyle veya zorla terk etmiş, yeni bir ülkenin vatandaşlığına geçmemiş, diplomatik koruması bulunmayan kişilerdir.⁷³ Mülteci kavramı genel olarak, katlanılamaz koşullardan kaçarak kurtulmak isteyen bir kişi olarak tanımlanabilmektedir.⁷⁴

⁷⁰ Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, "Avrupa Konseyi, Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı" (Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı), Lüksemburg, Avrupa Birliği Resmi Yayınlar Ofisi, 2014, s. 81. Erişim: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_asylum_TUR.pdf (E.T. 12.10.2021).

⁷¹ Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı, s. 82.

⁷² AİHM, Saadi/İtalya, 37201/06 sayılı başvuru, 28.02.2008 tarihli karar, p. 138; AİHM, Ismoilov ve Diğerleri/Rusya, 2947/06 sayılı başvuru, 24.04.2008 tarihli karar, p. 127; AİHM, Ryabikin/Rusya, 8320/04 sayılı başvuru, 19.06.2008 tarihli karar.

⁷³ Çelikel-Gelgel, 2018, s. 20; Çiçekli, 2016, s. 218.

⁷⁴ Goodwin-McAdam Gill, 2011, s. 15; Yiğit, "Etkili Başvuru Hakkı", s. 11.

Kaçış nedenleri; baskı, yaşam hakkına ve özgürlüğe yönelik tehdit, adli takibat, yokluk ve sefalet, savaş, iç karışıklıktan kaynaklı nedenler olabilmektedir.⁷⁵ Bunlara benzer nedenlerden dolayı zulüm görme korkusu ile ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan kişiler mülteciler olarak adlandırılmaktadır.⁷⁶ Mültecilerin, sığınma taleplerinin reddedilmesi halinde, büyük ihtimalle ölümcül sonuçlara maruz kalacak olması söz konusudur.⁷⁷

Mülteci tanımının yorumunda üç önemli amacın gerçekleştirilmek istendiği metin içeriğinden ve hazırlık çalışmalarından anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki kişiyi kişisel statüsü nedeniyle verilen ciddi zararlara karşı korumak, ikincisi toplu suça dayanan önlemlerden korumak, üçüncü yani sonuncu olanı ise kişisel inanç ve düşüncenin ve bunun ifade edilmesinin özelleştirilmesidir.⁷⁸

1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, m. 1/A/2’de mülteciyi, “ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden mutaden ikamet ettiği ülke dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs” olarak tanımlamaktadır.

1951 Cenevre Sözleşmesi’nin ilk halindeki mülteci tanımında “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar nedeniyle” ibaresi ile konulmuş olan sınırlandırma 1967 Protokolü’nde “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar” ifadeleri 1967 Protokolü’nün kabulü ile metinden çıkarılarak tarihi kısıtlama kaldırılmıştır.

Türk hukukunda mülteci tanımının coğrafi kısıtlaması korunarak, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne sadık kalınarak oluşturmaya çalışıldığı

⁷⁵ Çiçekli, 2014, s. 241.

⁷⁶ Konyalı, 2021, s. 67-68; Çiçekli, 2016, s. 236; Özgöker- Doğan, 2019, s. 8; David Weissbrodt, The Human Rights Of Non-Citizens, Oxford University Press, 2008, s. 152’ den aktaran Yiğit, , “Etkili Başvuru Hakkı”, s. 11.

⁷⁷ Erişim:

https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/unhcr_refugee_or_migrant_tr.pdf (E.T. 23.02.2020).

⁷⁸ Özkan, 2018, s. 80.

görülmektedir.⁷⁹ YUKK m. 61'e göre "Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir."⁸⁰

Türk hukukuna göre mülteci statüsü verilebilecek kişiler, sadece Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar sebebiyle zulme uğrayacağından korkan yabancı veya vatansız kişidir. Avrupa dışından gelen kişiye mülteci statüsü verilmesi mümkün değildir. Zulmün sebebi, ırk, din, tabiiyet, belli bir toplumsal gruba mensubiyet veya siyasi düşünce olabilir. Zulme uğrayacağı korkusunun haklı sebeplere dayalı olması gerekir. Kişinin ülkesi dışında olması, tabii olduğu ülkenin korumasından yararlanamaması veya haklı sebepten dolayı yararlanmak istememesi gerekir.

YUKK m. 62'de düzenlenen şartlı mülteci, "Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişi"dir.⁸¹ Söz konusu maddeye göre şartlı mültecilerin üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye'de kalmasına izin verilmektedir. Kanunun öngördüğü şartlı mültecinin üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye'de kalmasına izin verilmesi çözümü, insan hakları hukuku ve insancıl hukuk anlayış ve sistemine

⁷⁹ Neva Övünç Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi, (Mültecinin Hukuki Statüsü)*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2015, s. 398.

⁸⁰ Nuray Ekşi, *6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda İdari Gözetim (İdari Gözetim)*, Beta Yayınları, İstanbul, Ağustos 2014, s. 4-5.

⁸¹ Çiçekli, 2016, s. 244.

uygundur.⁸² Mülteci ve şartlı mülteci statüleri tanınırken esas alınan kriterler arasındaki tek fark, mülteci statüsü tanınmasına neden olan olayların Avrupa ülkelerinde meydana gelmesi iken şartlı mülteci statüsü tanınmasına sebep olanların Avrupa ülkeleri dışında meydana gelmesidir. Ancak Kanunun şartlı mülteci olarak kabul edilenlerin “*üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, Türkiye’de kalmasına izin verilir*” şeklindeki ifadesinden şartlı mülteci statüsünü mülteci statüsü ile karşılaştırıldığında geçici olarak kabul ettiği de anlaşılmaktadır.⁸³

1.6. İkincil Koruma ve Geçici Koruma

YUKK m. 63 uyarınca “*mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen; ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ulusal silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.*”⁸⁴

İkincil koruma statüsü belirlenirken, zulüm görme ihtimali bir kriter olarak öngörülmemektedir. Ancak sınır dışı edilmesi durumunda kötü muamele ile karşılaşacak olması durumunda ikincil koruma statüsü verilmesi düzenlenmiştir. Bu bağlamda YUKK m. 63 hükmü, 1951 Cenevre Sözleşmesi m. 33’te yer alan “sınır dışı edilmeme” ilkesi ile paralellik oluşturmaktadır⁸⁵. İkincil korumaya ilişkin değerlendirme ve silahlı çatışmanın varlığının tespiti yapılırken menşe ülke bilgisi ve

⁸² Dost, 2014, s. 48.

⁸³ Neşe Baran Çelik, “Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı, C. 1, 2015, s. 77; Konyalı, 2021, s. 33-34.

⁸⁴ Çelikel- Gelgel, 2017, s. 25-26; Bahadır Erdem, “Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Sosyal, Siyasi ve Vatandaşlık Hukuku Bakımından Türkiye’deki Durumları”, *Public and Private International Law Bulletin*, 2017, C. 37, S. 2, s. 336-337; Çiçekli, 2016, s. 241; Erişim: <https://www.goc.gov.tr/ikincil-koruma> (E.T. 23.02.2020).

⁸⁵ Nuray Ekşi, “İltica Talepleri Reddedilerek Türkiye’den Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılar İlişkin AİHM Kararlarının Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na Etkisi” (İltica), *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Ekim 2014, S.19, s. 89; Ekşi, 2016, s. 159.

BM kuruluşları da dâhil olmak üzere uluslararası örgüt ve sivil toplum kuruluşlarının hazırladığı raporlar dikkate alınmalıdır.⁸⁶

Geçici koruma ise ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı tanımlamaktadır.⁸⁷ Geçici koruma, uluslararası koruma statülerinden ayrı olarak, kitlesel akınlar için kabul edilmiştir.⁸⁸ Geçici koruma silahlı çatışma, yaygın şiddet, insan hakları ihlalleri ve doğal afet gibi nedenlerle ülkesini terk etmek zorunda kalan kişilerin korunmasını sağlayan bir koruma biçimidir.⁸⁹ YUKK m. 91 uyarınca ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.

Suriye’de meydana gelen olaylar nedeniyle 28 Nisan 2011 tarihinden itibaren Türkiye’ye gelen Suriye vatandaşları ile Suriye’den gelen vatansız kişiler ve mülteciler Türk hükümeti tarafından geçici koruma kapsamına alınmaktadır. Türkiye geçici koruma kapsamında, 2011 yılından itibaren üç milyonun üzerinde Suriyeliye koruma sağlamaktadır.⁹⁰ Türk makamlarından koruma talebinde bulunan Suriye vatandaşları, Suriye’den gelen mülteciler ve vatansız kişiler geçici koruma rejimi kapsamında Türkiye’ye kabul edilirler ve böylece Türk hükümeti tarafından sağlanan geçici korumadan yararlanabilirler. Kendileri talep etmedikleri sürece normal şartlar altında Suriye’ye geri gönderilmezler.⁹¹

⁸⁶ Meltem İneli Ciğer, “Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Hukukunda Silahlı Çatışma Durumlarında Ayrım Gözetmeyen Şiddet Hareketlerinden Kaçan Kişilerin İkincil Koruma Kapsamında Korunması”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, C. 20, S. 1, s. 225.

⁸⁷ 22.10.2014 Tarihli RG ve No: 29153 Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 3- F; Çiçekli, 2016, s. 244; Erdem, 2017, s. 337.

⁸⁸ Esra Yılmaz Eren-İbrahim Kaya, *Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*, Seta Yayınları, İstanbul, 2015, s. 48.

⁸⁹ Meltem İneli Ciğer, “Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2016, C. 2, S. 3, s. 64; Meltem İneli Ciğer, *Temporary Protection In Law And Practice*, International Refugee Law Series, BRILL, 2018, Vol.10, s. 1.

⁹⁰ Meltem İneli Ciğer, “Protecting Syrians In Turkey: A Legal Analysis”, *International Journal Of Refugee Law*, 2017, Vol 29, No 4, s. 557.

⁹¹ Erişim: <https://help.unhcr.org/turkey/tr/information-for-syrians/temporary-protection-in-turkey/> (E.T. 23.02.2020).

1.7. Geri Gönderme Yasağı

Geri gönderme yasağı, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, sayıları oldukça artan yerinden edilmiş kişilerin, en temel hakları olan yaşam ve özgürlük haklarını korumayı amaçlayan bir uluslararası teamül hukuku kuralıdır.⁹² Kaynağını 1951 Cenevre Sözleşmesinden alan geri gönderme yasağı, insan haklarıyla olan yakın ilişkisi sebebiyle AIHS, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi gibi birçok uluslararası sözleşmenin içeriğinde yer almaktadır.⁹³

Geri gönderme yasağını bütün unsurlarıyla birlikte ortaya koyan asıl düzenleme ise 1951 Sözleşmesi m. 33'te şu şekilde yer almaktadır: *“Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade (refouler) etmeyecektir. Bununla beraber, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkûm olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez.”*⁹⁴

Bu hükümden de anlaşılacağı üzere 1951 Cenevre Sözleşmesi ile mültecilerin sığınma ülkesinden menşe ülkeye veya risk⁹⁵ altında olacakları herhangi bir ülkeye gönderilmemeleri hedeflemektedir.⁹⁶

⁹² Elçin Aktan, “Türk Yabancılar Hukuku ve AIHM İçtihadı Doğrultusunda Geri Gönderme Yasağı”, *İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, Mayıs 2019, s. 1; Ekşi, *Yabancılar*, 2016, s. 129; Sibel Safi, *Mülteci Hukuku Ders Kitabı*, Legal Yayınları, İstanbul, 2018, s. 65.

⁹³ Çiçekli, 2016, s. 272.

⁹⁴ Ibid, s. 272; Uluslararası Hukukçular Komisyonu (ICJ), “Geri Göndermeme, Sınır Dışı Etme ve Uluslararası Koruma, Modül 1“Sığınmacılar, Mülteciler ve Göçmenlerin Adalet Erişimine Destek” Projesi, 2019” (Modül 1), s. 21. Erişim: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2019/02/MODULE1-Non-Refoulement-Deportation-and-International-Protection-2019-TUR.pdf> (E.T. 16.05.2021).

⁹⁵ Haklı nedenlerle zulüm görme korkusu duydukları veya kötü muamele ya da diğer bir şekilde ciddi zarar görme riskini içeren durumlardır. Geri dönüşün doğuracağı riski değerlendirirken, AIHM ülkedeki genel durumu gösteren kanıtların yanı sıra bireye özgü belirli bir riske ilişkin kanıtları da dikkat almıştır. AIHM ülkedeki koşulları değerlendirilirken, BMMYK ve uluslararası insan hakları örgütlerinin raporları gibi, güvenilir olacak belge türleri hakkında yol göstermiştir. Mahkeme, kaynağı bilinmeyen ve vardığı sonuçlar diğer güvenilir raporlar ile uyumsuz olan raporların güvenilir olmadığına karar vermiştir. (AIHM, Sufi ve Elmi/Birleşik Krallık, 8319/07 ve 11449/07 sayılı başvurular, 28.06.2011 tarihli karar, p. 230–234; AIHM, R.C./İsveç, 41827/07 sayılı başvuru, 09.03.2010 tarihli karar, p. 51 (Sağlık Raporu Hakkında); AIHM, N./İsveç, 23505/09 sayılı başvuru, 20.07.2010 tarihli karar, p. 52.

⁹⁶ Goodwin Guy-McAdam Gill, *The Refugee In International Law*, Oxford University Press, 3rd Edition, New York 2007, s. 204’ten aktaran Aktan, “Geri Gönderme Yasağı”, s. 11.

Geri gönderme yasağının, 1951 Cenevre Sözleşmesi m. 1’de tanımlanan mültecilere uygulanması nedeniyle yasak kapsamına giren kişilerin sayısının esasen sınırlandırılmış olduğu ifade edilebilmektedir. Bununla birlikte, yasağın sadece mülteci statüsüne sahip olan kişilere değil, henüz bu statüyü kazanmayan, özellikle kitlesel olarak akit devletin sınırına gelen kişilere de uygulanması genel kabul görmektedir. Bu nedenle devletlerin mülteci statüsünü belirlemekten kaçınarak bu kişileri geri göndermesi veya sınırdan geri çevirmesi, yasağın insani boyutu ve dürüstlük kuralı ile bağdaşmamaktadır.⁹⁷ Ayrıca 1951 Cenevre Sözleşmesi m. 33’te yer alan “*her ne şekilde olursa olsun*” ifadesi yasak açısından geniş yorum yapılmasına imkân vermektedir. Böylelikle mülteci statüsünü haiz olsun veya olmasın bir kimseyi maddede bahsedildiği anlamda riske atacak her türlü geri gönderme, sınır dışı etme ve sınırdan reddetme yasak bağlamında yapılan yorum sırasında dikkate alınacaktır. Bu yorum çerçevesinde, ilgili kişi, mülteci statüsü taşıyın ya da taşımasın, yasak kapsamında koruma altına alınmış olacaktır.⁹⁸ O halde, riskin doğmasına yol açacak sınır dışı etme, suçluların iadesi, örtülü iade gibi her türlü tedbirin, bu yasak kapsamında olacağı açıktır.⁹⁹ Madde haklı zulüm korkusu olan herkes için bu terimin uygulanacağını kabul etmektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi bu yasağı usulen mülteci statüsü tanınmayan kişilere de vermiştir.¹⁰⁰

Geri gönderme yasağı, YUKK m. 4’te temel bir ilke olarak düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre; “*Bu Kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez.*” Dolayısıyla artık bir

⁹⁷ Aktan, “Geri Gönderme Yasağı”, s. 11.

⁹⁸ Lami Bertan Tokuzlu, “Non-Refoulement Principle In A Changing European Legal Environment With Particular Emphasis On Turkey, A Candidate Country At The External Borders Of The EU”, *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Birliği Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi*, İstanbul, 2006, s. 11-12. Erişim:

[https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/30990028/structure_18_10_2006_tez_hardcopy-](https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/30990028/structure_18_10_2006_tez_hardcopy-libre.pdf?1392982469=&response-content-)

[libre.pdf?1392982469=&response-content-](https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/30990028/structure_18_10_2006_tez_hardcopy-libre.pdf?1392982469=&response-content-)

[disposition=attachment%3b+filename%3dnon_refoulement_principle_in_a_changing.pdf&expires=1](https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/30990028/structure_18_10_2006_tez_hardcopy-libre.pdf?1392982469=&response-content-)

[681228921&signature=bokxrojpftytc-vwwcye0bvzlom7yb9dkadlkckjcu0wa4hfjlnhnsno-](https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/30990028/structure_18_10_2006_tez_hardcopy-libre.pdf?1392982469=&response-content-)

[trrd74c1ogqttqie8ft3ldfw7wxcl1y8aclwhg1c8yayj6qswy51dd0fsimle9154-](https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/30990028/structure_18_10_2006_tez_hardcopy-libre.pdf?1392982469=&response-content-)

[mexfggo~a4qf1pybsy7qqmbrl1kpk2ixu5rq9kkrqpbe4fwrzyvomevzasbnmc-](https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/30990028/structure_18_10_2006_tez_hardcopy-libre.pdf?1392982469=&response-content-)

[uo7p1l5u8kfqjp93ihokyc8h31fvfn2ujgzffyo2hqf7a0vqafkpmtajaie8vmktopr-](https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/30990028/structure_18_10_2006_tez_hardcopy-libre.pdf?1392982469=&response-content-)

[k9r6qdn5im9kcsfrok3dqupx92gv6md9lvgojjxrd2b61vmfpjaxh9-](https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/30990028/structure_18_10_2006_tez_hardcopy-libre.pdf?1392982469=&response-content-)

[krqe3qshlagbrroynfhjrx2stwcq__&key-pair-id=apkajlohf5ggsrbv4za](https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/30990028/structure_18_10_2006_tez_hardcopy-libre.pdf?1392982469=&response-content-) (E.T. 05.10.2021).

⁹⁹ Aktan, “Geri Gönderme Yasağı”, s. 12.

¹⁰⁰ Özkan, 2018, s. 163.

uluslararası örf-adet hukuk kuralı olarak nitelendirilmesi gerektiği ileri sürülen¹⁰¹ geri gönderme yasağına YUKK’da da yer verilmiştir.¹⁰² Ayrıca, “İkincil Koruma” başlıklı YUKK m. 63’te de geri gönderme yasağının uygulamada uluslararası koruma statüsü verilme nedeni olarak benimsendiği görülmektedir.¹⁰³ YUKK m. 63 uyarınca, mülteci ya da şartlı mülteci statüsüne girmeyenler bakımından belirli koşulların gerçekleşmesine bağlı olarak ikincil koruma sağlanabilmesini düzenlemektedir.¹⁰⁴ YUKK m. 55’in ilk fıkrasının (a) bendinde ise sınır dışı etme ile bağlantılı düzenleme getirilmiştir. Hüküm uyarınca, sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacağı konusunda ciddi emareler bulunanlar hakkında sınır dışı etme kararı alınamayacağı belirtilmiştir. Geri gönderme yasağının genişletilmiş içeriğini karşılayacak şekilde “tamamlayıcı koruma” teriminin de kullanıldığı görülmektedir.¹⁰⁵

AİHS m. 3, geri gönderme yasağının uygulanmasında başvuru alan madde olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁶ AİHS’de geri gönderme yasağına ilişkin olarak açık

¹⁰¹ Aslı Bayata Canyaş, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Geri Gönderme Yasağının Uygulanma Koşullarının AİHM Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2015, C. 5, S. 1, s. 75.

¹⁰² Geri Gönderme Yasağı ile bağlantılı olarak; Mamatkulov ve Askarov/Türkiye, 46827/99 ve 46951/99 sayılı başvurular, 04.02.2005 tarihli karar, Fraydun Ahmet Kordian/Türkiye, 6575/06 sayılı başvuru, 04.07.2006 tarihli kararlar örnek verilebilir. Bu davalar, öz itibarıyla suçluların iadesine ilişkin olmakla birlikte AİHS m. 3 ve geri gönderme yasağı ile de ilgili davalardır. İlk davada, Mamatkulov ve Askarov, Özbekistan tarafından işkence ve kötü muamele görmeyeceklerinin taahhüt edilmesi üzerine, Özbek yetkililere teslim edilmişlerdir. İlgililer, Türkiye’nin, AİHS m. 2, 3 ve 6’yı ihlâl ettiğini ileri sürerek AİHM’de dava açmışlardır, ancak, AİHM, Türkiye’nin m. 3’ü ihlâl etmediği sonucuna varmıştır. Fraydun Ahmet Kordian davasında da Türkiye, Amerikan’dan idam cezasının infaz edilmemesi teminatını istemişler, Amerika da bu teminatı vermişlerdir. Sonuç olarak, AİHM tarafından Türkiye’nin AİHS’yi ihlâl etmemiş olduğuna karar vermiştir. Davalar hakkında ayrıntılı bilgi için Bk. Nuray Ekşi, “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Sığınmacı ve Mültecilerin Türkiye’den Sınır dışı Edilmelerini Engelleyen Haller”, *İstanbul Barosu Dergisi*, 2008, C. 82, S. 6, s. 2828-2829.

¹⁰³ Ekşi, *İdari Gözetim*, 2014, s. 63.

¹⁰⁴ Bülent Çiçekli, *Yabancılar Hukuku*, 3.Baskı, Ankara, 2012, s. 309.

¹⁰⁵ Çiçekli, 2012, s. 294.

¹⁰⁶ Aybay, 2007, s. 246; Haluk Kabaalioğlu-Nuray Ekşi, “Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 2004, C. 24, S. 1, s. 507; Nuala Mole- Catherine Meredith, “Asylum And The European Convention On Human Rights”, *Council Of Europe Publishing*, Strasbourg 2010, s. 23; AİHS m. 3’ün uygulanması açısından “diplomatik himaye” konusu da kısaca değerlendirilebilir. Kişinin gönderileceği devletin, m. 3 kapsamındaki muamelelere muhatap olmama konusunda güvence vermesi üzerine ilgilinin geri gönderilmesine karar verilebilecektir. Örneğin, Othman (Abu Qatada) /Birleşik Krallık, 8139/09 sayılı başvuru, 17.01.2012 tarihli kararda, AİHM, Birleşik Krallık hükümetinin Ürdün hükümetinden aldığı diplomatik güvencelerin Othman’ın korunması için yeterli olduğuna ve bu nedenle kötü muamele riski bulunmadığına, dolayısıyla Othman’ın Ürdün’e sınır dışı edilmesi durumunda m. 3 ihlâlinin söz konusu olmayacağına hükmetmiştir. Ancak AİHM, Othman Ürdün’de yeniden yargılanırken işkence

bir hükme yer verilmemiş olması karşısında konu, m. 3 kapsamında değerlendirilmektedir.¹⁰⁷ Bu madde uyarınca hiç kimsenin işkenceye, gayri insanî ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tâbi tutulmayacağı düzenlenmiştir. İlgili hüküm, doğrudan geri gönderme yasağı ile ilgili düzenleme getirmemekle birlikte, sınır dışı edilme kararının sonucunda AİHS m. 3'teki işlem ve eylemlerin muhatabı olma olasılığı değerlendirilerek uygulanmaktadır ve dolaylı olarak geri gönderme yasağı ile ilişkilendirilmektedir.

Geri göndermeme ilkesi, insan haklarını temin eden bir ilke olduğuna göre 1982 Anayasası m. 90/5'e uygun olarak 1951 Cenevre Sözleşmesi hükümleri ile herhangi bir iç hukuk kuralının çatışması halinde Sözleşme hükümlerinin uygulanması gerekmektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi, geri göndermeme ilkesinin uygulanamayacağı halleri düzenlemektedir. Buna göre, bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkûm olduğu için söz konusu ülkenin halk sağlığı açısından tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, geri gönderme yasağından faydalanamaz.¹⁰⁸

1.8. Devletin Egemenlik Yetkisi

Egemenlik, devletler için her zaman ön planda tutulmuş olan bir kavramdır. Soyut bir kavram olmasından dolayı da birçok tanıma sebebiyet vermiştir. Egemenlik; anayasa hukuku, genel kamu hukuku, devletler hukuku, siyaset bilimi ve siyaset felsefesinin ana kavramlarından biridir.¹⁰⁹ Ancak tanımı konusunda fikir birliğine varılamamıştır. Egemenlik üzerine yapılan tartışmalar, içinde bulundukları kültüre, sosyal ve siyasal yapıya göre değişiklik göstermektedir.¹¹⁰

ile alınmış ifadesinin kabul edilmesi yönünde gerçek bir risk bulunması nedeniyle m. 6 (adil yargılanma hakkı) kapsamında ihlâlin söz konusu olacağına karar vermiştir.

¹⁰⁷ Nuray Ekşi, *Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular (Temel Konular)*, 4. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2012, s. 80.

¹⁰⁸ 1951 Cenevre Sözleşmesi m. 33/2.

¹⁰⁹ Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, 15. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003, s. 54.

¹¹⁰ Atilla Özer, “Ülkemizde Egemenlik ve Yargı Erkinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısındaki Durumu”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 2003, C. 19, S. 1, s. 1-8. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/939154> (E.T. 27.10.2020).

Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne göre egemenlik, *milletin ve onun tüzel kişiliği olan devletin yetkilerinin hepsi, hâkimiyet, hükümranlıktır*.¹¹¹ Devletlerarası ilişkiler bakımından ise egemenlik, hukuken, bir devletin diğer devletlere ve otoritelere karşı mutlak bağımsız olması anlamına gelmektedir.¹¹² Egemenlik ya da hâkimiyet, bir toprak parçası ya da mekân üzerindeki kural koyma gücü ve hukuk yaratma kudretidir.¹¹³ Bu güç siyasi erkin dayattığı yasallaşmış bir üst iradeyi ifade etmektedir.¹¹⁴

Egemenlik kavramının farklı tanımları da ele alındığında devlet ve emretme gücü vurgularının ortak olduğu görülmektedir.¹¹⁵ Devletler güçlerini gösterme biçimi olarak egemenlik yetkisini kullanmaktadır. Bunu yaparken de siyasi güçten beslenmektedir. En basit anlamıyla egemenlik “mutlak ve sınırsız iktidar” ilkesidir.¹¹⁶ Ancak bu anlayış günümüz egemenliğini çok fazla yansıtmamaktadır. İnsan haklarının evrensel boyutta ele alınması başta olmak üzere, egemenliğe birçok noktada sınırlamalar getirilmiştir.¹¹⁷

Egemenlik yetkisi tek bir elde yani devlettedir. Devletin ülkesi sınırlarındaki her şey ve herkes üzerinde münhasır ve tam bir kontrol, denetim ve kural koyma gücünü ifade etmektedir.¹¹⁸ Devletin ülkesi üzerinde egemenlik kurma hakkı, yalnızca ülkesinde bulunan vatandaşlar üzerinde değil, devlet sınırları içerisinde olduğu sürece vatandaşları dışında kalan ve hukukî olarak yabancı adı verilen kişiler üzerinde de bulunmaktadır.¹¹⁹ Her devlet, vatandaşı dışında kalan yabancıların ülkesine girip giremeyeceğini, girmesinin hangi koşullara tâbi olacağını, yabancı

¹¹¹ TDK Sözlüğü, Erişim: <https://sozluk.gov.tr/> (E.T. 27.10.2020); Hamit Erhan Beriş, *Siyasetin Yüzleri- Antik Yunandan Postmodern Döneme Kavramlar ve Süreçler*, Tezkire Yayıncılık, 2016, s. 191.

¹¹² Çiğdem Pank, “Egemenlik Yetkisinin Sınırının Düşünürler Bağlamında Değerlendirilmesi” (Egemenlik Yetkisinin Değerlendirilmesi), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Ekim 2016, C. 9, S. 46, s. 246. Erişim: <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/evaluation-in-terms-of-philosophers-of-the-limit-of-sovereignty-power.pdf> (E.T. 12.12.2021); Süleyman Hayri Bolay, *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, 11. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2013.

¹¹³ Erişim: <https://tr.wikipedia.org/wiki/egemenlik> (E.T. 10.09.2021).

¹¹⁴ Talip Türkan, *Devletin Egemenlik Unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2003, s. 79; Erişim: <https://tr.wikipedia.org/wiki/egemenlik> (E.T. 10.09.2021).

¹¹⁵ Jean Bodin, *Devlet Üstüne Altı Kitaptan Seçme Eseler- Batıdan Siyasal Düşünceler tarihi*, 5. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, 2014, s. 183; Mehmet Özdoğan, *Türk Anayasalarında Egemenlik Anlayışın Dönüşümü*, Astana Yayınları, Ankara, 2019, s. 25; Yahya Kazım Zabunoğlu, *Devlet Kuramına Giriş*, 2. Baskı, İmaj yayıncılık, Kasım 2015, s. 51-68.

¹¹⁶ Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, 6. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2004, s. 352.

¹¹⁷ Pank, “Egemenlik Yetkisinin Değerlendirilmesi”, s. 248.

¹¹⁸ Deli, “Sığınmacıların İdari Gözetimi”, s. 9.

¹¹⁹ Çiçekli, 2014, s. 30.

ülkesine girdikten sonra da ülkesinde hangi şartlarla kalacağını, çalışacağını veya mülkiyet edineceğini, yabancıların ülkesine girişini yasaklayabileceği gibi izin alma koşuluna da tâbi tutabileceğini ve sınır dışı edebileceğini önceden objektif, makul ve meşru kurallar getirme şartıyla belirleme yetkisine de sahiptir.¹²⁰ Devletin ülkesel egemenlik yetkisini kullanırken sınırını belirleyen uluslararası hukuk kurallarıdır.¹²¹

1.9. Düzensiz Giriş

Göç şartlarının düzenlenmesi modern hükümetlerin temel işlevlerinden biridir. Buradaki “göç” tabiri sadece göçmenlerin göçü olarak değil, sığınma arayan kişilerin de ülkeye gelişini ifade eden genel bir tanım olarak kullanılmaktadır. Bu doğrultuda hükümetler tarafından ulusal sınırları içerisinde yabancıların hareketlerini düzenlemek için birtakım sistemler oluşturulmaktadır. Bu sistemler sayesinde geniş göç hareketleri başarılı bir şekilde yönetiliyor olsa da bazı durumlar; göçün kontrolden çıkmasına, istihdam imkânlarının yetersizliğine, ulusal güvenliğin zedelenerek suç oranının artmasına ve kültürel kimlik ve geleneklerin erozyona uğraması gibi endişelere sebep olabilmektedir.¹²² Bu çerçevede düzensiz göç bir ihtilaf meselesine ve siyasi tartışma alanına dönüşmekte ve bu da göçün düzenlenmesini zorlu ve hassas bir siyaset alanı haline getirebilmektedir.¹²³

Düzensiz giriş, bir ülkeye yasadışı giriş yapmak, bir ülkede yasadışı şekilde kalmak veya yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde çıkmamak anlamına gelmektedir.¹²⁴ Düzensiz göçmen ise hedef ülkeler için ülkelerine yasadışı yollardan gelen veya yasal yollarla gelip, yasal çıkış süreleri içerisinde çıkmayan kişileri kapsarken, kaynak ülke için ülkesini terk ederken gerekli prosedürlere uymayarak ülke sınırlarını geçen kişileri ifade eder. Transit ülkeler içinse kaynak ülkelerden

¹²⁰ Rona Aybay, *Yabancılar Hukuku*, 5. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 51.

¹²¹ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006, s. 149; Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, 13. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, Haziran, 2014, s. 157.

¹²² Mülteci Hakları Merkezi, “İdari Gözetime Alternatifler, Göç Yönetimi Kapsamındaki Gerekli Olmayan İdari Gözetimi Önlemeye Yönelik El Kitabı” (İdari Gözetime Alternatifler), 2. Baskı, İstanbul, Eylül 2021, s. 2. Erişim: https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/Mhm_Idari_Gozetime_Alternatifler_2021.pdf (E.T. 02.11.2021).

¹²³ BM Kalkınma Programı, “Küresel İnsani Gelişme Raporu 2009”, 27 Haziran 2013, Erişim: <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/insani-gelisme-raporu-2009> (E.T. 12.12.2021).

¹²⁴ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), “Düzensiz Göç Hakkında”, Erişim: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda> (E.T. 15.12.2021).

hedef ÷lkeye ulaşmak için yasal ya da yasal olmayan yollarla ÷lkeye girip bu ÷lkeyi bir geçiş ÷lkesi olarak kullanıp ÷lke sınırını terk eden kişilerdir.¹²⁵ Sığınmacının ÷lkeye giriş yapabilmek için sahte veya başkasına ait seyahat belgelerini kullanması da düzensiz giriş kapsamında değerlendirilmektedir.¹²⁶

1.10. Cezalandırmama İlkesi

Devletler, sığınmacıların ÷lkeye girişlerini önleme amacıyla sınırda durdurma, vize politikaları, taşıyıcının sorumluluğu hükümleri ve katı sınır kontrolleri gibi egemenlik yetkilerini kuvvetlendirecek çeşitli adımların uluslararası hukukta bir düzenlemeye yer verilmemesinden yararlanarak kendi çıkarları doğrultusunda işlemler yapmaktadırlar.¹²⁷ Uygulanan işlemlerin hukuka uygunluğu, uluslararası teamül hukuku hâline gelen geri göndermeme ilkesi uyarınca denetlenmektedir. Ayrıca sığınma arama hakkı, kişinin korunma arayışıyla kendi ÷lkesini terk etme hakkına saygı duyma konusunda devletlere yükümlölük getirmektedir.¹²⁸ Bunun sonucu olarak, kişinin sığınma arama ve sağlama hakkına engel olabilecek uygulamalar yönelten devletlerin, bu yükümlölüklerini ihlal ettikleri ve sözleşmeden kaynaklanan yükümlölüklerini icra ederken iyi niyet kurallarına aykırı davranmış olacaktırlar.

Yaşamlarını veya özgürlüklerini tehlikeye sokan bir durumdan kaçan sığınmacılar, yaşamlarını, fiziksel ve ruhsal bütünlüklerini tehdit eden insan hakları ihlallerinden kaçtıklarından, sığınmacıların kaçış sırasında sığınmak istedikleri ÷lkenin giriş kurallarına riayet edecek adımları atmaları kendilerinden beklenemez ki çoğu kez, ÷lkeye kabul koşullarını sağlayacak zamana dahi sahip olmamaktadırlar. Hatta böyle bir imkânları olsa dahi sığınma talep etmeleri durumu bile tek başına vize başvurularının reddine sebep olabilecektir.¹²⁹ Devletler ÷lkelerine gelen düzensiz ve belgesiz kişilerin sayısını azaltmak ve düzensiz girişlere engel olmak

¹²⁵ GİGM, “Düzensiz Göç Hakkında”, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda> (E.T. 15.12.2021).

¹²⁶ Deli, “Sığınmacıların İdari Gözetimi”, s. 56.

¹²⁷ Ibid, s. 50-51.

¹²⁸ Goodwin-McAdam Gill, 2007, s. 370’ten aktaran Deli, “Sığınmacıların İdari Gözetimi”, s. 51.

¹²⁹ Goodwin-McAdam Gill, 2007, s. 370’ten aktaran Deli, “Sığınmacıların İdari Gözetimi”, s. 52.

amacıyla katı yaptırımlara başvurmaktadırlar.¹³⁰ Ancak 1951 Cenevre Sözleşmesi m. 31’de düzenlenen olan sığınmacıların düzensiz giriş ve bulunuşları nedeniyle ilke olarak cezalandırılmaması ve hareketlerinin kısıtlanmasına dair düzenlemeler daha insani uygulamalar sağlamaktadır. İlgili madde hükmüne göre *“Taraf Devletler, hayatlarının ve özgürlüklerinin madde 1’de gösterilen şekilde tehdit altında bulunduğu bir ülkeden doğrudan gelerek izinsizce taraf devlet topraklarına giren veya taraf devlet topraklarında bulunan mültecilere, gecikmeden yetkili makamlara başvurarak yasadışı girişlerinin veya bulunuşlarının geçerli nedenlerini göstermeleri koşuluyla, yasadışı yollardan girişleri veya bulunuşlarından dolayı ceza vermeyeceklerdir.”* Bu maddeye göre sözleşmeye taraf devletler, ülkeye hukuka aykırı giriş veya ülkede hukuka aykırı bulunma nedeniyle mültecileri cezalandırmama ilkesini kabul etmişlerdir.¹³¹ Ülkeye hukuka aykırı giriş veya ülkede hukuka aykırı bulunma nedeniyle ya da hukuka uygun giriş ve izin verilen kalış süresini aşarak hukuka aykırı bir şekilde ülkede bulunma sebebiyle cezalandırılmama ilkesi mülteci statüsüne sahip kişiler için geçerlidir. Ancak muhtemel mülteciler için durum farklılık arz etmektedir.¹³² İnsan haklarının ve 1951 Cenevre Sözleşmesi m. 31’in etkili uygulanabilmesi için bu kişiler de bu madde kapsamında korunabilmelidir.

Cezalandırılmama ilkesi ya da cezalandırma yasağı, düzensiz giriş ve statüleri nedeniyle yabancılara uygulanan cezaların sığınmacı ve mültecilere uygulanmaması için bir istisna tanıma veya cezai soruşturma ve kovuşturma başlatmaktan imtina etme yükümlülüğü getirmektedir. Düzensiz giriş yapan kişiler arasında mülteci statüsü kazanmak amacıyla sığınma başvurusunda bulunmak isteyenlerin bulunması ve geçerli sebeplerini gecikmeksizin yetkili otoritelere bildirmeleri halinde, 1951

¹³⁰ Cathryn Costello (with Yulia Ioffe and Teresa Büchsel), “Article 31 of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees”, Legal and Protection Policy Research Series, UNHCR Division Of International Protection, University of Oxford, July 2017, s. 7 (“Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesinin 31. Maddesi”, Hukuk ve Koruma Politikası Araştırma Dizisi, BMMYK, Oxford Üniversitesi, Temmuz 2017). Erişim: <https://www.refworld.org/pdfid/59ad55c24.pdf> (E.T. 26.03.2021).

¹³¹ Özkan, 2018, s. 145.

¹³² Ibid, s. 146.

Cenevre Sözleşmesi'nin 31. maddesi gereği bu kişiler hakkında yasa dışı girişleri ve bulunmaları sebebiyle cezaî yargılamaya yapılamayacaktır¹³³

Geri çevirme ya da idari işlemler sonunda sınır dışı etme hususlarında geri göndermeme ilkesi dikkate alınmalıdır. 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'ne taraf bir devlet, bu işlemlerde uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerine uygun hareket etmelidir. Geri göndermeme ilkesi, sığınma başvurusunda bulunan kişilerin hayatı ya da özgürlükleri tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına geri gönderilmesini ve iadesini yasakladığından, bu durumdaki göçmenler sınır dışı edilmemelidir. Başvuruda bulunmayan, başvurusu gerçeği yansıtmayan ya da haklı gerekçelere dayanmayan göçmenler (ekonomik sebepler gibi) sınır dışı edilebilecekken haklı başvurusu olanlar için koruma ve barınma gibi 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen haklardan faydalanmaları sağlanmalıdır.¹³⁴ Ceza kavramı içine; zulüm, hapis, para cezası, idari tutuklama ve geçici tutuklama girmektedir. Ancak soruşturma için tutuklama ile hukuka aykırı ülkeye giriş ve ülkede bulunma nedeniyle cezalandırılma birbirlerinden ayrı hususlardır.¹³⁵ Soruşturma kapsamında bir mülteci, sığınmacı ya da göçmen bu yasağa dayanmaksızın tutuklanabilmektedir.

1.11. Sınır Dışı Etme

Sınır dışı etme, devletlere tanınmış bir yetki olarak bir yabancının kendi rızası dışında ülkeyi terke davet edilmesi veya ülkeden zorla gönderilmesidir.¹³⁶ Sınır dışı etme, bir bireyi mevcut devletin egemenlik alanındaki topraklarını terke zorlayan tedbirlerden oluşmaktadır. Bu egemenlik alanı devletin sınırını, açık denizleri ve bireyin yetki alanına girdiği herhangi bir başka hali kapsamaktadır. Sınır dışı etme geri çevirme şeklinde olabileceği gibi başka bir devlete sevk, iade ya da sürme biçiminde de uygulanabilmektedir.¹³⁷ Devletler, yerleşik uluslararası hukuk ve AİHS

¹³³ Gökhan Aydın, "Deniz Yoluyla Gerçekleştirilen Düzensiz Göç ile Mücadelede Devletlerin Yetki ve Uygulamaları" (Düzensiz Göç ile Mücadele), *Göç Araştırmaları Dergisi*, Temmuz-Aralık 2016, C. 2, S. 2, s. 130-131.

¹³⁴ Aydın, "Düzensiz Göç ile Mücadele", s.132.

¹³⁵ Özkan, 2018, s.147.

¹³⁶ Çelikel- Gelgel, 2017, s. 127; Çiçekli, 2014, s. 165, 173; Aybay, 2007, s. 225.

¹³⁷ Modül 1, s. 34. Erişim: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2019/02/MODULE1-Non-Refoulement-Deportation-and-International-Protection-2019-TUR.pdf> (E.T. 03.07.2020).

başta olmak üzere, antlaşmalardan doğan yükümlülüklerine bağlı olarak yabancıların girişini, ikametini ve sınır dışı edilmesini kontrol etme hakkına sahiptirler.¹³⁸

Sınır dışı etme kararı idare tarafından ve tek yanlı olarak alınan, kişinin isteğinden bağımsız ve uygulanabilirliği olan bireysel bir idari işlemdir.¹³⁹ Sınır dışı etme kararı, yabancıların bir ülkeden başka bir ülkeye gönderilmesi gibi idarenin fiilen gerçekleştirdiği bir işlem olduğundan icraîlik özelliği taşımaktadır.¹⁴⁰

Sınır dışı etmenin istisnaları da mevcuttur. 1951 Cenevre Sözleşmesi m. 32'ye göre “*Taraf devletler, ülkelerinde yasal olarak bulunan bir mülteciyi, ulusal güvenlik veya kamu düzeni ile ilgili sebepler dışında sınır dışı edemeyeceklerdir.*” Böyle bir mültecinin sınır dışı edilmesi, ancak ilgili yasal sürece göre alınmış bir karara uygun olabilir. Zorunlu ulusal güvenlik nedenlerinin, aksine bir uygulamayı gerekli kıldığı haller dışında, mültecinin, durumunu açıklaması için delil sunmasına, temyiz etmesine ve bu amaçla yetkili bir makamın ya da yetkili makamın özel olarak atayacağı bir kişinin veya kişilerin önünde temsil edilmesine izin verilecektir. Taraf devletler bu durumdaki bir mülteciye, diğer bir ülkeye yasal olarak kabulün sağlanabilmesi için makul bir süre tanıyacaklardır.

Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi¹⁴¹ m. 13'te ise “*Bu Sözleşmeye taraf bir devletin ülkesinde hukuka uygun olarak bulunan bir yabancı, bu ülkeden ancak yasaya uygun biçimde verilmiş bir karar uyarınca sınır dışı edilebilir ve bu yabancı kişinin, ulusal güvenliğin zorunlu kıldığı aksini gerektiren haller istisna, sınır dışı edilmesine karşı itirazda bulunmasına ve hakkındaki işlemin,*

¹³⁸ Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı, s. 89. Erişim: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/handbook-law-asylum-migration-borders-1_tr.pdf (E.T. 11.06.2021).

¹³⁹ Bahtiyar Akyılmaz-Murat Sezginer-Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku*, 6. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2015, s. 404; Bahtiyar Akyılmaz-Murat Sezginer-Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku*, 12. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2020, s. 486; Kemal Gözler- Gürsel Kaplan, *İdare Hukuku Dersleri*, 12. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 2012, s. 275.

¹⁴⁰ Nedime Tuğçe Yiğit, “Sınır Dışı Etme Kararının İcrasının Ertelenmesi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2017, C. 25, S. 2, s. 586. Erişim: 387031 (dergipark.org.tr) (E.T. 21.08.2021).

¹⁴¹ Sözleşme, BMGK'nın 16.12.1966 tarihli ve 2200 A (XXI) sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 19.12.1966 tarihinde imzaya açılmıştır. Sözleşme, m. 41 dışında, 23.03.1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İnsan Hakları Komitesi'ne ilişkin m. 41 ise, 28.03.1979 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme'yi 15.08.2000 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme'nin onaylanmasını uygun bulan 04.06.2003 tarih ve 4868 sayılı kanun, 18.06.2003 tarih ve 25142 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Sözleşme'nin resmi Türkçe çevirisi, 21.07.2003 tarihli ve 25175 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. 49. madde uyarınca, sözleşme Türkiye bakımından 23.12.2003 tarihinden itibaren hüküm doğurmaya başlamıştır.

denetlenmesi amacıyla önünde temsil imkanı bulacağı, yetkili bir makam ya da bu yetkili makamca özel olarak görevlendirilmiş kişi yahut tarafından denetlenmesine izin verilecektir.” şeklinde düzenleme yapılmıştır.

Türk hukukunda sınır dışı etme kapsamında YUKK, hakkında sınır dışı kararı verilebilecek yabancıları ve “sınır dışı sebepleri gerçekleşse bile” hakkında sınır dışı kararı verilemeyecek yabancıları ayrı ayrı saymaktadır. YUKK m. 54’e göre hakkında sınır dışı etme kararı alınacaklar: “5237 sayılı Türk Ceza Kanunu m. 59 kapsamında sınır dışı edilmesi gerektiği değerlendirilenler; “*terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar; Türkiye’ye giriş, vize ve ikamet izinleri için yapılan işlemlerde gerçek dışı bilgi ve sahte belge kullananlar; Türkiye’de bulunduğu süre zarfında geçimini meşru olmayan yollardan sağlayanlar; kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar; vize veya vize muaftiyeti süresini on günden fazla aşanlar veya vizesi iptal edilenler; ikamet izinleri iptal edilenler; ikamet izni bulunup da süresinin sona ermesinden itibaren kabul edilebilir gerekçesi olmadan ikamet izni süresini on günden fazla ihlal edenler; çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenler; Türkiye’ye yasal giriş veya Türkiye’den yasal çıkış hükümlerini ihlal edenler; hakkında Türkiye’ye giriş yasağı bulunmasına rağmen Türkiye’ye geldiği tespit edilenler; uluslararası koruma başvurusu reddedilen, uluslararası korumadan hariçte tutulan, başvurusu kabul edilemez olarak değerlendirilen, başvurusunu geri çeken, başvurusu geri çekilmiş sayılan, uluslararası koruma statüleri sona eren veya iptal edilenlerden haklarında verilen son karardan sonra bu Kanunun diğer hükümlerine göre Türkiye’de kalma hakkı bulunmayanlar; ikamet izni uzatma başvuruları reddedilenlerden, on gün içinde Türkiye’den çıkış yapmayanlar”*dır.

Ayrıca başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişiler hakkında sadece ülke güvenliği için tehlike oluşturdıklarına dair ciddi emareler bulunduğu veya kamu düzeni açısından tehlike oluşturan bir suçtan kesin hüküm giymeleri durumunda sınır dışı etme kararı alınabilir. YUKK m. 55’e göre sınır dışı etme sebepleri gerçekleşse bile hakkında sınır dışı kararı alınamayacaklar: “*Sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacağı konusunda ciddi emare bulunanlar; ciddi sağlık sorunları, yaş ve hamilelik durumu nedeniyle seyahat etmesi riskli görülenler; hayati*

*tehlike arz eden hastalıkları için tedavisi devam etmekte iken sınır dışı edileceği ülkede tedavi imkânı bulunmayanlar; mağdur destek sürecinden yararlanmakta olan insan ticareti mağdurları; tedavileri tamamlanuncaya kadar, psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet mağdurları”dır. Ayrıca bu kişiler hakkındaki değerlendirmeler, bireysel olarak yapılmalıdır. Şunu da hatırlatmak gerekir ki, sınır dışına ilişkin düzenlemeler, Türkiye bakımından YUKK’dan başka, Türkiye’nin taraf olduğu diğer milletlerarası antlaşmalarda da bulunmaktadır. Bu durumda, YUKK ile milletlerarası antlaşmaların çatışması halinde, insan hakları bakımından başvuran açısından daha elverişli olan hükümleri uygulamak gerekecektir.*¹⁴²

Sınır dışı kararının içeriği ve tebliğ usulü YUKK’da yer almaktadır.¹⁴³ Hakkında sınır dışı etme kararı verilen kişinin kendisine ya da yasal temsilcisine tebligat yapıldığında, sınır dışı kararının sonuçları, bu karara itiraz süresi ve usulü hakkında bilgi verilmesi gerekmektedir. YUKK’nın uygulanmasında, Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası antlaşma hükümleri saklı tutulmuş olsa bile,¹⁴⁴ sınır dışı kararının başka bir milletlerarası antlaşma gereği alınması halinde, söz konusu karara karşı açılacak davada da işlemin yürürlüğünün resen durması gerekecektir. Zira kanun hükmü, başvurucunun durumu açısından daha lehe düzenlemeler içeriyorsa, bunlar uygulanmak durumundadır. Ayrıca sınır dışı etme işlemi, 1982 Anayasası m. 23 ve AİHS 4 nolu Ek Protokolü¹⁴⁵ m. 3 gereğince vatandaşları konu edinemeyeceği gerekçesiyle yalnızca yabancıları kapsamaktadır.¹⁴⁶ Yani ülke vatandaşı sınır dışı edilemeyecektir. Birden fazla devlet vatandaşlığına sahip olup bunlardan biri Türk vatandaşlığı olan kişi de sınır dışı edilmeme güvencesi altındadır. Kişinin sahip olduğu Türk vatandaşlığının gerçek olmaması hâlinde dahi kişi sınır dışı etme işlemine konu edilemez.¹⁴⁷

¹⁴² AİHM, Abdolkhani Karimnia/Türkiye, 30471/08 sayılı başvuru, 22.09.2009 tarihli karar, p. 107-117.

¹⁴³ YUKK, m. 52-53’te düzenlenmiştir.

¹⁴⁴ YUKK m. 2/2; “Bu kanunun uygulanmasında, Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası anlaşmalar ile özel kanunlardaki hükümler saklıdır.”

¹⁴⁵ Strazburg, 16.09.1963, RG Tarih: 26.02.1994, S. 21861. AİHS’nin 4 Numaralı Ek Protokolü m. 3; Vatandaşların Sınır Dışı Edilmeleri Yasağı, Erişim: www.aihmbasvururehberi.com (E.T. 10.04.2020).

1. Hiç kimse, tek başına ya da toplu olarak, uyruğu bulunduğu devletin ülkesinden sınır dışı edilemez.

2. Hiç kimse, uyruğunda bulunduğu devletin ülkesine girme hakkından yoksun bırakılamaz.

¹⁴⁶ Deli, “Sığınmacıların İdari Gözetimi”, s. 200.

¹⁴⁷ Ekşi, *İdari Gözetim*, 2014, s. 41.

1.12. Alıkoyma ve Özgürlükten Mahrumiyet

Alıkoyma kavramı temelde kişiyi özgürlüğünden mahrum etmeye yönelik her tür tedbir olarak değerlendirilmektedir.¹⁴⁸ AİHS m. 5'te sıklıkla yer verilmiş bir terimdir. Kişilerin kendi istekleri ve serbest iradeleriyle hareket etme özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Alıkoyma uluslararası hukuka göre özgürlükten mahrumiyet halidir.

BM İşkence, İnsanlık Dışı, Küçük Düşürücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmenin Ek İhtiyari Protokolünde¹⁴⁹ (OPCAT) alıkonulma ifadesi tanımlanmıştır. Anılan Sözleşme m. 4/2. fıkrası *“Bu Protokolün amacı itibariyle, özgürlüğünden yoksun olmanın anlamı, her türlü gözaltı ya da hapsedme ya da kişinin kendi rızasıyla ayrılmasına herhangi bir adli, idari ya da diğer yetkilinin emriyle izin verilmediği kamusal ya da özel bir yerde tutmadır.”* hükmünü içermektedir. BMMYK Sığınmacıların Gözaltına Alınmasına ve Gözaltı Alternatiflerine İlişkin Geçerli Kriterler ve Standartlar Hakkında Kılavuz İlkelerde ise alıkonulma *“özgürlükten mahrumiyet veya sığınmacının istediği zaman çıkmasına izin verilmeyen kapalı bir alanda (hapishane veya bu amaçla inşa edilmiş gözaltı, kapalı kabul veya tutma merkezleri veya tesisleri) kısıtlı tutma”* olarak tanımlanmıştır.¹⁵⁰

Kişi özgürlük ve güvenliği, kişinin yasayla belirli ve sınırlı haller dışında hareket serbestliği ve özgürlüğünden yoksun bırakılamamasıdır. Bir bütün oluşturan bu kavramlar, kişinin yalnızca beden özgürlüğü ve güvenliğine yöneliktir.¹⁵¹

AİHS m. 5/1'de *“Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller¹⁵² dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse*

¹⁴⁸ Monica Macovei, *Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*, İnsan Hakları Kitapçıkları, No. 5, Almanya, s. 30.

¹⁴⁹ BM İşkence, İnsanlık Dışı, Küçük Düşürücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmenin Ek İhtiyari Protokol, (2002), Genel Kurul, A/RES/57/199 Protokol, BM Genel Kurulu'nun 10.12.2002 tarih ve A/RES/57/199 sayılı kararı ile çıkarılmış; 22.06.2006'da yürürlüğe girmiştir. Türkiye, bu Protokol'ü, 16.09.2005'te imzalamıştır. Protokol'ün onaylanmasının uygun bulunduğu dair 23.02.2011 tarih ve 6167 sayılı Kanun ve onaya ilişkin 15.06.2011 tarih ve 2011/1962 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onay süreci tamamlanmıştır. Bakanlar Kurulu kararı ve resmi Türkçe çeviri, 05.07.2011 tarih ve 27985 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

¹⁵⁰ BMMYK, “Sığınmacıların Gözaltına Alınmasına ve Gözaltı Alternatiflerine İlişkin Geçerli Kriterler ve Standartlar Hakkında Kılavuz İlkeler” (Alternatifler ve Kılavuz İlkeler), 2012, m. 5. Erişim: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa69a54> (E.T. 02.03.2021).

¹⁵¹ Dilaver Nişancı, “AİHM Kararları Işığında Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (AİHS m. 5) ve Bu Hakkın İfade Özgürlüğü (AİHS m. 10) ile Amaçta Saptırma Yasağı (AİHS m. 18) Açısından İrdelenmesi”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2021, C. 26, S. 44, s. 42.

özgürlüğünden yoksun bırakılamaz (...)” denilmiştir. Kişilerin bu hakkından yalnızca istisnai haller söz konusu olduğunda mahrum edilebileceği karinesi yer almaktadır.¹⁵³ Buna *özgürlük karinesi* adı verilmektedir. Sözleşmenin ilgili maddesi, bu hakkın koşulsuz şartsız ve kesin bir şekilde kullanılması gerektiği ile başlamaktadır. Bir kişinin, m. 5 hükümlerine uygun olarak özgürlüğünden mahrum bırakılıp bırakılmadığını belirlemek için başlangıç noktası ilgili kişinin somut eylemi olmalıdır ve ilgili tedbirin türü, süresi, etkileri, uygulanma biçimi gibi eksiksiz bir dizi kriter hesaba katılmalıdır.¹⁵⁴ Özgürlükten mahrum kılma, yakalama veya mahkûmiyet sonrasında tutukluluktan oluşan klasik olgu ile sınırlı değildir; farklı biçimlerde olabilir.¹⁵⁵

1.13. İdari Gözetim

Uluslararası hukukta idari gözetim kavramı; sığınmacılar da dahil olmak üzere yabancıların kişi özgürlüklerinin kısıtlanması karşılığı olarak İngilizce terminolojide “*administrative detention*” terimi ile anılmaktadır.¹⁵⁶ Bu kavram genel olarak ele alındığında, idari gözaltı¹⁵⁷ da denilen; ancak hapis gibi yargılama sonucu bir hükümle bir yerde tutulmaktan çok yargı kararı olmaksızın mülki amirin emri ya

¹⁵² Bu istisnalar: “Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkûmiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması; kişinin, bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak amacıyla yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması; kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması; bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yasaya uygun olarak tutulması; bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması; kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması” halleridir.

“Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. Madde Rehberi Özgürlük ve güvenlik hakkı” (AİHS 5. Madde Rehberi), Göçmenlerin İnsan Hakları Alanında Özel Raportör’ün Raporu, François Crépeau, A/HRC/20/24, Güncelleme Tarihi: 30.04.2021, s. 8. Erişim: https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_5_tur.pdf (E.T. 15.04.2022).

¹⁵⁴ “AİHS 5. Madde Rehberi”, s. 9.

¹⁵⁵ Ibid, s. 9.

¹⁵⁶ Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsü*, 2015, s. 162.

¹⁵⁷ (İdari gözaltı, adli gözaltından farklı olarak, güvenlik esasına dayalı, cezalandırıcı nitelikte olmayan ve yürütme erki tarafından emredilen istisnai bir tedbirdir. İdari gözaltının amacı, geçmişteki davranışlarından dolayı kişileri cezalandırmak değil, güvenlik için tehdit oluşturduğu değerlendirilen bireylerin düşmanca eylemlere girişmelerini önlemektir.) Fatma Taşdemir-Erdinç Özdemir, “Uluslararası İnsancıl Hukukta İdari Gözetim ve Devlet Dışı Silahlı Aktörler”, *Akademik Hassasiyetler*, 2018, C. 5, S. 9, s. 53.

da idari makam kararlarıyla belirtilen yerlerde tutulma anlamına gelmektedir. Bu tutulma belirli haklar sağlanarak tedbir amaçlı bir tutulmadır.¹⁵⁸ İdari gözetim ifadesi, göçün mülteci hukukunda geçen ve yabancıların ülkeye giriş ve sınır dışı işlemlerinde uygulanabilen bir önlemdir.¹⁵⁹ Günümüzde çoğu ülke tarafından yasal olmayan yollarla göç eden kişilerin ülkeye girişini kontrol etmek amacıyla “*administrative detention*”a yani idari gözetime başvurulmaktadır. Yabancı kaynaklar, uluslararası sözleşmeler ve AB mevzuatında idari gözetim yerine, alıkoyma anlamına gelen “*detention*” ifadesi yer almaktadır. Bu alıkoyma ceza hukuku kapsamında bir tutuklama olmayıp, kural olarak bazı yabancıların ülkeye giriş işlemleri veya çeşitli sebeplerle sınır dışı edilen yabancıların sınır dışı işlemleri tamamlanıncaya kadar başvuru bir tedbir şeklidir.¹⁶⁰ Bunun aksine bazı insan hakları örgütleri tarafından da medeni ve siyasi hakların ihlaline sebebiyet vermesi dolayısıyla eleştirilmektedir.¹⁶¹

İdari gözetim kavramı, kendisini oluşturan iki sözcükten yola çıkılarak tanımlanabilir ve çerçevesi çizilebilir. İdari gözetim kavramı “idari” mahiyette bir özgürlüğünden alıkoymaya işaret etmektedir.¹⁶² Kişilerin iradeleri dışında alıkonulmasına ilişkin uygulamalar genellikle ceza hukuku kapsamına girmektedirken idari gözetim müessesesi de bir irade dışı alıkonulmayı içermekte; ancak ceza hukuku ile bazı noktalarda ayrılmaktadır. İdari gözetim sadece yabancılara uygulanırken ceza hukukunun muhatabı vatandaş veya yabancı ayrımı olmaksızın herkes olabilmektedir.¹⁶³

“İdari gözetim” ya da “idari gözaltı” özgürlükten mahrumiyet veya yabancının istediği zaman çıkmasına izin verilmeyen kapalı bir alanda; hapisane veya bu amaçla inşa edilmiş gözaltı, kapalı kabul veya tutma merkezleri veya tesislerinde, kısıtlı tutma/alıkoyma anlamına gelmektedir.¹⁶⁴ Gözaltı veya tam kısıtlama, özgürlük mahrumiyetinin en uç noktasıdır. Göç bağlamında hareket

¹⁵⁸ Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsü*, s. 163.

¹⁵⁹ Özkan, s. 150.

¹⁶⁰ Ekşi, *İdari Gözetim*, 2014, s. 3.

¹⁶¹ Erişim: https://en.wikipedia.org/wiki/administrative_detention (E.T. 01.03.2020).

¹⁶² Mehmet Aktaş, “Geri Gönderme Merkezlerinde Uygulanan İdari Gözetimin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin “Özgürlük ve Güvenlik Hakkı” Başlıklı 5. Madde Perspektifinden Değerlendirilmesi” (Özgürlük ve Güvenlik Hakkı), *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu*, Temmuz 2019, S. 2, s. 65.

¹⁶³ Ekşi, *İdari Gözetim*, 2014, s. 3.

¹⁶⁴ BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, s. 5. Erişim: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa69a54> (E.T. 22.04.2021).

serbestisine getirilen diğer kısıtlamalar da aynı şekilde uluslararası hukuk denetimine tabidir.¹⁶⁵ İdari gözetim/gözaltı işlemi bir dizi mekânda gerçekleştirilebilir ki kara ve deniz hudutlarında, havaalanlarındaki uluslararası alanlarda¹⁶⁶, adada¹⁶⁷, botta¹⁶⁸ ve kapalı mülteci kampları ile kişinin kendi evi (ev hapsi) ve hatta ülke dışındaki gözaltı da bu kapsamda yer almaktadır.¹⁶⁹ Belirli bir gözaltı yerine verilen isme bakılmaksızın, önemli olan sorular bir yabancıнын özgürlüğünden de facto (fiili olarak) yoksun bırakılıp bırakılmadığı ve mahrumiyetin uluslararası hukuka göre yasal olup olmadığıdır.¹⁷⁰

Yabancıların ülkeye kabul ya da ülkeden sınır dışı edilmeleri sürecinde, sınır dışı işlemleri tamamlanıncaya kadar önceden belirlenmiş gözetim mekânlarında tutulması idari gözetim olarak tanımlanabilmektedir.¹⁷¹ İdari gözetim sınırdan geri çevirme ve sınır dışı etme kararlarının uygulanabilmesi ve uluslararası koruma başvurusunda bulunanların başvurularının değerlendirmesi sırasında belli şartların varlığı halinde uygulanan bir tedbir yöntemidir.¹⁷² İdari gözetim, kişilerin

¹⁶⁵ BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, s. 8; AİHM, Khlaifia ve diğerleri/İtalya, 16483/12 nolu başvuru, 15.12.2016 tarihli karar, p. 163. Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-170054> (E.T. 11.06.2022).

¹⁶⁶ AİHM, Amuur/Fransa, 19776/92 sayılı başvuru, 25.06.1996 tarihli karar.

Kararın tam metni için Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57988> (E.T. 11.03.2021).

¹⁶⁷ AİHM, Guzzardi/İtalya, 7367/76 sayılı başvuru, 06.11.1980 tarihli karar, Kararın tam metni için Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57498> (E.T. 11.03.2021).

¹⁶⁸ AİHM, Medvedyev/Fransa, 3394/03 sayılı başvuru, 29.03.2010 tarihli karar, Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97979>; J.H.A./İspanya Davası, BM İşkenceyle Mücadele Komitesi (CAT), CAT/C/41/D/323/2007, 21.11.2008, İşbu davada, Mahkeme, Taraf Devlet’in Marine I gemisinde bulunan kişiler üzerinde taşıtın kurtarıldığı zamandan itibaren ve Nouadhibou’da gerçekleştirilen kimlik tespit ve ülkelerine geri gönderme işlemleri boyunca kontrole sahip olduğunu gözlemler. Hususi olarak, Taraf Devlet, Moritanya’yla varılan bir diplomatik anlaşma uyarınca, mağdur oldukları iddia edilen kişiler üzerinde Nouadhibou’da tutulmaları esnasında sürekli fiili kontrol uygulamıştır. Netice itibarıyla, Komite, mağdur oldukları iddia edilen kişilerin işbu başvurunun konusunu oluşturan şikayetle ilgili olarak İspanyol yargı yetkisine tabi oldukları görüşündedir.

¹⁶⁹ “Sınır Ötesi” gözaltı, diğerlerinin yanı sıra, sığınmacıların başka bir ülkenin topraklarındaki transferini ve gözaltımı ifade eder ve söz konusu devletle yapılan anlaşma kapsamındaki de buna dahildir. Gönderen ülkenin o ülkede geçerli olan insan hakları standartlarına ilişkin sorumluluğu bazı etkenlere bağlı olacaktır. Bk. BMMYK, “Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Tarihli Sözleşme ve 1967 Tarihli Protokol Kapsamındaki Geri Göndermeme Yükümlülüklerine İlişkin Tavsiye Görüş”, 26.01.2007, p. 17-22.

¹⁷⁰ BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, s. 8.

¹⁷¹ Döndü Kuşcu, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancıların İdari Gözetim Altına Alınmaları” (İdari Gözetim Altına Alınma), *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2017, C. 22, S. 37, s. 241; Ekşi, *İdari Gözetim*, 2014, s. 10.

¹⁷² Ekşi, *İdari Gözetim*, 2014, s. 3.

özgürlüğünden yoksun bırakılması sonucunu doğuran bir alıkonulma müessesesidir.¹⁷³

Uluslararası hukuk terminolojisinde özgürlükten mahrum bırakılma “*bir kişinin, herhangi bir biçimde alıkonulması ya da hapsedilmesi yahut herhangi bir yargısal, idari ya da başkaca bir makamın emri üzerine bu kişinin tutulduğu yeri dilediği zaman terk etmesine izin verilmediği bir kamusal/kamuya ait ya da özel alıkonulma yerine konulması* olarak tanımlanmaktadır.¹⁷⁴ BM düzeyinde BMMYK’ya göre idari gözetimin tanımı “*Sığınmacının istediği zaman çıkmasına izin verilmeyen kapalı bir alanda (hapishane veya bu amaçla inşa edilmiş gözetim, kapalı kabul veya tutma merkezleri veya tesisleri dâhil olmakla, ancak bunlarla sınırlı olmamakla birlikte) özgürlüğünden mahrum bırakılması veya tahdit edilmesidir.*” şeklinde yapılmaktadır (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 5). Avrupa Birliği (AB) tarafından kabul edilen uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişilere yönelik gözetim tedbirinin tanımı ise şu şekildedir; “*Üye devlet tarafından başvuru sahibinin hareket özgürlüğünden mahrum olacak şekilde belirli bir yerde çevresini daraltma, sınır koyma, sınırlama, kısıtlama altına alınmasıdır.*” şeklindedir.¹⁷⁵

İdari gözetim, devlet tarafından kendi egemenliği altında bulunmayan başka alanlarda da gerçekleştirilebilir.¹⁷⁶ Bu durum “sınır aşıcı idari gözetim” (extraterritorial detention) olarak adlandırılmaktadır (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 7). Sınır aşıcı yetki kavramının sığınmacılar bakımından yorumlanması konusunda, AİHM tarafından verilen Hirsi Jamaa ve diğerleri /İtalya kararı¹⁷⁷ önemli bir kaynaktır. Bu kararda AİHM, İtalya’nın Libya ile yaptığı anlaşma

¹⁷³ Aktaş, “Özgürlük ve Güvenlik Hakkı”, s. 64.

¹⁷⁴ BM, İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele Veya Cezaya Karşı Ek İhtiyari Protokol (OPCAT), m. 4/2; Göçmenlerin insan hakları alanında özel raportör, göçmen gözetimini ele aldığı raporunda, göç kontrolü amacıyla uygulanan gözetim tedbirinin özgürlüğünden mahrum bırakma kapsamına girdiğini ve “belgesiz veya düzensiz göçmenler, sığınma başvurusunun sonucunu bekleyen sığınmacılar ve başvurusu reddedildiği için sınır dışı edilmeyi bekleyen sığınmacılar gibi farklı kategorilere giren göçmenlerin bu gözetim tedbirine tabi tutulabildiğini” ifade etmiştir..

¹⁷⁵ Avrupa Parlamentosu ve Konsey’in Uluslararası Koruma Başvuru Sahiplerinin Ülkeye Kabul Edilmesine İlişkin Standartları Belirleyen 26.06.2013 Tarih ve 2013/33/AB Sayılı Direktifi (Değiştirilmiş Hali), 29.06.2013, L 180/96, Madde 2 (H); Üye Devletlerden birinde üçüncü ülke vatandaşı veya vatansız kişi tarafından yapılan bir uluslararası koruma başvurusunu incelemekten sorumlu Üye Devleti belirleme amaçlı kriterleri ve mekanizmaları tesis eder; s. 31–59.

¹⁷⁶ Deli, “Sığınmacıların İdari Gözetimi”, s. 17.

¹⁷⁷ AİHM, Hirsi Jamaa ve Diğerleri/İtalya, 27765/09 sayılı başvuru, 23.02.2012 tarihli karar.

uyarınca Somalili ve Eritreli sığınmacıları, İtalya'ya bağlı Lampedusa Adası yakınlarında durdurup İtalyan askeri gemisine naklederek Libya'ya geri göndermesi sırasında, söz konusu sığınmacıların İtalyan bayrağını taşıyan bir gemiyle taşınmasını, her ne kadar açık denizde olsalar da İtalyan Makamlarının kontrolünde olmaları nedeniyle İtalya'nın sınır aşıcı yetki alanında olduğunu kabul etmiştir.¹⁷⁸

Türk hukukunda ise idari gözetim iki şekilde uygulanmaktadır. Bunlar; sınır dışı edilmek üzere idari gözetim ile uluslararası koruma başvurusu sahiplerinin idari gözetimidir.

Sınır dışı edilmek üzere idari gözetim:

Sınır dışı edilmek üzere idari gözetim altına alınan kişilerle ilgili temel düzenlemeler YUKK m. 57'de yer almaktadır. Bu maddede sınır dışı edilmesi gereken yabancılar kolluk tarafından yakalandıktan sonra valilik kararı ile haklarında sınır dışı işlemleri gerektiğine karar verilenlerin tabi olduğu idari gözetim şekli açıklanmıştır. YUKK m. 54'te sayılan bu kişilerin değerlendirme ve karar süresi yakalandıktan itibaren en fazla 48 saat sürebilmektedir. Valilik 48 saat içinde kararını vermelidir. Öncelikle YUKK'ya göre hakkında sınır dışı kararı alınanlara, kararda belirtilmek kaydıyla Türkiye'yi terk edebilmeleri için on beş günden az olmamak üzere otuz güne kadar süre tanınır.¹⁷⁹ Hakkında sınır dışı etme kararı alınanlardan; kaçma ve kaybolma riski bulunan, Türkiye'ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal eden, sahte ya da asılsız belge kullanan, kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye'den çıkmaları için tanınan sürede çıkmayan, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar hakkında valilik tarafından idari gözetim kararı alınır ya da YUKK m. 57/A¹⁸⁰ uyarınca idari gözetime alternatif yükümlülükler getirilir. Buna göre hakkında sınırdışı kararı verilen her yabancı idari gözetim altına alınmayacaktır. İlgili maddedeki şartları taşıyan risk faktörü taşıyan kişilerin idari gözetim altına alınabileceği belirtilmiştir.

YUKK, m. 57/2'ye göre, hakkında idari gözetim kararı alınan yabancılar, yakalamayı yapan kolluk birimince idari gözetimin uygulanması amacıyla geri

¹⁷⁸ Hirsi Jamaa ve Diğerleri/İtalya, p. 76-82.

¹⁷⁹ YUKK m. 56/1: "Türkiye'yi terk edebilmeleri için on beş günden az olmamak üzere otuz güne kadar süre tanınır. Ancak, kaçma ve kaybolma riski bulunanlara, yasal giriş veya yasal çıkış kurallarını ihlal edenlere, sahte belge kullananlara, asılsız belgelerle ikamet izni almaya çalışanlara veya aldığı tespit edilenlere, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlara bu süre tanınmaz."

¹⁸⁰ YUKK m. 57/A'da idari gözetime alternatif yükümlülükler düzenlenmiştir.

gönderme merkezlerine (GGM) kırk sekiz saat içinde götürülür. GGM'ye götürülen kişilerin buradaki idari gözetim altında kalma süresi altı ayı geçemez. Ancak bu süre, sınır dışı etme işlemlerinin yabancının iş birliği yapmaması veya ülkesiyle ilgili doğru bilgi ya da belgeleri vermemesi nedeniyle tamamlanamaması hâlinde, en fazla altı ay daha uzatılabilir.

Uluslararası koruma başvurusu sahiplerinin idari gözetimi:

Uluslararası koruma başvurusu sahiplerinin idari gözetimi ise YUKK m. 68'de düzenlenmektedir. Bu maddede de benzer bir biçimde uluslararası koruma başvurusu sahiplerinin hangi hallerde idari gözetime alınabilecekleri belirtilmiş ve bu kişiler için idari gözetim süresinin üst sınırı 30 gün olarak belirlenmiştir. Başvuru sahipleri, sadece uluslararası koruma başvurusunda bulunmalarından dolayı idari gözetim altına alınamaz.¹⁸¹ Başvuru sahiplerinin idari gözetim altına alınması istisnai bir işlemdir. Sadece YUKK'da düzenlenen m. 68/2'de belirlenen şartlar altında başvuru sahipleri idari gözetim altına alınabilecektir. Bu şartlar şu şekilde sıralanabilir; *“Kimlik veya vatandaşlık bilgilerinin doğruluğuyla ilgili ciddi şüphe varsa, bu bilgilerinin tespiti amacıyla, sınır kapılarında usulüne aykırı surette ülkeye girmekten alıkonulması amacıyla, idari gözetim altına alınmaması durumunda başvurusuna temel oluşturan unsurların belirlenemeyecek olması hâlinde, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından ciddi tehlike oluşturması hâlinde uluslararası koruma başvuru sahipleri idari gözetim tedbirine tabi olacaklardır.”* İdari gözetimin gerekip gerekmediği bireysel olarak değerlendirilmektedir. YUKK m. 68/2'de belirtilen hâllerde; idari gözetim altına alınmadan önce, YUKK m. 71'de belirtilen ikamet zorunluluğu ve bildirim yükümlülüğünün yeterli olup olmayacağı öncelikle değerlendirilmelidir. Bu tedbirler yeterli olmadığı takdirde, idari gözetim uygulanmalıdır. İdari gözetim altına alınan kişilerin işlemleri en kısa sürede tamamlanmaktadır. İdari gözetim, şartları ortadan kalktığı takdirde derhâl sonlandırılmalıdır. İdari gözetimin her aşamasında, kararı alan makam tarafından, idari gözetim sonlandırılarak, belirli bir yerde veya ilde ikamet etme zorunluluğu ile istenilen şekil ve sürelerde bildirimde bulunma (YUKK m. 71) gibi belirtilen yükümlülüklerin veya başka tedbirlerin yerine getirilmesi istenebilir.

¹⁸¹ Merve Akbulut, Türk Yabancılar Hukukunda İdari Gözetim, *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2018, s. 21.

Sığınma talep eden yabancıların, AİHS (m. 5/1), 1951 Cenevre Sözleşmesi (m. 31/2) ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (m. 9/1) hükümleri çerçevesinde özgürlüklerinden yoksun bırakılmamaları gerekmektedir. Ancak Türk hukukunda sınırlardan giriş yapan yabancıların, kimlik bilgilerinin teyit edilmesi, sığınma başvurularının geçerliliğinin araştırılması ve kamu düzeni ile kamu güvenliği gibi nedenlerle, idari gözetim altına alınmaları mümkündür. Ülkeye yasadışı giriş yapma ve yetkili merciinin geçici ikamet yeri olarak belirlediği şehirden izinsiz ayrılma durumlarında, yabancılar misafirhanelerinde, havalimanlarının transit bölgelerinde ve polis nezarethanelerinde idari gözetim söz konusu olmaktadır.¹⁸²

YUKK, m. 57/4 uyarınca Türk hukukunda kişilerin idari gözetim altında bulundukları süre boyunca idari gözetimin devamında gereklilik olup olmadığı, valilik tarafından her ay düzenli olarak değerlendirilir. Valilik tarafından gerek görüldüğünde, otuz günlük süre beklenmez. İdari gözetimin devamında zorunluluk görülmeyen yabancılar için idari gözetim derhâl sonlandırılır. Bu yabancılar, m. 57/A uyarınca idari gözetime alternatif yükümlülükler getirilir. YUKK, m. 57/5 gereği idari gözetim, idari gözetimin uzatılması ve her ay düzenli olarak yapılması gereken değerlendirmelerin sonuçlarının, gerekçeleriyle birlikte kişilere tebliği de zorunlu olup; kişinin avukat tarafından temsil edilmediği durumlarda, kendisine ya da yasal temsilcisine kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında bilgilendirme yapılması esastır.¹⁸³

İdari Gözetim Kararına İtiraz Yolu:

Hem sınır dışı edilmek üzere idari gözetim hem de uluslararası koruma başvurusunda bulunanların idari gözetiminin denetim yolu aynı şekildedir.¹⁸⁴ İdari

¹⁸² 5682 sayılı Pasaport Kanunu, 15.07.1950 tarihli, RG 24.07.1950, S. 7564, m. 34; 5683 sayılı Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, 15.07.1950 tarihli, RG 24.07.1950, S. 7564, m. 25. (E.T. 18.05.2021).

¹⁸³ Mülteci Hakları Merkezi, “Acil Bir İhtiyaç: Türkiye’de İdari Gözetim Altına Alınan Yabancıların Alıkonulma Koşullarının Denetimi” (Alıkonulma Koşullarının Denetimi), Ocak 2017, s. 3. Erişim: <https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-44.pdf> (E.T. 25.04.2022).

¹⁸⁴ YUKK, m. 68/7; İdari gözetim altına alınan kişi veya yasal temsilcisi ya da avukatı, idari gözetime karşı sulh ceza hâkimine başvurabilir. Başvuru idari gözetimi durdurmaz. Dilekçenin idareye verilmesi hâlinde dilekçe yetkili sulh ceza hâkimine derhâl ulaştırılır. Sulh ceza hâkimi incelemeyi 5 gün içinde sonuçlandırır. Sulh ceza hâkiminin kararı kesindir. İdari gözetim altına alınan kişi veya yasal temsilcisi ya da avukatı, idari gözetim şartlarının ortadan kalktığı veya değiştiği iddiasıyla yeniden sulh ceza hâkimine başvurabilir.

gözetim kararının yargısal denetimi sulh ceza hâkimi eliyle yapılmaktadır.¹⁸⁵ İdari gözetim altına alınan kişi veya yasal temsilcisi ya da avukatı, idari gözetim kararına karşı sulh ceza hâkimine başvurabilir. Başvuru idari gözetimi durdurmaz. Dilekçenin idareye verilmesi hâlinde, dilekçe yetkili sulh ceza hâkimine derhâl ulaştırılır. Sulh ceza hâkimi incelemeyi 5 gün içinde sonuçlandırmaktadır. YUKK, m. 57/6'ya göre Sulh ceza hâkiminin kararı kesindir. İdari gözetim altına alınan kişi veya yasal temsilcisi ya da avukatı, başvurusu reddedilse dahi yeni koşulların ortaya çıkması durumunda, idari gözetim şartlarının ortadan kalktığı veya değiştiği iddiasıyla yeniden sulh ceza hâkimine başvurabilmektedir.

İdari gözetim kararına karşı idari itiraz yolu yoktur; YUKK m. 80/1-a uyarınca sadece yargı yoluna başvurulabileceği düzenlenmiştir. Başvurulan tek yol olan yargı itirazında sulh ceza hâkimliğinin kararının kesin olması sebebiyle bir üst mercie başvurulamayacak ve kanun yolları tüketilmiş sayılacağından, 1982 Anayasası m. 148 uyarınca bireysel başvuruları almaya yetkili kılınmış Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yapabilmektedir.¹⁸⁶ İdari gözetim kararına karşı bireysel başvuru idari gözetimin her aşamasında mümkündür. Bir idari işlem olan idari gözetim kararına karşı idare mahkemeleri yerine sulh ceza hâkimliğine başvurulmasının gerekçesi, idare mahkemelerinin Türkiye'de yaygın olmaması sebebiyle denetiminin yetersiz kalabileceği ve etkili bir denetim sağlanması için bu görevin Türkiye'de daha yaygın olan sulh ceza hâkimliğine verildiği ifade edilmektedir.¹⁸⁷

Her ne kadar YUKK m. 57'de sulh ceza hâkiminin idari gözetime ilişkin kararında gerekçe olup olmamasına ilişkin bir düzenleme bulunmasa da 1982 Anayasası m. 141'de belirtilen “*bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır*” ifadesinden ötürü kararın gerekçeli olması esastır.¹⁸⁸

YUKK m. 57/7'ye göre idari gözetim işlemine karşı yargı yoluna başvuranlardan, avukatlık ücretlerini karşılama imkânı bulunmayanlara, talepleri

¹⁸⁵ MHM, “Alıkonulma Koşullarının Denetimi”, s. 3, 4.

¹⁸⁶ Ibid, s. 4.

¹⁸⁷ Kuşcu, “İdari Gözetim Altına Alınma”, s. 277.

¹⁸⁸ MHM, “Alıkonulma Koşullarının Denetimi”, s. 4.

hâlinde Avukatlık Kanunu¹⁸⁹ hükümlerine göre avukatlık hizmeti sağlanmakta ve adli yardımdan yararlanmaktadırlar.

Özetle aktarılan yasal düzenlemelerden görülebileceği üzere kanunda gerek sınır dışı etmek üzere yapılan idari gözetim uygulamasına gerekse de uluslararası koruma başvurusu sahiplerinin idari gözetimine karşı tesis edilen idari ve yargısal mekanizmalar yalnızca idari gözetim kararlarının hukukiliğine ilişkindir. Halbuki idari gözetim uygulamasının yapıldığı yerlerdeki alıkonulma koşullarına dair şikayetlere ilişkin idari ya da yargısal yolun tesis edilmesi ve bu yola dair sürelerle birlikte idari gözetim altına tutulan kişilere bildirilmesi de yukarıda anıldığı üzere 1982 Anayasası m. 40'ın getirdiği bir zorunluluktur.¹⁹⁰

İdari Gözetime Alternatif Tedbirler:

İdari gözetime alternatif tedbirlere ilişkin evrensel olarak belirlenmiş ve kabul gören bir tanım yoktur. Ancak idari gözetime alternatif tedbirlerden söz ederken genellikle “alıkonma içermeyen tedbirler”, “daha az kısıtlayıcı tedbirler”, “daha az zorlayıcı tedbirler”, “sertlik derecesi daha düşük tedbirler”, “daha az müdahale içeren tedbirler”, “daha az müdahaleci tedbirler” veya “alternatif tedbirler” gibi ifadeler kullanıldığı görülmektedir.¹⁹¹ Tüm bu kavramların ortak özelliği; idari gözetime alternatif tedbirlerin temel insan haklarına saygı gösteren, idari gözetim dışında münferit seçenekler sunan ve kişilerin alıkonulmasını içermeyen tedbirlerden oluşması gerektiği konusunda fikir birliğinde olmasıdır.¹⁹²

İdari gözetime alternatiflerin, idari gözetime kıyasla hareket özgürlüğüne daha az sınırlamalar getirdiği açıktır.¹⁹³ Sığınmacıların gözaltına alınmasına ve

¹⁸⁹ 19.03.1969 tarihli ve 1136 sayılı Avukatlık Kanunu, Yayınlandığı RG Tarih: 07.04.1969, S. 13168.

Erişim: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1136.pdf> (E.T. 26.05.2021).

¹⁹⁰ MHM, “Alıkonulma Koşullarının Denetimi”, s. 4.

¹⁹¹ Meltem İneli Cığer, “Uluslararası Hukuk ve Karşılaştırmalı Hukukta İdari Gözetime Alternatif Tedbirler”, *Public and Private International Law Bulletin*; 2020, C. 40, S. 2, s. 799; BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 4/3, p. 35; Avrupa Parlamentosu ve Konsey'in yasadışı yollarla giriş yapan üçüncü ülke vatandaşlarının üye devletler tarafından iadesine ilişkin ortak standart ve usullere dair 16.12.2008 tarihli ve 2008/115/AK sayılı Direktifi, 24.12.2008, L 348/98, m. 15 p. 1; AİHM, A.B. ve Diğerleri/Fransa, 11593/12 sayılı başvuru, 12.07.2016 tarihli karar, p. 124.

¹⁹² Bakanlar Komitesi, Zorla İfadeye ilişkin Yirmi Kılavuz İlke, İlke 6, p. 1; 2013/33/AB sayılı Direktif, Gerekçe (20); BMMYK, Kılavuz İlkeler, p. 8; BM Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK), Report of the 2012 Day of General Discussion on the Rights of All Children in the Context of International Migration, 28 Eylül 2012, p. 79.

¹⁹³ Emine Şenzümrüt, “Türkiye’de Geri Gönderme Merkezleri” (Geri Gönderme Merkezleri), *Amme İdaresi Anabilim Dalı, Göç Yönetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Mayıs 2019, s. 55.

gözetim alternatiflerine ilişkin geçerli kriterler ve standartlar hakkında kılavuz ilkelerde, bazı idari gözetim alternatiflerine yer verilmiştir. Bu kılavuzda kullanılan gözetim ifadesi, idarenin uyguladığı idari gözetim anlamında bir karardır. Kılavuzda sığınmacıların idari gözetim alternatiflerine yer verilmiş, düzensiz göçmenlerin idari gözetim alternatiflerine ilişkin her hangi bir ifadeye rastlanmamıştır.¹⁹⁴ İdari gözetim kararı alınması gerekiyorsa yabancı tarafından yapılan ihlal ile orantılı bir şekilde değerlendirilmesi ve belli bir adreste ikamet ettirme, belli aralıklarla ilgili idari birime bildirimde bulunma gibi alternatifler değerlendirilerek bunların yetersiz kalması durumunda son çare olarak başvurulmalıdır.¹⁹⁵ Uluslararası insan hakları hukuku ve standartları, göçmenlerin idari gözetim altına alınmalarının her bir vakada yeterli ancak daha az zorlayıcı diğer önlemler uygulanamadığında en son çare olarak kullanılabileceğine açıklık getirmektedir.¹⁹⁶

Alternatiflerin ilk temel ilkesi kişinin karine olarak idari gözetim altına alınmamasını da kapsayan özgürlük hakkıdır.¹⁹⁷ Özgürlük hakkı temel bir insan hakkıdır ve başlıca uluslararası ve bölgesel insan hakları araçları tarafından güvence altına alınmıştır. Kişilerin özgürlük hakkı, devletlerin, meşru bir amaç dahilinde gerçekleştirdiği, yasa ile uyumlu ve keyfiyet arz etmeyen idari gözetim uygulamaları da dahil olmak üzere kapatma pratiklerine bir dizi özel sınırlamalar getirmektedir.¹⁹⁸

Özellikle hassas durumda olan kişilerin idari gözetim ortamıyla baş etmelerini sağlayacak kişisel kaynakları daha az olmakta ve ayrıca bu bireylerin alıkoyma uygulamasından zarar görme riskleri de daha yüksektir.¹⁹⁹ Bu nedenle hassas durumdaki kişilere öncelikle alternatiflerin uygulanması gerekmektedir.²⁰⁰ Alternatifler yalnızca çocuklar ya da mülteciler gibi hassas durumda olan kişilere uygulanmaz. Alternatifler yalnızca barınma modelleri ile ilgili değildir ve

¹⁹⁴ BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, s. 34-36.

¹⁹⁵ Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı, s. 155; AİHM, Rusu/Avusturya, 34082/02 sayılı başvuru, 02.10.2008 tarihli karar, p. 58.

¹⁹⁶ Şenzümrüt, “Geri Gönderme Merkezleri”, s. 56.

¹⁹⁷ Mülteci Hakları Derneği (MHD), “İdari Gözetime Alternatifler”, s. VI.

¹⁹⁸ Ibid, s. VI.

¹⁹⁹ Ibid, s. 42.

²⁰⁰ Ibid, s. 23.

alternatiflerde kefalet/bildirim yükümlüğü gibi şartları uygulama zorunluluğu yoktur²⁰¹

İdari gözetim ve idari gözetim alternatifleri kıyaslanırsa; alternatiflerin daha az maliyetli ve daha insancıl olduğu, sağlık açısından daha faydalı olduğu, insan haklarına daha uygun olduğu; çözüm sürecine katılımı güçlendirdiği, gönüllü geri dönüşü artırdığı, uzun süre gözetim altında tutulmayı, geri gönderme merkezlerinin kapasitesinin aşılmasını engellediği tespit edilmiştir.²⁰² İdari gözetime etkin alternatiflerinin kritik önem arz eden unsuru, yeterli yaşam standardı ve sağlık, eğitim ve aile gibi temel hakları sağlamak dâhil olmak üzere, bireylerin haysiyetlerini korumaktır. Temel asgari geçim, yalnızca temel hak olarak değil, bireyin geri dönüş hazırlıkları yapması da dâhil tüm göçmenlik prosedürlerine uyum sağlayabilmesine katkıda bulunması açısından önemlidir.²⁰³

2. YASAL DÜZENLEMELER

2.1. Uluslararası Hukukta İdari Gözetim ile İlgili Düzenlemeler

2.1.1. Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi

Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde idari gözetim kavramının tanımı yapılmamaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde sadece m. 31/2 kapsamında taraf devletlerin statü belirleme yahut başka ülkeye kabul edilme sürecinde mültecilerin hareketlerini kısıtlayabileceği düzenlemiştir. Bu kısıtlamanın idari gözetim olduğuna ilişkin bir ibare bulunmamaktadır. Ancak açık bir ifadeyle idari gözetim tanımı yapılmamış, bu uygulama açıklanmamış ise de 1951 Cenevre Sözleşmesi m. 32/3'te taraf devletlerin ulusal güvenlik ve kamu düzeni ile ilgili

²⁰¹ Mülteci Hakları Derneği (MHD), “İdari Gözetime Alternatifler”, s. 8.

²⁰² MHD, “İdari Gözetime Alternatifler”, s. III, IV, V; Şenzümrüt, “Geri Gönderme Merkezleri”, s. 57.

²⁰³ Avrupa Konseyi, “Göç Bağlamında Etkin İdari Gözetim Alternatiflerinin Hukuki ve Uygulama Boyutu” (Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları), *İnsan Hakları Yürütme Komitesi Analizi (CDDH)*, Aralık 2017, p. 201.

sebepler dışında bir sebebe dayanarak yabancıнын sınır dışı edilemeyeceği ancak yabancılar hakkında başkaca herhangi bir önlemin alınabileceği vurgulanmıştır.²⁰⁴

2.1.2. Çocuk Hakları Sözleşmesi

Çocuk Hakları Sözleşmesi²⁰⁵ m. 37’de “*Taraf devletler, aşağıdaki hakları güvence altına alacaklardır: (b) Hiçbir çocuk hukuka aykırı / (yasadışı) ya da keyfi olarak özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Bir çocuğun idari gözetim altına alınması, tutuklanması ya da hapsedilmesi hukuka uygun olacaktır ve ancak en son başvurulacak ve gereken en kısa süreyle uygulanacak bir önlem uygulanacaktır.*” diyerek çocuklarda idari gözetimin sınırlarını belirlemiştir.²⁰⁶ Genel olarak, göç bağlamında çocukları idari gözetim altına alma kriterleri oldukça katıdır. Bu kriterler; sadece çocukların gözetim altında tutulacağı maddi koşulların uygunluğuna odaklanmaz; gözetimin tek başına, çocuklar üzerinde yaratabileceği etkilere de odaklanır. Bu yaklaşım devletlerin, gözetime alternatif tedbirleri daha aktif ve kapsamlı şekilde ele almasını ve uygulamasını gerektirir.

2.1.3. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (MSHS) m. 9’da ise “*Herkes kişi özgürlüğü ve kişi güvenliği hakkına sahiptir. Hiç kimse keyfi olarak idari gözetim alınamaz ya da tutulamaz. Hiç kimse hukukun öngördüğü sebepler ve usullerle olmadıkça özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.*” denilmiştir. MSHS m. 2’ye göre “Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet, bu Sözleşmede tanınan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın, kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün bireyler için güvence altına almayı ve bu haklara saygı göstermeyi taahhüt eder.” Bunun sonucu olarak devletler

²⁰⁴ 1951 Cenevre Sözleşmesi m. 32/3 “*Taraf devletler bu gibi bir mülteciye, diğer bir ülkeye yasal olarak kabulün, sağlayabilmesi için makul bir süre tanıyacaktırlar. Taraf devletler, bu süre içinde, gerekli gördükleri işleriyle ilgili herhangi bir önlemi alma hakkını saklı tutarlar.*”

²⁰⁵ Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS), BMGK tarafından 20.11.1989 tarihinde kabul edilmiştir. Erişim: <https://www.unicef.org/turkey/%c3%a7ocuk-haklar%c4%b1na-dair-s%c3%b6zle%c5%9fme> (E.T. 30.06.2021).

²⁰⁶ Uluslararası Hukukçular Komisyonu (ICJ), İdari Gözetim Altındaki Göçmen, Mülteci ve Sığınmacılar için Adalete Erişim “Sığınmacılar, Mülteciler ve Göçmenlerin Adalete Erişimine Destek” Projesi Modül 2, Ocak 2019, s. 9. Erişim: <https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/goc-ve-siginma-hukuku-egitimi-modul-2.pdf> (E.T. 31.12.2021).

idari gözetim kararı uygularken kişilerin özgürlüğünü kısıtlamayı keyfî bir şekilde yapmaktan kaçınmalıdır. Aksi halde sözleşmeye aykırı ve dolayısıyla hukuka aykırı işlem tesis etmektedirler.

2.1.4. Birleşmiş Milletler İşkence ve İnsanlık Dışı Küçük Düşürücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme

BM İşkence, İnsanlık Dışı, Küçük Düşürücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme²⁰⁷ ve bu Sözleşmeye Ek Seçmeli Protokol'de²⁰⁸ madde 4/II; alıkonulma, ilgilinin kendi rızasıyla ayrılmasına herhangi bir adlî, idarî veya başka bir yetkilinin talimatıyla izin verilmediği kamusal ya da özel bir yerde tutulması olarak düzenlenmiştir.²⁰⁹ İdari gözetim, idarece verilen bir karar gereği yerine getirilmektedir. Gözetim merkezinin şartları ve standartları çoğu rapor ve mahkeme kararlarıyla, ilgili yasal mevzuatlarla belirtilmiştir. Ceza hukukundan bağımsız bir idari işlem olan gözetim kararlarının uygulandığı merkezler de suçlularinkinden farklıdır. Kişilere özgü ve ihtiyaçlara yönelik merkezlerde ceza amacının dışında alıkonulma uygulanmaktadır.

2.1.5. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde (İHEB)²¹⁰ m. 9'da ise gözetim kararının hukuki bir temele dayandırılması yönünde güvence niteliğinde bir hüküm bulunmaktadır. Bu hükümde, hiç kimsenin keyfî olarak yakalanamayacağı, tutuklanamayacağı ve sürgün edilemeyeceği düzenlenmiştir.²¹¹ Bu durum kanunilik ilkesini de destekler niteliktedir. Belirli şartların varlığı halinde idari gözetim kararı alınarak uygulanmalıdır. Şartlar ortadan kalktığı takdirde de idari gözetim

²⁰⁷ Sözleşme, BMGK'nın 10.12.1984 tarih ve 39/46 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 26.12.1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme'yi 25.01.1988 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme'nin onaylanmasının uygun bulunduğu dair 21.04.1988 tarih ve 3441 sayılı Kanun, 29.04.1988 tarih ve 19799 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Sözleşme'nin resmi Türkçe çevirisi, 10.08.1988 tarih ve 19895 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Türkiye bakımından 01.09.1988 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

²⁰⁸ BM Genel Kurulu tarafından hazırlanan protokol, 22.06.2006 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Türkiye tarafından 16.09.2005 tarihinde imzalanmıştır.

²⁰⁹ Nimet Özbek, "AİHM Kararları Işığında YUKK'da İdari Gözetimin Uygulandığı Mekânlar Hakkında Ortak Sorunlar", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2015, C. 118, s. 20.

²¹⁰ R.G. Tarihi: 27.05.1949, S. 7217, Düstur III, C. 30, S. 1020. İHEB Türkçe Metni için Erişim: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (hsk.gov.tr), (E.T. 30.06.2021).

²¹¹ Kuşçu, "İdari Gözetim Altına Alınma", s. 248.

uygulanmasına derhal son verilmelidir. Bu durumun denetimiyle de keyfi idari gözetimin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

2.1.6. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)

AİHS’de keyfi idari gözetim yasaklanmıştır. İdari gözetim kararının hukuka uygun olarak alınması, uygulanması ve hukuka uygunluğunun da makul sınırlar çerçevesinde denetlenebilmesi, idari gözetim koşullarının ise genel standartlara uygun olması, küçültücü, aşağılayıcı ve insanlık dışı muamele teşkil etmemesi, idari gözetim altında tutulan yabancılara temel hakların ve güvencelerin tanınması amaçlanmaktadır²¹² AİHS’nin özellikle bazı maddeleri ile idari gözetim kararları denetlenmekte ve sınırlandırılmaktadır. Bu nedenle AİHS ile idari gözetim arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. AİHM tarafından AİHS dikkate alınarak, idari gözetim hususunda çok sayıda idari gözetim kararları denetlenmekte ve ihlal kararları verilmektedir.

AİHS, m. 3 ile korunan “*ışkence yasağı*”; “*Hiç kimse ışkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.*” şeklinde düzenlenmiştir. Bir kimseye maddi ve manevi olarak yapılan eziyet anlamına gelen ışkence²¹³ önemli bir insanlık suçudur. Bu yasak uluslararası belgelerden belki de en önemlisi olan AİHS m. 3’te detaylı olarak düzenlenme olanağı bulmuştur. Türk hukuku bakımından da ışkence Anayasal olarak yasaklanmış ve Türk Ceza Kanunu kapsamında suç olarak düzenlenmiştir.²¹⁴ AİHS m. 3’te düzenlenen ışkence yasağı, sözleşmenin en yalın maddesidir.²¹⁵ Herhangi bir açık kapı bırakılmaksızın mutlak bir hak olarak düzenlenmiştir. Mutlak hak deyiminden kasıt hiçbir koşulda ışkence olanağının gündeme getirilemeyeceğidir. Hangi kamusal nedenlerle olursa olsun ışkenceye taviz verilemez. Olağanüstü haller, savaş ve ulusun varlığını tehdit eden durumlarda dahi, AİHS m. 15/2’ye göre “*meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında kısıtlanamaz, askıya alınamaz*” istisnası yoktur. Sözleşmede

²¹² Ekşi, *İdari Gözetim*, 2014, s. 12; Kuşçu, “İdari Gözetim Altına Alınma”, s. 249.

²¹³ Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara, 2011, s. 1225.

²¹⁴ Kadir İnce, “İşkence Suçunun TCK, AİHS ve AİHM Kararları Işığında Ele Alınması”, *DEÜHF Dergisi*, Prof. Dr. Durmuş Tezcan’ a Armağan, 2019, C. 21, Özel Sayı, s. 3402.

²¹⁵ İşkencenin Yasaklanması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 3. Maddesi’nin uygulanmasına ilişkin Kılavuz, İnsan Hakları El Kitapları, No. 6.

Erişim: http://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019113811iskencenin_yasaklanması.pdf (E.T. 05.02.2022).

yer almamakla beraber bazı uluslararası belgelerde yapılan tanımlara ve İşkencenin Önlenmesine Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi m. 1'e göre işkence şu şekilde tanımlanmıştır: *“Acımasız, insanlık dışı veya küçültücü muamele veya cezanın ağır ve kasıt içeren şeklidir. Kişilerin işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle cezalandırmak amacıyla, bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözetim herhangi bir sebep dolayısıyla; bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki ve rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır, acı veya ıstırap veren fiildir.”*

İşkence veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezanın idari gözetim kapsamında değerlendirilmesi iki şekilde olmaktadır. Şöyle ki; idari gözetim kararının alınma sürecindeki aşamalarda yaşanan durumlarda ve alınan idari gözetim kararının uygulanması sürecinde geri gönderme merkezleri ve idari gözetim altında tutulma yerlerindeki insanlık dışı koşullar sebebiyle olmak üzere iki durumda AİHS m. 3 kapsamında ihlal bulunup bulunmadığı kararlarla birlikte değerlendirilecektir.

“Özgürlük ve Güvenlik Hakkı”, AİHS m. 5'te şu şekilde düzenlenmiştir; *“Yabancı ve vatandaş ayrımı yapılmaksızın herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir.”* Bu hak mutlak bir hak değildir ve Sözleşme m. 5/1'de ayrıca istisnaları düzenlenmektedir. Sınır dışı edilmek üzere idari gözetim altına alma da bu maddenin istisnaları arasında yer almaktadır.²¹⁶ Sözleşme m. 5/1. fıkrasında (a-f bentleri arasında) belirtilen hallerde özgürlükten yoksun bırakma hukuka uygun, bunların dışındaki hallerde ise hukuka aykırı sayılır. Buna göre kişinin usulüne aykırı şekilde ülke topraklarına girmekten alıkonulması, hakkında derdest bir sınır dışı etme kararının bulunması ve hakkında derdest olan bir iade işleminin olması hallerinde,

²¹⁶ AİHS m. 5'te yer alan ve kişi hürriyetine getirilen diğer istisnalar ise şu şekildedir;

“a) kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkûmiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması;

b) kişinin, bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak amacıyla yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;

c) kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması;

d) bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yasaya uygun olarak tutulması;

e) bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması”.

yasaya uygun olarak yakalanmasına ve tutulmasına izin verilmektedir. Yakalanan her kişiye yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen suçlamaların ve gözetim altına alınma nedenlerinin en kısa süre de ve anladığı bir dil ile bildirilmesi zorunludur. Yakalama yahut tutulma sebebiyle özgürlüğünden yoksun bırakılan herkes tutulma işleminin yasaya uygunluğunun kısa bir süre de denetlenmesi ve tutulması yasaya aykırı ise serbest bırakılması yönünde karar verilmesi üzere mahkemeye başvurma hakkına sahiptir. Kişi özgürlük ve güvenliği kavramları yakın bağlantıları nedeniyle birlikte kullanılmaktadır. Örneğin; 1948 tarihli BM Bildirisi m. 3²¹⁷, 1966 tarihli MSHS m. 9²¹⁸, AİHS m. 5 bu kavramları birlikte ele almışlar; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası m. 19'da da konuyla ilgili düzenleme getirilmiştir.²¹⁹ Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na (Komisyon) göre, kişi özgürlük ve güvenliği deyimleri ayrı ayrı değil, bir bütün olarak alınıp anlaşılmalıdır; güvenlik kelimesi özgürlüğe yapılacak tüm keyfi müdahalelere karşı kişinin korunması hususunu ifade eder.²²⁰

Kişi güvenliğinin sağlanmış sayılabilmesi için AİHS m. 5 kapsamında alınacak her kararın, ulusal mevzuatta ve hukukta önceden öngörülen koşullara hem şekil hem de esas bakımından uygun olması; yani kararların yasal olması gerekir.²²¹ Madde sadece yakalama ve tutuklamaya karşı koruma getirmekte olup, kişinin hareket özgürlüğünü güvenceye almaktadır.²²² AİHS'ye göre yasanın öngördüğü usule uygun olmadan kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamayacaktır. Bunun sonucu olarak da kişi hakkında idari gözetim kararı alınabilmesi için kanundaki açık bir düzenlemeye uygun bir durumun varlığı aranmaktadır. Özgürlük ve güvenlik hakkı, idari gözetim kararların alınma süresi ve yasallığı açısından ve de kararın uygulanması için makul sürenin sağlanması noktasında sınırlayıcı etkiye sahiptir. İdari gözetim kararı alınırken dikkat edilmesi gereken hususların çerçevesini çizmektedir.

²¹⁷ 1948 tarihli Birleşmiş Milletler Bildirisi m. 3: "Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır."

²¹⁸ 1966 tarihli Sözleşme m. 9: "Herkesin kişi özgürlük ve güvenliğine hakkı vardır."

²¹⁹ İbrahim Şahbaz, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Kişi Özgürlük ve Güvenliği", *TBB Dergisi*, 2005, S. 58, s. 164-165.

²²⁰ Yirmi Beş Başvuru/İngiltere, 4403/70 sayılı başvuru, 10 Ekim 1970 tarihli karar, Benzer kararlar için Bk.; Şeref Gözübüyük-Feyyaz Gölcüklü, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, s. 223.

²²¹ Şahbaz, "AİHS'de Kişi Özgürlük ve Güvenliği", s. 165.

²²² Durmuş Tezcan- M. Ruhan Erdem- Oğuz Sancakdar, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002, s. 208; Şahbaz, "AİHS'de Kişi Özgürlük ve Güvenliği", s. 171.

“Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı” başlıklı AİHS m. 8 ile herkesin özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkı korunmaktadır. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin hukuka uygun ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir. Sözleşme ile korunan hakkın amacı bireyi kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı korumaktır. Bu amaca, bir bireyin kişisel özerkliğinin dört boyutunun korunmasıyla ulaşılır; bunlar, kişinin özel hayatı, aile hayatı, konutu ve iletişimidir. Madde 8’in oluşturulma şekli Sözleşme’nin bütün nitelikli haklarıyla ortaktır; 1. fıkrası güvencenin kapsamını belirtirken, 2. fıkrasında yer alan istisna maddesi hem genel şartları hem de taraf devletin söz konusu hak ve özgürlüklerin kullanımına kısıtlama getirebileceği belirli sebepleri düzenlemektedir.²²³ Strazburg organlarının, kapsamlı bir m. 8 tanımı yapmamış olmasından dolayı AİHS m. 8 en ucu açık maddelerden biridir. Bu nedenle de m. 8’in kapsamı oldukça geniş değerlendirilebilmektedir. İdari gözetim kapsamında bu hak ile idari gözetim altında bulunan ailelerin bir arada olması sağlanarak çocukların ve kadınların mağduriyetine engel olunması amaçlanmaktadır.

“Etkili Başvuru Hakkı”, AİHS m. 13’te tanınmıştır; “*Hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir.*” Etkili başvuru hakkı, hakları ihlal edilenlerin bu iddialarını dinletecek ve durumu düzeltecek ulusal mercilere başvurabilmeleri demektir. AİHS m. 13’e göre taraf devletlerin Sözleşme’deki haklarından birinin ihlali iddiasını dile getiren kişinin, iç hukukta hak ihlalini ve sonuçlarını ortadan kaldıracak nitelikte bir başvuru yoluna sahip olması korunmaktadır.²²⁴ Etkili başvuru hakkı ile idari gözetim kararına itiraz ve hukuki yollara başvurunun etkililiği korunmaya sağlanmaktadır.

²²³ Avrupa Konseyi, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkının Korunması Avrupa Konseyi İnsan Hakları El Kitapları”, Strazburg 2012, Ivana Roagna Schäling; Türkçeye Çeviren: Ayşe Gül Alkış, s. 9.

²²⁴ Erişim: <https://www.ayhed.org.tr/etkili-basvuru-hakki/> (E.T. 14.12.2021).

2.2. Türk Hukukunda İdari Gözetim ile İlgili Yasal Düzenlemeler

2.2.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)

Türk hukukunda YUKK'dan daha önce, hakkında sınır dışı kararı verilmiş ve idari gözetim altına alınan yabancıların hukuki yardıma erişim hakkı, söz konusu kararın gerekçeleri ve bu karara karşı başvurulabilecek hukuki yollar belirlenmemiştir. YUKK'da ilgili hususlar ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Türkiye coğrafi, stratejik, kültürel ve siyasi konumu nedeniyle tarih içinde önemli göç akınlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Son döneme kadar göç hareketleri açısından daha çok “geçiş ülkesi” konumunda olan Türkiye'nin artan ekonomik gücü ve istikrarıyla giderek bir “hedef ülke” olarak görüldüğü ve bu nedenle ülkeye göçün artarak devam ettiği, mevcut mevzuat hükümlerinin ihtiyaçlar karşısında yetersiz kaldığı ortadadır.²²⁵ YUKK, m. 61, 62, 63; 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi sınırlama ile taraf olduğumuzu göz önünde tutarak uluslararası koruma statülerini; mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma şeklinde düzenlemiştir. YUKK'da uluslararası koruma başvurusunun koşulları ve usulü, başvuru sahiplerine sağlanan barınma imkânları, idari gözetimle ilişkin hususlar, uluslararası koruma başvurularının incelenme ölçütleri, mülakat, karar ve kararlara itiraz aşamaları özenle düzenlenerek, uluslararası korumanın muhtemel tüm aşamaları açık kurallara bağlanmıştır.

Türkiye'nin sığınma ve göç mevzuatını kapsamlı bir şekilde gözden geçirdiği reform süreci kapsamında yürürlüğe giren 6458 sayılı YUKK ile birlikte Türkiye'deki yabancıların göç mevzuatı çerçevesinde alıkonulmaları bir merkezde tutulmaları hukuki bir düzene kavuşturulmuştur. Söz konusu Kanun ile alıkonulma durumu, “idari gözetim” olarak tanımlanmıştır.²²⁶ YUKK, idari gözetim altına alınan kişilere haklarında verilen idari gözetim kararının hukuka uygunluğunun denetimini sağlamak için hem idari hem de yargısal yollar tesis etmiş durumdadır.²²⁷ YUKK m. 57'ye göre ulusal hukukta idari gözetim iki şekilde düzenlenmiştir. Birincisi; YUKK, m. 57'de düzenlenen sınır dışı etme kararı alınanlardan belli şartlar nedeniyle bir süre

²²⁵ Ahmet İçduygu-Sema Erder-Ömer Faruk Gençkaya, Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, MiReKoç, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, *MiReKoc Araştırma Raporları*, TÜBİTAK 1001_106K291, Eylül 2009, İstanbul, Ocak 2014, s. 14. Erişim: https://www.academia.edu/40448721/Tu_rkiyenin_Uluslararası%C4%B1_Go_c_Politikalar%C4%B1 (E.T. 06.07.2021).

²²⁶ MHM, “Alıkonulma Koşullarının Denetimi”, s. 2.

²²⁷ Ibid, s. 3.

gözlem altında tutulması gerekenlere uygulanan sınır dışı etmek üzere idari gözetimdir. İkincisi ise YUKK, m. 68’de düzenlenen Türkiye’ye gelerek uluslararası koruma başvurusunda bulunanlardan başvurusu sonuçlanıncaya kadarki süreçte gözlem altında tutulması uygun görülen kişiler için uygulanacak idari gözetimdir.

2.2.2. İdari Gözetime Alternatifler Yönetmeliği

İdari gözetime alternatif yükümlülüklerle ilişkin bu yönetmeliğin amacı, 6458 sayılı YUKK’da yer alan idari gözetime alternatif yükümlülüklerle ilişkin hükümlerin uygulanması hakkında usul ve esasları düzenlemektir.²²⁸ 6458 sayılı YUKK 57/A maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.²²⁹

İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, m. 5’e göre idari gözetime alternatif yükümlülükler, hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancılara Göç İdaresi Başkanlığı’nın talimatı üzerine veya resen valilikler tarafından uygulanabilir. Yabancıнын idari gözetime alternatif yükümlülüklerle tabi tutulup tutulmayacağına ve hangi yükümlülüklerle tabi tutulacağına ilişkin değerlendirme valilik tarafından yapılır. Yapılan değerlendirmeye istinaden yabancıнын idari gözetime alternatif yükümlülüklerle tabi tutulmasına ilişkin karar yine valilikler tarafından alınır. Alternatif yükümlülüklerle tabi tutulup tutulmayacağına ilişkin değerlendirme yapılırken yabancıнын özgürlük ve güvenlik hakkı, aile bütünlüğü, çocuğun yüksek yararı ve kamu düzeni, kamu sağlığı ve kamu güvenliği dengesi gözetilir.

2.2.3. Geri Gönderme Merkezleri Yönetmeliği²³⁰

Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik’in amacı; Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne bağlı kabul ve barınma merkezleri ile geri gönderme

²²⁸ 31953 sayı 14.09.2022, RG’de yayınlanma tarihli, İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, m. 1. Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/09/20220914-3.htm> (E.T. 06.07.2021).

²²⁹ İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, m. 3.

²³⁰ Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik. Erişim: <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=19614&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeliği&mevzuatTertip=5> (E.T. 06.07.2021).

merkezlerinin kurulması, yönetimi, işletilmesi, işlettirilmesi, işlettirilmeye ilişkin protokol esaslarının belirlenmesi, bu merkezlerde verilecek hizmetlerin çeşit ve niteliği, denetimi, kurumlar arası işbirliği ile çalışanların görev ve sorumluluklarıyla, mali konulara ilişkin usul ve esasları belirlemektir. İdari gözetim altında bulunan kişilere sağlanacak hizmetler ve güvenceler de bu yönetmelikte yer almıştır.

2.2.4. 1982 Anayasası

1982 Anayasası, m. 17/1'e göre; *"herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir."* Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz. Meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.

Kişî hürriyeti ve güvenliği hakkı, 1982 Anayasası m. 19'da düzenlenmiştir. Bu maddeye göre *"Herkes, kişî hürriyeti ve güvenliğine sahiptir."* 1982 Anayasası m. 19/1'de herkesin kişî özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahip olduğu ilke olarak ortaya koyulduktan sonra ikinci ve üçüncü fıkralarında şekil ve şartları kanunda gösterilmek şartıyla kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakılabileceği durumlar sınırlı olarak sayılmıştır. Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.

Dolayısıyla kişinin özgürlük ve güvenlik hakkının kısıtlanması; ancak 1982 Anayasası'nın anılan maddesi kapsamında belirlenen durumlardan herhangi birinin bulunması hâlinde söz konusu olabilir.²³¹ Dolaşım özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalar ile özgürlükten yoksun bırakma arasında net bir çizgi yoktur; fark, nitelik ya da öze değil, derece ya da yoğunlukla ilgilidir.²³²

²³¹ AYM, Murat Narman, 2012/1137 tarihli başvuru, 02.07.2013 tarihli karar, p. 42.

²³² Modül 2, s. 16.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI VE ULUSAL MEVZUAT İLE YARGI KARARLARINA GÖRE İDARİ GÖZETİM

1. İdari Gözetim Altında Tutulma

1.1. İdari Gözetim Altında Tutulmanın Gerekçesi ve Şekli

BM İşkence, İnsanlık Dışı, Küçük Düşürücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme’de alıkonulma veya tutulma, ilgilinin kendi rızasıyla ayrılmasına herhangi bir adli, idari veya başka bir yetkilinin talimatıyla izin verilmediği kamusal ya da özel bir yerde tutulması olarak düzenlenmiştir. İHEB’de ise hiç kimsenin keyfi olarak yakalanamayacağı, tutuklanamayacağı ve sürgün edilemeyeceği düzenlenmiştir. AİHS’de de daha önce belirtildiği üzere yabancı ve vatandaş ayrımı yapılmaksızın herkesin özgürlük ve güvenlik hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. AİHS m. 5/1’de ise hangi hallerde kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılabileceği düzenlenmektedir. Yine bu maddede yasalarda belirtilen usule uygun olmadan kimsenin özgürlüğünden yoksun bırakılamayacağı ifade edilmektedir. Yani bir tutuklama işlemi mutlaka bir kanuna dayanmalıdır. AİHS ilgili maddesinde istisna olarak kişinin usulüne aykırı şekilde ülke topraklarına girmekten alıkonulmasına, hakkında derdest bir sınır dışı etme kararının bulunmasına ve hakkında derdest olan bir iade işleminin olması hallerinde, yasaya uygun olarak yakalanmasına ve tutulmasına izin verilmiştir. İdari gözetim altında tutulma bu şartlarla yasal hale gelmektedir.

Herhangi bir nedenle tutulan bir mülteci, sığınmacı ya da göçmen, idari gözetim altında tutulmasının gerekçelerinden derhal haberdar olma hakkına sahiptir.²³³ İdari gözetim nedenleri hakkında sunulan bilgilendirme, kolayca anlaşılabilir, teknik olmayan, basit bir dille yapılmalı ve idari gözetimin yasal ve olgusal gerekçesini, idari gözetim emri dahil ve tutulan kişinin elinde bulunan hak

²³³ AİHM, Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye; AİHM, J.R. ve diğerleri, 22696/16 sayılı başvuru, 25.01.2018 tarihli karar.

arama yollarına ilişkin bilgileri içermelidir.²³⁴ Sunulan bilgilendirme; tutulan kişinin, hakkındaki idari gözetim kararına yargı yoluyla itiraz etmesine imkân tanıyacak ölçüde kapsamlı ve net olmalıdır. Bilgilendirmenin erişilebilir bir biçimde sunulması gerektiği ilkesi söz konusu göçmenler olunca çeviri gerektirebilmektedir. (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 7).²³⁵ Yine AİHS m. 5/2’ye göre de “yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur.” şeklinde düzenleme getirilmiştir. AİHM söz konusu süreye ilişkin olarak Khalifia ve diğerleri/İtalya Kararında²³⁶ 10 günün en kısa süre şartını sağlamadığını belirtirken Shamayev ve diğerleri/Gürcistan kararında²³⁷ ise 4 günlük süreyi makul bulmamıştır.

Düzensiz giriş ve yer değiştirme hareketlerinin neden olduğu sığınma politikalarındaki sorunlar dikkate alınarak ve devletlerin kendi vatandaşı olmayan kişilerin ülkeye girişlerini ve ülkede kalışlarını kontrol etme hakkının bilincinde olarak mülteci ve insan hakları standartlarına²³⁸ tabi olmak üzere “Sığınmacıların İdari Gözetim Altına Alınmasına ve İdari gözetim Alternatiflerine İlişkin Geçerli Kriterler ve Standartlar Hakkında Kılavuz İlkeler” oluşturulmuştur.²³⁹ Bu ilkeler sığınmacıların idari gözetim altına alınması ile ilgili uluslararası hukukun mevcut durumunu yansıtmaktadır. Devletlere, idari gözetim unsurunu da kapsayan sığınma ve göç politikalarının ayrıntılandırılması ve uygulanmasında; hâkimler dahil olmak üzere karar alıcılara bireysel vakalarda idari gözetim altında tutulmanın gerekliliği ile ilgili değerlendirme yapmakta yol göstermektedir.

²³⁴ Modül 2, s. 37.

²³⁵ İdari Gözetim Alternatifler, s. 23; Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, m. 16/5. Erişim: <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/GocmenIsclerininVeAileFertlerininHaklarininKorunmasınaDairSozlesme.pdf> (E.T. 08.07.2021).

²³⁶ AİHM, Khalifia ve diğerleri/İtalya, 16483/12 sayılı başvuru, 15.12.2016 tarihli karar.

²³⁷ AİHM, Shamayev ve diğerleri/Gürcistan ve Rusya, 36378/02 sayılı başvuru, 12.10.2005 tarihli karar.

²³⁸ BM İnsan Hakları Komitesi (İHK), MSHS 15 sayılı Genel Yorum: “Sözleşme’ye Göre Yabancıların Durumu, 11 Nisan 1986, p. 10: “13. Madde, sınır dışı etme kararının esas gerekçelerini değil, yalnızca usulünü doğrudan düzenler. Ancak, “hukuka uygun bir biçimde varılmış bir karar uyarınca” yürütülen sınır dışı etme uygulamalarına müsaade ettiğine göre, amacının keyfi sınır dışı etme kararlarını engellemek olduğu açıktır. Öte yandan, söz konusu hüküm, her yabancıya kendi vakasına özgü bir karar alınması hakkını verir ve dolayısıyla toplu ya da kitle sınır dışı etme uygulamalarına imkân veren hukuk ya da kararlarla yerine gelmez. Mahkeme’nin mütalaasına göre, bu anlayış, sınır dışı etme kararına karşı gerekçeler sunma ve yetkili makam ya da onun atadığı bir kişiye kararı denetletme ve yetkili makam ya da onun atadığı bir kişi nezdinde temsil edilme hakkına ilişkin daha ileri hükümlerce teyit edilir. (...)”

²³⁹ Modül 2, s. 30-31.

Yabancınn idari gözetimi, uluslararası ve ulusal belgelerle düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler, idari gözetim aleyhine bir karine oluşturmaktadır ve idari gözetimin belli bir vakada gerekli oluşunun gerekçelendirilmek zorunda olduğu ilkesini getirmiştir. Keyfi idari gözetime karşı zorunlu bir güvence olarak, tüm idari gözetim işlemleri, yasa tarafından yeterli derecede tarif edilmiş olmalıdır.²⁴⁰ Bu nedenle idari gözetim, ulusal hukuk ve usullerle uyumlu, ulusal hukuk ve usuller, bireyi keyfiyetten korumak için yeterli nitelikte ve erişilebilir, net ve öngörülebilir olmalıdır.

1.2. İdari Gözetim Altında Tutulmanın Sınırları

Sığınmacıların İdari Gözetim Altına Alınmasına ve İdari gözetim Alternatiflerine İlişkin Geçerli Kriterler ve Standartlar Hakkında Kılavuz İlkeleri²⁴¹de dikkate aldığımızda idari gözetimin sınırlarını aşağıda yer alan alt başlıklarla açıklayabiliriz.

1.2.1. Sığınma Talep Etme Hakkına Saygı

Her bireyin diğer ülkelerden zulme, insan haklarının ciddi ihlaline ve diğer ciddi zararlara karşı sığınma talep etme ve bundan faydalanma hakkı vardır. Bu nedenle sığınma talebinde bulunmak yasadışı bir eylem değildir. İHEB, m. 14'e göre: *"Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır."* Bunun yanı sıra daha önce de belirtildiği gibi 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi m. 31'e göre sığınmacıların kendilerini ilgili mercilere vakit kaybetmeden tanıtmaları ve yasadışı giriş veya kalışlarına dair geçerli bir sebep göstermeleri şartıyla bu kişilerin ülkeye yasadışı girişi veya ülkede yasadışı kalışları nedeniyle cezalandırılmaması öngörülmektedir.

Sığınmacılar, sığınma talep etme hakkından faydalanırken genellikle ön izin alınmaksızın bir toprağa girmeye veya gitmeye zorlanmaktadır. Bu nedenle sığınmacıların durumu sıradan bir göçmenden farklı olabilmektedir; zira yasal giriş

²⁴⁰ Modül 2, s. 23.

²⁴¹ BMMYK, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 35. Maddesi ve 1967 Tarihli İlgili Protokolün II. Maddesi ile bağlantılı olarak BMMYK Tüzüğünde yer verilen yetkisi uyarınca sığınmacıların gözaltına alınmasına ve gözaltı alternatiflerine ilişkin geçerli kriterler ve standartlar hakkında kılavuz ilkeleri düzenlemiştir.

işlemlerini yerine getirecek durumları olmamaktadır. Örneğin; zulüm korkusu ve/veya acil olarak ayrılmak durumunda kaldıklarından uçuştan önce halledilmesi gereken formaliteleri yerine getirememektedirler. Düzensiz giriş veya kalış nedeniyle mülteci ve sığınmacılar hakkında hareket serbestisinde kısıtlamaya gitme kararı alırken, bu yabancıların genellikle travmatik olaylar yaşadıkları üzerinde durulmalıdır.²⁴² Bu nedenle bu kişilerin sığınma talep hakkına saygı gösterilmeli ve ilgili mercilere ulaşmaları sağlanmalıdır.

1.2.2. İdari gözetimde Kanunilik ve Kişinin Özgürlük ve Güvenlik İle Hareket Serbestisi Haklarına Saygı

Kanunilik ilkesinin ilk akla gelen yorumu, idarenin işleyişinde ve eylemlerinde kanunlara uygun hareket etmesidir. İdarenin eylemlerinin temeli kanundur. Özellikle idarenin temel hak ve özgürlükleri ilgilendiren faaliyetleri bakımından bu ilke ayrıca önem taşımaktadır. İdari yaptırımlar ve bunların hukuka uygunluğu, kanunun çizdiği sınırlar içerisinde olmalıdır.²⁴³ İdari gözetim işlemi de idarece tesis edilen bir işlem olması sebebiyle kanuna uygun şekilde yapılmalı ve yetkili makam tarafından idari gözetim kararı verilmelidir (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 3).

Kişinin temel hakları olan özgürlük ve güvenlik hakları (İHEB m. 3 ve 9; MSHS m. 9; AİHS m. 5) ile hareket serbestisi, tüm ana uluslararası ve ulusal insan hakları belgelerinde ifade edilmektedir. Hareket serbestisi, MSHS m. 12, ülkede yasal olarak ikamet eden kişilerin hareket serbestisi hakkı ile ikamet yerlerini seçme hakkını ve kendi ülkesi dahil olmak üzere ülkeyi terk etme hakkını kapsar. Özgürlük ve güvenlik ile hareket serbestisi hakkı hukukun üstünlüğü üzerine kurulan yasal sistemlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Söz konusu haklar prensipte, göçmen, mülteci, sığınmacı veya başka bir konumda olup olmamalarına bakılmaksızın tüm insanlar için geçerlidir.²⁴⁴ 1951 Cenevre Sözleşmesi m. 31/2’ye göre “*Taraf devletler, mültecilere sadece gerekli olan kısıtlamaları uygular ve söz konusu kısıtlamalar*

²⁴² İdari Gözetim Alternatifler, s. 11.

²⁴³ Zeynep Nihal Aydınoglu, “İdarenin Kanuniliği İlkesi Bağlamında Yaptırımlar”, *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Nisan 2017, C. 2, S. 1, s. 11.

²⁴⁴ BM İHK (HRC), Genel Yorum No. 18: Ayrımcılık Karşıtlığı, 10.11.1989, p. 1. Erişim: https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=686 (E.T. 15.07.2021).

sadece ülkedeki statüleri resmiyet kazanana veya bu kişiler başka bir ülkeye kabul edilene kadar uygulanır. Taraf devletler mültecilere başka bir ülkeden giriş izni almak için makul bir süre verir ve gerekli imkanları sağlar.” Mültecilere ve sığınmacılara gerekli olması haricinde hareket kısıtlaması uygulanmamalıdır. Söz konusu kısıtlamaların sadece kişilerin statüleri düzenlenene veya başka bir ülkeye kabul alana kadar uygulanması gerektiği öngörülmektedir.

Kişi hürriyeti ve güvenliğine ilişkin sınırlamaların, kanunda belirtilen esas ve usule uygunluğunu sağlama yükümlülüğü ilke olarak idari organlara ve derece mahkemelerine aittir. 1982 Anayasası m. 19’un amacı bireyi keyfi bir şekilde özgürlüğünden alıkoymaya karşı korumak olup maddede öngörülen istisnai hâllerde kişi özgürlüğüne getirilecek sınırlamaların maddenin amacına uygun olması ve keyfi uygulamaya yol açmaması gerekir. Bu nedenle Anayasa m. 19’da yer alan hürriyetten yoksun bırakmanın şekil ve şartlarının kanunda gösterilmesi kuralı gereğince başvurunun tutukluluk durumunun “kanuni” dayanağının bulunup bulunmadığının incelenmesi gerekir. Kanunun özgürlükten yoksun kılmaya izin verdiği hâllerde ise hukuk devleti ilkesi gereği, keyfiliği önlemek için kanunun yeterli ölçüde erişilebilir, kesin ve öngörülebilir olup olmadığına bakılmalıdır.²⁴⁵

AİHM ilk defa idari gözetim konusuyla ilgili Abdolkhani ve Karimnia kararında Türkiye’nin AİHS m. 5’i ihlal ettiği sonucuna varmıştır.²⁴⁶ İdari gözetimin ve uygulanmasına ilişkin diğer prosedürlerin hukuka uygunluğu ile ilgili ilk karar olması açısından önem arz eden Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye başvurusunda; başvuruçular, Türkiye’ye yasal olmayan yollardan usulsüz ve belgesiz olarak giriş yapmışlar ve güvenlik güçleri tarafından yakalanmışlar ve ardından tutuklandıktan sonra başvuruçular hakkında Irak’a sınır dışı etme kararı alınmıştır. Başvuruçular, Kırklareli Yabancılar Kabul ve İkamet Merkezi’ne götürülene kadar Muş Hasköy polis merkezinde alıkonulmuşlardır.²⁴⁷ Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye kararında AİHM, İran’a iadeleri için alıkonulan iki başvuranın sınır dışı edilmesi amacıyla özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarını düzenleyen bir yasa hükmünün bulunmadığına, alıkonulma nedenleri hakkında kendilerine bir bilgilendirilme

²⁴⁵ AYM, Abdullah Akyüz, 2013/9352 sayılı başvuru, 02.07.2015 tarihli karar, p. 56; Modül 2, s. 20-21.

²⁴⁶ İdari Gözetime Alternatifler, s. 12.

²⁴⁷ Ekşi, *Yabancılar*, 2018, s. 131.

yapılmadığına, devam eden alıkoymanın yargısal denetim yolunun bulunmadığına ve açık taleplerine rağmen adli yardımdan yararlandırılmamalarına ilişkin iddialarını incelemiştir.²⁴⁸ AİHM, AİHS m. 5'e aykırılık iddiası hakkında yaptığı değerlendirmesinde, başvuranların polis tarafından yakalandığı andan itibaren tutuldukları yerlerden çıkışlarına izin verilmediğini ve resmi makamlarca noterden onaylı vekâletname sunmaksızın avukat yardımından yararlanamadıklarını belirtmiştir. AİHM'ye göre başvuranların bu tesislerde tutulması, idari makamlar tarafından uygulanan kısıtlamalar nedeniyle kişiyi özgürlüğünden yoksun bırakma olarak nitelendirilmiştir. AİHM başvuru konusu olayda ayrıca, sınır dışı etmek amacıyla özgürlüğünden yoksun bırakma kararı verme, tutulma süresini belirleme ve süreyi uzatmaya ilişkin usulü belirleyen açık yasal hükümlerin bulunmaması nedeniyle, başvuran şahısların maruz kaldığı özgürlükten yoksun bırakmanın keyfiliğe karşı yeterince korunmadığını belirtmiştir. Mahkeme yaptığı değerlendirmesinde, başvuranların özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarının "yasaya uygun" olmadığına, dolayısıyla AİHS m. 5/1'in ihlal edildiğine karar verilmiştir.²⁴⁹ Ayrıca, özgürlüklerinden yoksun bırakılma nedenlerinin idari makamlar tarafından başvuranlara bildirilmediği nedeniyle AİHS m. 5/2²⁵⁰'nin ihlal edildiği sonucuna da varılmıştır. Türk hukuk sisteminin başvuranlara özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarının yasaya uygunluğu konusunda, mahkemeye başvurma hakkı tanıyan bir hukuk yolu sunmadığı ve dolayısıyla AİHS m. 5/4'ün ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.²⁵¹

Z.N.S./Türkiye²⁵² kararına konu olan olayda başvuran Türkiye'ye sahte pasaportla giriş yapmıştır.²⁵³ Başvuran, Türk yetkililerce yakalanarak İran'a sınır dışı edilmiştir.²⁵⁴ Ancak Türkiye'ye yine yasadışı olarak giriş yapan başvuran²⁵⁵ vize ihlali ve resmî belgelerde sahtecilik yaptığı şüphesiyle yakalanmış ve sınır dışı

²⁴⁸ Ekşi, "İltica", s. 76.

²⁴⁹ Nalan Erkem, "Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye Kararının Uygulanması İzleme Raporu" (İzleme Raporu), *İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP)*, Ankara, 2013, s. 3.

²⁵⁰ AİHS m. 5/2; Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur.

²⁵¹ Erkem, "İzleme Raporu", s. 7; Ekşi, "İltica", s. 77.

²⁵² AİHM, Z.N.S./Türkiye, 21896/08 sayılı başvuru, 19.01.2010 tarihli karar. Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-96773> (E.T. 14.06.2022).

²⁵³ Ibid, p. 4.

²⁵⁴ Ibid, p. 5.

²⁵⁵ Ibid, p. 6.

edilmek amacıyla İstanbul Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şube Müdürlüğü'ne götürülmüş ardından Kırklareli Yabancı Kabul ve Barındırma Merkezi'ne nakledilmiştir.²⁵⁶ Başvuran, kanuna aykırı bir şekilde, tutukluluğunun meşruiyetine itiraz etme imkanından yoksun bırakıldığını iddia ederek AİHM'ye başvurmuştur.²⁵⁷ AİHM, sınır dışı amacıyla tutukluluğu emreden veya tutukluluğu uzatan ve böylesi bir tutukluluk için belirli bir zaman sınırı koyan kesin bir yasal hüküm bulunmaması nedeniyle, AİHS m. 5 uyarınca başvuranların özgürlüğünden mahrum bırakılmasının yasal olmadığı sonucuna varmıştır.²⁵⁸ Yine Charahili/Türkiye²⁵⁹ kararında; Başvuran, kimlik belgelerinin çalınması sebebiyle sahte pasaport edinmiştir.²⁶⁰ El Kaide terör örgütü üyesi olduğu şüphesiyle Hatay Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubesi ekipleri tarafından yakalanmıştır. Başvuranın evinde yapılan arama sonucunda bomba yapımında kullanılan maddeler bulunmuştur. Polise verdiği ifadede ise El Kaide üyesi olmadığını ancak ülkesinde yasa dışı örgüt kabul edilen Ennahda üyesi olduğunu belirtmiştir.²⁶¹ Adana Ağır Ceza Mahkemesi başvuranın tutuksuz yargılanmasına karar vermiştir.²⁶² Bu kararın ardından, başvuran serbest bırakılmamış ve Adana Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şube Fatih Polis Karakolu'na gönderilmiştir.²⁶³ Başvuran AİHS m. 5'e dayanarak, Adana Ağır Ceza Mahkemesi'nin tutuksuz yargılama ve beraat kararına rağmen yasal dayanağı olmadan uygulanan gözaltının kanunsuz olduğunu öne sürmüştür.²⁶⁴ AİHM, sınır dışı etmek amacıyla gözaltına alma ve gözaltı süresinin uzatılması prosedürünü düzenleyen açık yasal hükümler bulunmaması nedeniyle başvuranın özgürlüklerinden mahrum edilmesinin AİHS m. 5'e göre hukuki olmadığını tespit etmiştir.²⁶⁵ AİHM somut davayı incelemiş ve başvurucunun tutulu kalma durumunu AİHS m. 5/1 maddesine aykırı bularak ihlal kararı vermiştir.²⁶⁶

²⁵⁶ Z.N.S./Türkiye, p. 12.

²⁵⁷ Ibid, p. 36.

²⁵⁸ Ibid, p. 41.

²⁵⁹ AİHM, Charahili/Türkiye, 46605/07 sayılı başvuru, 13.04.2010 tarihli karar. Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-98256> (E.T. 14.06.2022).

²⁶⁰ Ibid, p. 4.

²⁶¹ Ibid, p. 5.

²⁶² Ibid, p. 12.

²⁶³ Ibid, p. 34-35.

²⁶⁴ Ibid, p. 58.

²⁶⁵ Ibid, p. 62.

²⁶⁶ Ibid, p. 63.

Aydın 2. Sulh Ceza Hâkimliği²⁶⁷ kararına konu Tacikistan vatandaşı olan başvuru, yasal yollarla Türkiye'ye giriş yapmış, eşi ve çocukları ile birlikte yasal olarak Türkiye'de ikamet etmekte, yasal prosedürlere uyarak yabancı kimlik numarası verilerek 17.02.2019 tarihine kadar geçici ikamet izni alarak yaşamını sürdürmektedir. Bir soruşturma nedeni ile İstanbul İl Göç İdaresince başvuru hakkında idari gözetim ve sınır dışı işlemlerine başlanmış ve başvuru Aydın geri gönderme merkezine gönderilmiştir. Ancak başvuru aleyhine İstanbul Valiliği tarafından 08.06.2017 tarihinden itibaren 48 saat içerisinde sınır dışı edilmesi gerektiği yönünde bir karar tesis edilmemiştir. Başvurucunun fiili ve hukuki durumu, hukuka uygun bir idari gözetim kararı olmaksızın idari gözetim uygulanması, kendisinin ikamet izniyle ülkede yaşaması, kaçma ve kaybolma riski bulunmaması, sabit ikametgâh sahibi oluşu, eşi ve 3 çocuğunun bulunması nedenleriyle idari gözetim altında tutulmasının hiçbir yasal dayanağı kalmadığını belirterek verilen idari gözetim kararının kaldırılmasını talep edilmiştir. İtiraz eden 2017/27402 sayılı bireysel başvuruyla 21.06.2017 tarihinde AYM'ye başvurmuştur. İtiraz edence yapılan bireysel başvuru sınır dışı etme işlemini geçici olarak durdurmuştur. YUKK m. 57/4; *“İdari gözetimin devamında zaruret olup olmadığı, valilik tarafından her ay düzenli olarak değerlendirilir. Gerek görüldüğünde, otuz günlük süre beklenilmez. İdari gözetimin devamında zaruret görülmeyen yabancılar için idari gözetim derhal sonlandırılır. Bu yabancılar, belli bir adreste ikamet etme, belirlenecek şekil ve sürelerde bildirimde bulunma gibi idari yükümlülükler getirilebilir.”* hükmü gereği mahkemece idari gözetim alternatif yükümlülükler de getirilebileceği düzenlendiğinden itiraz eden yabancı hakkında verilen idari gözetim kararının usul ve yasaya aykırı olduğu sonuç ve kanaatine varılmıştır. Mahkeme başvuru itirazının kabulü ile derhal serbest bırakılmasına idari gözetim kararının kaldırılmasına hükmetmiştir.

1.2.3. İdari Gözetimde Keyfilik Yasağı ve Orantılı İdari Gözetim

Kişinin hürriyeti ve güvenliğine ilişkin sınırlamaların, kanunda belirtilen esas ve usule uygunluğunun sağlanması daha önce de belirtildiği gibi gereklidir. Bunun amacı bireyi keyfi bir şekilde özgürlüğünden alıkoymaya karşı korumaktır. İstisnai hâllerde

²⁶⁷ Aydın 2. Sulh Ceza Hâkimliği, D. İş No. 2017/5473, 18.10.2017 tarihli karar.

kişi özgürlüğüne getirilecek sınırlamaların kanundaki amacına uygun olması ve keyfi uygulamaya yol açmaması gerekmektedir. İdari gözetim kararı da kişi özgürlüğünü etkileyen ve sınırlandıran bir işlemdir. Bu nedenle idari gözetim kararı alınırken keyfi olmamalı ve kişilerin özel durumları dikkate alınarak istisnai bir şekilde uygulanmalıdır (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 4). Yalnızca yasal bir amaç ile gerekçelendirildiğinde idari gözetime başvurulmalıdır (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 4/1). Yasal bir amaç için gerçekleştirilmeyen idari gözetim işlemleri keyfi kabul edilecektir.²⁶⁸

İdari gözetim son çare niteliğinde istisnai bir tedbir olarak en kısa süreyle ve ancak ülkeye girişin belgelendirilmesi ve başvuruların kaydedilmesi ya da şüphede kalınması halinde ön kimlik doğrulama işlemi gibi meşru bir maksatla gerekçelendirildiği takdirde uygulanmalıdır.²⁶⁹ İdari gözetim, ancak meşru bir amacı olduğunda ve her bir bireysel vakada hem gerekli hem de orantılı olduğunun belirlenmesi üzerine uygulanabilir (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 4/2).

Kamu düzenini, ulusal güvenliği sağlamak ve halk sağlığını korumak amacıyla idari gözetim kararı verilebilmektedir. Sadece kişinin sığınma talebinde bulunması gerekçesiyle uygulanan idari gözetim uluslararası hukuk kapsamında yasal değildir.²⁷⁰

İdari gözetim kararı *kamu düzenini korumak amacıyla* kanundan kaçılmasını önlemek için ve/veya iş birliği yapılmaması ihtimali bulunan hallerde; açıkça dayanaksız olan ya da açıkça suiistimal barındıran başvurulara yönelik hızlandırılmış usullerle bağlantılı olarak; başlangıçtaki kimlik ve/veya da güvenlik doğrulama işlemi için; uluslararası koruma başvurusunun dayandığı, idari denetim olmadan elde

²⁶⁸ İlgili kararlar; AİHM, Shamsa/Polonya, 45355/99 ve 45357/99 sayılı başvurular, 27.11.2003 tarihli karar. Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66036> (E.T. 17.08.2021); AİHM, Gonzalez/İspanya, 30643/04 sayılı başvuru, 16.12.2008 tarihli karar. Erişim: <https://www.refworld.org/docid/502e31e42.html> (E.T. 17.08.2021).

²⁶⁹ BM Keyfi İdari Gözetime İlişkin Çalışma Grubu, “Göçmenlerin özgürlükten yoksun bırakılması üzerine Gözden Geçirilmiş 5 sayılı Mütalaa, p. 12.

²⁷⁰ 1951 Cenevre Sözleşmesi m. 31; Üye Devletlerde Mülteci Statüsünün Verilmesi ve Geri Alınmasına İlişkin Prosedürlere Yönelik Asgari Standartlar Hakkında 2005/85/EC Sayılı 01.12.2005 tarihli Avrupa Birliği Konsey Direktifi, m. 18/1. Erişim: <https://www.refworld.org/docid/4394203c4.html> (E.T. 19.08.2021).

edilemeyen öğeleri, bir ön görüşme bağlamında, kaydetmek için uygulanabilmektedir.

Halk sağlığını korumak amacıyla idari gözetimde, bireysel vakada gerekçe sunulması koşuluyla ya da alternatif olarak spesifik bulaşıcı veya salgın hastalıkların söz konusu olması durumunda, bireysel sığınmacılarda sağlık kontrollerinin yapılması, kısıtlama süresi için yasal dayanak oluşturabilmektedir. Göç bağlamında, söz konusu sağlık kontrolleri ülkeye giriş yapıldığında veya giriş yapıldıktan sonra mümkün olan en kısa sürede yapılmalıdır. Bu gerekçe ile kısıtlama veya hareket serbestisi sınırlamalarının süresinin uzatılması, sadece tedavi amacı ve gerekli niteliklere sahip sağlık personelinin gerekçe bildirmesi ile mümkündür. Böyle bir durumda, süre sadece tedavi tamamlanana kadar uzatılmaktadır. Söz konusu idari gözetim kısıtlamasının poliklinik, hastane veya havaalanı, sınırlardaki bu amaç için tahsis edilmiş sağlık merkezleri gibi uygun tesislerde uygulanması gerekmektedir. Adli denetime tabi olmak üzere sadece gerekli niteliklere sahip sağlık personeli, ilk başta yapılan sağlık kontrolünün ötesindeki sağlık gerekçeleri ile sınırlamanın uzatılması talimatını verebilmektedir.²⁷¹

Ulusal güvenliği korumak amacıyla, devletlerin, ulusal güvenlik için tehdit unsuru oluşturan kişileri idari gözetim alması gerekebilir.²⁷² Neyin ulusal güvenliği tehdit unsuru oluşturduğunu belirlemek devletin yetki alanında olsa da alınan önlemlerin (gözaltı gibi) belirtilen standartlara uygun olması ve özellikle de gözaltının tehditle orantılı olması, ayrımcı olmaması ve adli denetime tabi olması gibi standartlarla paralel olması gerekmektedir.²⁷³

Yabancınnın yasadışı girişi veya kalışı, devlete otomatik olarak kişiyi idari gözetim altına alma veya hareket serbestisine kısıtlama getirme yetkisi vermez. Gelecek yabancıları caydırmak veya hak talebinde bulunmaya başlayanları bu kişileri izlemekten vazgeçirmek amacıyla uygulanan gözetim, uluslararası normlarla bağdaşmaz.²⁷⁴ Bu amaçlar idari gözetim kararının uygulanmasını gerektirmez; idari

²⁷¹ İdari Gözetim Alternatifler, s. 16.

²⁷² Ulusal güvenliğin anlamı için, bk. BM İnsan Hakları Komisyonu, Vatandaşlık Hakları ile Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesindeki Sınırlama ve İstisna Hükümlerine İlişkin Siracusa İlkeleri, 28.09.1984, p. 29-32. Erişim: <https://www.refworld.org/docid/4672bc122.html> (E.T. 14.09.2021).

²⁷³ AİHM, A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık, 3455/05 sayılı başvuru, 19.02.2009 tarihli karar. Erişim: <https://www.refworld.org/docid/499d4a1b2.html> (E.T. 16.08.2021).

²⁷⁴ İdari Gözetim Alternatifler, s. 17.

gözetim için haklı gerekçe oluşturmaz. Bunun yanı sıra idari gözetim, ülkeye yasadışı yollarla giriş yapmak veya ülkede yasadışı şekilde kalmak gerekçesiyle cezai bir önlem veya bir disiplin yaptırımı olarak uygulanamaz.²⁷⁵

Genel kural kapsamında yabancıların, sığınma işlemleri devam ederken sınır dışı gerekçesiyle idari gözetim altına alınması yasal değildir ve taleplerine ilişkin nihai karar verilene kadar sınır dışı edilemezler. Sınır dışı maksadıyla idari gözetim işlemi ancak taleplerine ilişkin nihai karar verilerek bu talepleri reddedildikten sonra gerçekleştirilmelidir.²⁷⁶ Ancak bir yabancı, muhtemelen ülkeden çıkarılmasıyla sonuçlanacak olan bir sınır dışı kararını ertelemek veya engellemek amacıyla itirazda bulunduğu veya sığınma hakkı talep ettiğine işaret eden gerekçeler olması durumunda, yetkililer talebin değerlendirilmesi esnasında kaçmasını önlemek amacıyla idari gözetim altına almayı değerlendirebilir.²⁷⁷

İdari gözetim tedbiri orantılı olmalıdır. Düzensiz bir durumdaki bir kişinin özgürlükten yoksun kılınması şeklinde bireyin fiziki ve ruhsal sağlığı üzerindeki etkisi dâhil olmak üzere idari gözetim tedbiri ile ilgili durum arasında bir denge kurulması gerekir. Orantılılık ilkesinin yerine gelmesinin sağlanması için idari gözetime alternatifler her zaman göz önünde bulundurulmalıdır (5 sayılı Mütalaa, p. 24). İdari gözetim altına alınmadan kişi alternatif tedbirler uygulanarak hukuki yarar sağlayacaksa öncelikle alternatif tedbirler değerlendirilmelidir (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 4/3).

İstanbul 9. Sulh Ceza Hakimliği²⁷⁸ ne yapılan başvuruda; başvuranın yabancı şahısların valilik oluruyla sınır dışı edilmelerine ve kamu düzeni açısından tehdit oluşturdukları, kaçma kaybolma riskleri bulunduğundan YUKK 57/2 hükmüne göre idari gözetim altına alınmalarına ilişkin kararın gerekçesinde “*kanun maddesinde*

²⁷⁵ WGAD İnsan Hakları Konseyi Yedinci Oturumunu Raporu, 10.01.2008, p. 53: “*Ülkeye yasadışı girişin mücrimleştirilmesi, devletin yasadışı göçü kontrol etme ve düzenleme amacını aşar ve gereksiz (ve bu nedenle keyfi) gözaltına yol açar.*” Erişim: <https://www.refworld.org/docid/502e0eb02.html> (E.T. 15.09.2021).

²⁷⁶ AİHM, R.U./Yunanistan, 2237/08 sayılı başvuru, 07.06.2011 tarihli karar, p. 94. Erişim: <https://www.refworld.org/docid/4f2aafc42.html> (E.T. 24.11.2022), AİHM, sınır dışı etme amacıyla gözaltına alma işleminin sadece sığınma talebine ilişkin nihai karar verildikten sonra gerçekleşebileceğini savunmuştur. Ayrıca, BMMYK, Alaa Al-Tayyar Abdelhakim/Macaristan, 13058/11 sayılı başvuru, 30.03.2012 tarihli karar; Said/Macaristan, 13457/11 sayılı başvuru 30.03.2012 tarihli karar. Erişim: <https://www.refworld.org/docid/4f75d5e72.html> (E.T. 01.05.2020).

²⁷⁷ İdari Gözetime Alternatifler, s. 17.

²⁷⁸ İstanbul 9. Sulh Ceza Hakimliği, D. İş No. 2015/673, 22.04.2015 tarihli karar.

yazılı nedenlerden birinin aynen ve soyut olarak yazılması suretiyle gösterildiği, bu nedenin oluştuğuna dair somut delil ve gerekçelerin açıklanıp, gösterilerek ortaya konulmadığı, kararların alınmasına neden olan ekli evraklardan da kanunun m. 57/2'deki durumlardan birinin veya kararlarda gösterilen nedeninin oluştuğuna dair herhangi bir delil ve emare de bulunmadığı, sınır dışı edilmeleri kararlarının dayandığı kanun maddesi hükmündeki gerekçenin de yine m. 57/2'de sayılan idari gözetim kararı alınması gerektiği durumlara uymadığı anlaşıldığından” idari gözetim kararının hukuka aykırı olduğu sonucuna varılmıştır.

1.2.4. İdari Gözetimde Ayrımcılık Yasağı

İdari gözetim uygulaması ayrımcı olmamalıdır (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 5). Uluslararası hukuk kapsamında, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer görüşler, ulusal veya toplumsal köken, mülk, doğum veya sığınmacı veya mülteci statüsü gibi diğer statüler temelinde gözaltı veya hareket serbestisinin kısıtlanması yasaktır (1951 Cenevre Sözleşmesi m. 3; AİHS, m. 2). Bu durum, AİHS m. 15’in söz konusu olduğu olağanüstü hâl ilan edilen devletlerde istisnalar uygulanmakta iken dahi her durumda geçerlidir ve idari gözetim gerekçesiyle ihlal edilemez (1951 Cenevre Sözleşmesi m. 8).

1.2.5. İdari Gözetimde Azami Süre

Süresiz idari gözetim keyfidir ve idari gözetim işleminin azami sınırları kanunda belirtilmelidir (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 5). İdari gözetim süresi, orantılı olmayan ve bu nedenle keyfi olan yasadışı bir gözetim kararının alınmasına neden olabilmektedir. Göç hukuku bağlamında süresiz idari gözetim, uluslararası insan hakları hukuku açısından keyfidir.²⁷⁹ Yabancılar gerektiğinden daha uzun süre gözaltında tutulmamalıdır. Ayrıca idari gözetim gerekçeleri ortadan kalktığında, yabancılar vakit kaybetmeksizin serbest bırakılmalıdır²⁸⁰ (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 4/1). Keyfiliği

²⁷⁹ İnsan Hakları Komitesi, Mukong/Cameroon, 458/1991 sayılı başvuru, 21.07.1994 tarihli karar, p. 9. Erişim: <https://www.refworld.org/docid/4ae9acc1d.html> (E.T. 01.05.2020).

²⁸⁰ WGAD İnsan Hakları Komisyonu Elli Altıncı Oturum Raporu, E/CN.4/2000/4, 28.12.1999, Ek II, Görüşme No. 5, İlke 7. Erişim: <https://www.refworld.org/docid/502e10612.html> (E.T. 01.05.2020); İdari Gözetime Alternatifler, s. 22.

önlemek için, azami idari gözetim süreleri ulusal mevzuatta belirtilmelidir. Azami süre belirlenmezse, gözaltı süresi uzatılabilir ve özellikle vatansızlar için olmak üzere süresiz idari gözetim şeklini alabilir.²⁸¹ Gözaltı veya gözaltı süresini uzatma kararı usule ilişkin asgari teminatlara tabi olmalıdır (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 7).

Rıda Boudraa²⁸² tarafından AYM’ye götürülen bireysel başvuruda; somut uyumsuzluk bakımından değerlendirildiğinde başvurunun özgürlüğünün belirsiz bir süre ile kısıtlanması sonucunu doğuran idari gözetime ilişkin mevzuatta açık bir kanuni düzenleme bulunmadığı ve başvuru hakkında verilmiş bir mahkûmiyet kararı olmamasına rağmen özgürlüğünden yoksun bırakıldığı anlaşılmaktadır.²⁸³ Açıklanan nedenlerle başvurunun “idari gözetim şartları, süresi, sürenin uzatılması, ilgiliye tebliği, idari gözetim kararına karşı başvuru yolları, idari gözetim altına alınan kişinin avukata erişimi, tercüman yardımından yararlanmasına ilişkin açık bir kanuni düzenleme bulunmadığı” yönündeki şikayeti yönünden 1982 Anayasası m. 19/2 ve m. 19/8 fıkralarının ihlal edildiği kararı verilmiştir.²⁸⁴

Charahili/Türkiye kararında da başvuran Fatih Polis Karakolunda 19 ay 26 gün tutulduğunu, kaldığı odanın kirli olduğunu ve bodrum katta olması nedeniyle ciddi havasızlık sorunu olduğunu, odanın 12 metrekare genişliğe sahip olduğunu ve 10 kişinin kalacağı şekilde düzenlendiğini, ancak bazen aynı anda 25 kişinin odada tutulduğunu, dolayısıyla bir yatağın 2-3 kişi tarafından paylaşıldığını ifade etmiştir.²⁸⁵ AİHM, Sözleşme m. 3’e göre devletin gözaltında/tutuklu bulunan şahısların insanlık onuruna saygıyla uyumlu şekilde tutulmasını ve tedbirin infaz şeklinin tutulu şahsı, gözaltının yapısında var olan, önlenemez sıkıntı düzeyini aşan yoğunlukta stres ve ıstıraba tabi tutulmamasını ve şahsın sağlık ve esenliğinin yeterince korunmasını sağlamaya zorunlu olduğunu hatırlatır. Gözaltı koşulları değerlendirilirken söz konusu koşulların kümülatif etkileri ve gözaltı süresi göz

²⁸¹ BMMYK, Vatansızlığa İlişkin Kılavuz İlkeler No. 3: Vatansız Kişilerin Ulusal Düzeydeki Statüsü, 17.07.2012, HCR/GS/12/03. Erişim: <https://www.refworld.org/docid/5005520f2.html> (E.T. 01.05.2020).

²⁸² AYM, Rıda Boudraa, 2013/9673 sayılı başvuru, 21.01.2015 tarihli karar.

²⁸³ Ibid, p. 75.

²⁸⁴ Ibid, p. 78.

²⁸⁵ Charahili/Türkiye, p. 65.

önünde bulundurulmalıdır.²⁸⁶ AİHM, başvuranın Kırklareli Yabancılar Kabul ve Barındırma Merkezi'ne naklinden önce, neredeyse 20 ay süre ile bir polis karakolunun bodrum katında tutulduğunu gözlemlemiştir. Özellikle karakolda tutulduğu aşırı uzun süre dikkate alındığında AİHM, karakolun bodrum katındaki gözaltı koşullarının Sözleşme m. 3'e aykırı olarak aşağılayıcı bir muamele teşkil ettiği kanaatindedir.²⁸⁷ Buna göre, başvuranın gözaltı koşulları nedeniyle m. 3 ihlal edilmiştir.²⁸⁸

Amuur/Fransa²⁸⁹ kararında; davanın konusu devletin AİHS m. 5 kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal ettiği iddiasıdır.²⁹⁰ Başvuranlar, Kenya üzerinden seyahat ettikten sonra iki ay kaldıkları Şam'dan Suriye Hava Yolları'na ait bir uçakla Paris-Orly Havalimanı'na gelmişlerdir. Havaalanı ve sınır polisi, pasaportlarında tahrifat yapıldığı gerekçesiyle başvuranları Fransız topraklarına kabul etmeyi reddetmiş ve Orly Havaalanı için bir bekleme alanı olan Hôtel Arcade'de alıkoymuştur.²⁹¹ Başvuranlar, geçiş bölgesinde tutulmalarının fiziksel koşullarından şikayetçi olmuşlardır. Ayrıca, bu koşullar, "özgürlükten yoksun bırakma" meselesinin değerlendirilmesinde belirleyici bir faktör olan "tutuklanma" sürelerinin aşırı uzun olması nedeniyle ağırlaştırılmıştır. AİHM, 20 gün boyunca havalimanının transit bölgesinde tutulan çoğu zaman kendi haline bırakılan, sıkı ve sürekli polis gözetimi altına alınan, herhangi bir hukuki ve sosyal yardım almadan bırakılan başvuru sahiplerinin tutulmasını "keyfi özgürlükten yoksun bırakma" olarak nitelendirilmiştir.²⁹² Mahkeme daha sonra Fransa'nın ülkeye giriş sonrasında iltica talebinde bulunan başvuru sahiplerine transit bölgede tutuldukları süre içerisinde adli yardıma erişim sağlamamasını ve Fransız kanunlarında başvuru sahiplerinin transit bölgede tutulabilecekleri asgari bir sürenin bulunmamasını da dikkat alarak Fransa'nın AİHS m. 5/1'i ihlal ettiğine karar vermiştir.²⁹³

²⁸⁶ Charahili/Türkiye, p. 66.

²⁸⁷ Ibid, p. 68.

²⁸⁸ Ibid, p. 69.

²⁸⁹ AİHM, Amuur/Fransa, 19776/92 sayılı başvuru, 25.06.1996 tarihli karar. Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-57988> (E.T. 16.06.2021).

²⁹⁰ Ibid, p. 1.

²⁹¹ Ibid, p. 7.

²⁹² Ibid, karar özeti, Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=002-9140>. (E.T. 16.06.2021).

²⁹³ Ibid, p. 54.

Abdulkadir Yapuquan²⁹⁴ başvurusunda ise idari gözetim altında tutmanın hukuki olmaması nedeniyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının; tutulma koşulları ve tutulma sırasında sağlık olanaklarına erişimin kısıtlı olması nedeniyle de insan haysiyetiyle bağdaşmayan muamele yasağının ihlal edildiği iddia edilmiştir.²⁹⁵ Başvurucu, 195 gün süreyle Kırklareli GGM’de tutulmuştur. Daha sonra da Tekirdağ GGM’de tutulmaya başlanmıştır.²⁹⁶ Başvurucunun *kamu düzeni ve güvenliği açısından tehdit oluşturmamasının yanı sıra kaçma ve kaybolma riski* de gerekçe olarak gösterilerek idari gözetim kararı uzatılmıştır.²⁹⁷ Sınır dışı etme sürecinde uygulanması gereken idari gözetimin başlangıcında hukuki dayanağın bulunmadığı, sulh ceza hâkimliğine itiraz sürecinde anılan hukuka aykırılıkların başvuru tarihine kadar tespit edilmediği, on ikinci aydan sonra fiilen tutmanın anayasal ve yasal bir dayanağının bulunmadığı nazara alındığında 1982 Anayasası m. 19/2’nin ihlal edildiğine karar verilmiştir.²⁹⁸

Kocaeli 2. Sulh Ceza Hakimliği²⁹⁹ alınan idari gözetim kararının valilik kararı ile 02.03.2015 tarihinde uzatılması üzerine, Özbek vatandaşı başvurucunun idari gözetim altında kaldığı sürenin makul sürenin üzerinde olduğuna ve başvurucunun idari yargıda sınır dışı işlemine karşı davası bulunduğundan başvuru tarihine kadar sınır dışı işleminin tamamlanmadığı anlaşıldığından idari gözetimin sonlandırılmasına ve sınır dışı işlemi derhal yapılamıyorsa salıverilmesine karar verilmiştir.

1.2.6. İnsancıl ve Onurlu İdari Gözetim Koşulları

İnsancıl, insana değer veren anlamında kullanılmaktadır.³⁰⁰ Onurlu yaşam ise insani özelliklerimizle insanca yaşamak anlamına gelmektedir. İnsan hakları; tüm

²⁹⁴ AYM, Abdulkadir Yapuquan, 2016/35009 sayılı başvuru, 02.05.2019 tarihli karar.

²⁹⁵ Ibid, p. 1.

²⁹⁶ AYM, Abdulkadir Yapuquan, p. 28.

²⁹⁷ Ibid, p. 29.

²⁹⁸ Ibid, p. 134.

²⁹⁹ Kocaeli 2. Sulh Ceza Hakimliği, D. İş No. 2015/734, 06 Mart 2015 tarihli karar.

³⁰⁰ Oxford Languages, “İnsancıl Ne demek?” Erişim:

https://www.google.com/search?q=insancil%20ne+demek&ei=1m09zlkYe8uekdpr-ab0ao&oeq=%20insancil%20ne+&gs_lcp=cgxn3mtd2l6lxlncnaqaxgamgoiabcabbbgepkbmgyiabaweb4ybggaebqyhjgcaaqfhaemggiaabaweb4qdzkcaaqfhaea8qcjucaaqfhaea8ybggaebqyhjgcaaqfhaemgyiabaweb46cggaecq1gqqsam6cwgaieaeledeimboguiabcabeoeceeyafdbbfjsd2c9f2gbcab4aiaabwakiemlkghehmc43ljaumzgbakabacgbcmbaq&sclient=gws-wiz-serp (E.T. 29.09.2022).

insanların hiçbir ayırım gözetmeksizin yalnızca insan oluşlarından dolayı eşit, özgür ve onurlu yaşama hakkına sahip olmasıdır.³⁰¹ Onur, özellikle çok kültürlü ve çok dinli toplumlarda önemli olan barış, saygı, hoşgörü, insan hakları fikirleri “insanın değerli” bir varlık oluşu ile bağlantılı bir kavramdır.³⁰² İnsan onuru, insanın kendine duyduğu saygı, şeref, özsaygı, haysiyet, başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, itibar olarak tanımlanmıştır.³⁰³ Ussal, bedensel, ırksal, felsefi vb. özelliklerine bakılmaksızın bütün insanlar başta anayasa hukukunda olmak üzere uluslararası sözleşme ve yasal metinlerle korunan ve garanti altına alınan insan onurunun eşit şekilde sahibidirler. İnsan onuru taşıyıcısının bunun bilincinde olması ya da onurunu bizzat koruyabilecek bir konumda olması onura sahip olmak açısından önemli değildir.³⁰⁴ Tüm açıklamalar ve tanımlar dikkate alındığında idari gözetim işleminin uygulandığı kişi sadece insan olması sebebiyle dahi insancıl ve onurlu yaşam hakkına sahiptir. Yaptırım uygulanması insanlığından doğan haklarına mutlak bir yasak getirmemektedir. Bu nedenle gözaltı koşulları insancıl ve onurlu olmalıdır (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 8).

1.2.7. Hassas Durumdakilerin Özel Durumu

Belirli sığınmacıların özel durumları ve ihtiyaçları dikkate alınmalıdır (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 9). Hassas durumdakilerin kimler olduğu ne tür imtiyazlar sağlanması gerektiğine İkinci Bölüm C. kısmında 2 No’lu “Hassas Durumdaki Kişiler ve Gruplar” başlığı altında ayrıntılı olarak değinilecektir.

Hatay 2. Sulh Ceza Hakimliği³⁰⁵, Suriye uyruklu Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı baba ve 4 yaşındaki oğlunun yaptığı başvuru üzerine Mahkeme başvuruçulardan birinin küçük yaşta bir çocuk olduğunu dikkate almıştır. Tüm dosya kapsamı bir bütün olarak ele alındığında, hakkında idari gözetim ve sınır dışı edilme kararı bulunan ABD uyruklu başvuruçunun YUKK m. 54/1-d kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturan bendi uyarınca süresi

³⁰¹ İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Erişim: <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf> (E.T. 30.08.2022).

³⁰² Fatma Betül Parmaksızoglu, “İnsan Hakları, Ahlak ve Kültür Açısından Onur Kavramına Yaklaşımın Kavramın Tanımlanmasına Etkileri” (Onur Kavramına Yaklaşım Etkileri), *Dini Araştırmalar*, Temmuz- Aralık 2018, C. 21, S. 54, s. 225.

³⁰³ Parmaksızoglu, “Onur Kavramına Yaklaşım Etkileri”, s. 229.

³⁰⁴ Ibid, s. 230.

³⁰⁵ Hatay 2. Sulh Ceza Hakimliği, Değişik İş No. 2018/2686, 13.07.2018 tarihli karar.

içerisinde Hatay Valiliği tarafından m. 54/1-d maddesi kapsamında hakkında sınır dışı edilmesi kararı ve altı ay süre ile idari gözetim kararı verildiği, şahsın yurt dışına çıkmak istemesine rağmen 4 yaşındaki çocuğu ile idari gözetim altında tutulduğu anlaşılmaktadır. Küçük çocuğun geri gönderme merkezinde tutulmasının olumsuz etkileri dikkate alındığında kaçma ve kaybolma riskinin başvuran hakkında m. 57/4'ün son cümlesi hükmünde yazılı tedbirler uygulanmak suretiyle bertaraf edilmesi imkânının bulunduğu anlaşıldığından mahkeme, başvuran hakkında verilen idari gözetim kararının hukuka aykırı olduğuna, bu nedenle başvuran vekilinin başvuru dilekçesindeki başvuru ve itiraz nedenlerinin yerinde olduğu sonuç ve kanaatine vardığından, başvurunun kabulüne karar vermiş ve idari gözetim kararını kaldırmıştır.

1.2.8. İdari Gözetimde Bağımsız İzleme ve Teftiş

İlk idari gözetim incelemesinin ve kararının ardından, bir mahkeme veya bağımsız bir organ nezdinde gözaltına devam etme gerekliliğinin düzenli olarak gözden geçirilmesi gerekir ki sığınmacının ve vekilinin bu gözden geçirmelere katılma hakkı vardır (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 10). İdari gözetime karar verilmesi ve yargı tarafından teyit edilmesinin ardından, birinci ayın sonuna kadar yedi günde bir, sonrasında ise kanunda belirlenen azami süreye ulaşana kadar ayda bir gözden geçirmenin yapılması gerektiğini göstermektedir.³⁰⁶ 2015 yılında Rusya’da hakkında sınır dışı kararı verilen idari gözetim altındaki Suriye vatandaşı S.K.’nin Suriye’ye sınır dışı edilmesi iç savaş nedeniyle mümkün olmadığı hususu göz önünde bulundurulmadan ve başvuru için idari gözetim alternatiflerinin dikkate alınmadan başvuru için idari gözetim kararının gözden geçirilmemesi keyfi bir idari gözetim uygulaması anlamına gelmekte ve AİHS m. 5’i ihlal etmektedir.³⁰⁷

Yine örnek bir kararda Edirne 2. Sulh Ceza Hâkimliği³⁰⁸ yaptığı incelemede 27.12.2017 tarihinde verilen il idari gözetim kararının üzerinden 6 aydan fazla zaman geçtiği, haliyle 6 aylık olağan idari gözetim süresinin dolduğu, olağanüstü idari

³⁰⁶ İdari Gözetim Alternatifler, s. 23.

³⁰⁷ AİHM, S.K./Rusya, 52722/15 sayılı başvuru, 14.02.2017 tarihli karar, p. 115-117.

³⁰⁸ Edirne 2. Sulh Ceza Hakimliği, D. İş No. 2018/2746, 03.07.2018 tarihli karar.

gözetim süresi olan 1 yılın uygulanabilmesi için kanunda öngörülen sınır dışı etme işlemlerinin yabancının işbirliği yapmaması veya ülkesiyle ilgili doğru bilgi ya da belgeleri vermemesi nedeniyle tamamlanamaması koşuluna ilişkin herhangi bir belge ya da bilgiye dosyada rastlamamıştır. AYM'nin 2. Bölümü, itiraz eden tarafından yapılan bireysel başvuru üzerine 08.02.2018 tarihinde sınır dışı işleminin geçici olarak durdurulmasına ilişkin tedbir kararı vermiştir. İdari gözetim; sınır dışı işleminin hazırlık ve öncüsü niteliğinde bir işlem olup, AYM kararları tüm devlet organları ile yargı organları için de bağlayıcı niteliktedir. İdarece, YUKK m. 57/4'deki "... idari gözetimin devamında zaruret görülmeyen yabancılar için idari gözetim derhal sonlandırılır. Bu yabancılar, belli bir adreste ikamet etme, belirlenecek şekil ve sürelerde bildirimde bulunma gibi idari yükümlülükler getirilebilir." hükmü gereği sınır dışı işlemleri tamamlanana dek alternatif yükümlülüğün itiraz edene yüklenebileceğinin değerlendirildiği, itiraz eden yabancı hakkında verilen idari gözetim kararının tüm bu nedenlerden dolayı usul ve yasaya aykırı olduğu sonucuna varılmıştır.

2. Geri Gönderme Merkezlerinin Koşulları

2.1. Geri Gönderme Merkezlerinin Asgari Koşulları

YUKK öncesi dönemde, idari gözetim altına alınan yabancıların nerede tutulacaklarına yönelik bir düzenleme bulunmadığından bu kişiler, yakalamayı yapan birime göre polis ya da jandarma karakollarında tutulmaktaydılar.³⁰⁹ Geri gönderme merkezleri ifadesinin Türkiye bakımından kanuni dayanağa kavuşturulması ilk defa 6458 sayılı YUKK ile yapılmıştır. YUKK m. 58 ile birlikte haklarında idari gözetim kararı alınan yabancıların, geri gönderme merkezlerinde tutulacakları hükmüne bağlanmıştır. YUKK' m. 58/1'e göre, idari gözetim altına alınan yabancılar, geri gönderme merkezlerinde tutulurlar. Geri gönderme merkezi, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte³¹⁰ (YUKK

³⁰⁹ Merve Akbulut, "Geri Gönderme Merkezlerindeki Fiziki Koşullara Karşı Başvuru Yolları", *Public and Private International Law Bulletin*, 2019, C. 39, S. 1, s. 9. Erişim: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/744046> (E.T. 28.10.2022).

³¹⁰ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (YUKK Uygulama Yönetmeliği), RG Tarihi: 17.03.2016, S. 29656; 6458 sayılı YUKK m. 58 ve 95'e dayanılarak çıkarılmıştır.

Uygulama Yönetmeliği) haklarında idari gözetim kararı alınan yabancıların, geçici olarak tutuldukları ve bu süre boyunca temel insani ihtiyaçlarının karşılandığı merkez olarak ifade edilmektedir (YUKK uygulama Yönetmeliği m. 3/1-h).

İdari gözetimin uygulandığı bu merkezlerde gözetim altında bulunanların birer insan olduğu göz önünde bulundurularak temel insan haklarının asgari düzeyde korunması gerektiği unutulmamalıdır. Gözetim altına alınarak özgürlüğünden alıkonulan bir yabancıya tutulma sırasında şiddet uygulanmasa ve yetkililerin aşağılama niyeti bulunmasa bile kişinin ruh ve beden sağlığı orada gözetim koşullarından dolayı olumsuz etkilenebilmektedir.³¹¹ Devletler, belirli bir durumda idari gözetim tedbirinin uygulanmasının gerekli görülmesi hâlinde yabancılara uluslararası standartlar uyarınca muamele etme sorumluluğundadır.³¹² Bu nedenle kötü muamele yasağına ilişkin düzenlemeler, tutma koşulları konusunda devletlerin yükümlülüklerini belirlemekle birlikte oluşabilecek keyfi gözetim uygulamalarının de önüne geçmektedir. Devletlerin, yasal statülerinden bağımsız olarak herkes için gözetmesi ve koruması gereken bir dizi asgari standart vardır. Bu standartlar göç yönetim sistemlerinin düzgün çalışmasına ve alternatiflerin etkinliğini güvence altına almaya yardımcı olmaktadır.³¹³

2.1.1. Geri Gönderme Merkezlerinde Fiziken Sağlanması Gerekli Koşullar

Geri gönderme merkezi olarak kullanılacak binaların, Avrupa İşkencenin ve İnsanlık dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT) standartlarında belirtilen hususlar göz önünde bulundurularak geri gönderme merkezi olarak planlanması ve inşa edilmiş olması gerekir. Geri gönderme merkezlerinde kişi başına düşen alanın en az 3-4 metrekare olması, gün ışığı alması ve iyi bir şekilde havalandırılma imkânına sahip olması önemlidir.³¹⁴ Geri Gönderme Merkezi veya

³¹¹ Osman Doğru- Atilla Nalbant, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Açıklama ve Önemli Kararlar” (AIHS Açıklama ve Önemli Kararlar), *Avrupa Konseyi ve T.C. Yargıtay Başkanlığı*, Ankara, 2012, C. 1, s. 160.

³¹² Deli, “Sığınmacıların İdari Gözetimi”, s. 151.

³¹³ İdari Gözetim Alternatifler, s. 29.

³¹⁴ Şenzürüt, “Geri Gönderme Merkezleri”, s. 16.

yabancıların tutulduğu diğer yerlerde kişi başına düşen yaşam alanının 3 metre kareden az olması, doğrudan AİHS m. 3 ihlali anlamına gelmektedir.³¹⁵

CPT tarafından hazırlanan Mart 2017 tarihli bilgi notunda³¹⁶; bir suç işlediği kanıtlanmamış birinin cezaevi mahiyetinde bir yerde gözetim altında tutulmasının uygun olmadığı, göçmenlerin gözetim altına alınmasının ilk olarak giriş yaptıkları yerlerdeki polis veya jandarma karakolları nezarethaneleri, havaalanlarındaki transit noktaları olduğu, bahse konu yerlerin kişilerin uzun süre barınmalarına uygun olmadığı için gözetim altına alınan yabancıların bu merkezlerde en fazla 24 saat tutulmaları gerektiği, yabancılar hukukuna göre gözetim altına alınan yabancıların bu amaç için tahsis edilen yerlerde barındırılmalarının esas olduğu, tahsis edilen bu yerlerin cezaevi izleniminde olmaması için gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiği, gözetim altına alınan kadınlar ve erkekler için ayrı yerlerin tahsis edilmesi gerektiği belirtilmiştir.³¹⁷ Ayrıca yabancıların, 24 saatin üstünde gözetim altında tutulmaları durumunda gözetim altında tutulacakları merkezin yeterli donanımına sahip, temiz ve bakımlı olması, kalacak kişi sayısına göre kapasitesinin belirlenmesi ve kişi başına düşen yaşam alanının planlanması gereklidir. Yeterli aydınlatma, havalandırma ve ısıtma sağlanması; sürekli personel bulunmuyorsa ihtiyaç halinde barınanların personeli çağırması için zil çağrı sistemi olması; barınanların her birine karyola, temiz bir döşek, temiz çarşaf vermesi; tuvaletlere rahatça erişimlerinin sağlanması; düzenli aralıklarla kişisel bakım ve hijyen ürünlerinin dağıtılması; duş almaları için sıcak su sağlanması; kendi kıyafetlerini kullanma ve yıkama olanağının verilmesi; kaldıkları yerleri temizleyebilmeleri adına gerekli temizlik malzemesinin verilmesi; kişisel eşyaları için kilitlenebilir dolaplar olması; yemeklerin dini inançlarına uygun olması ve içme suyu sağlanması gerektiği belirtilmiştir.³¹⁸ Geri gönderme merkezi olarak planlanan ve inşa edilen binalarda barınanlar en fazla 20 kişilik odalarda kalmakta ve her bir kişiye bir yatak, döşek ve bir dolap verilmektedir. Odalarda kişi başına düzen yaşam alanı minimum 4 metrekaredir (GGM Yönetmeliği, m. 21). Merkezlerde radyo/televizyon, gazete/dergi ve internet erişimi sağlanmalı, ortak alanlara barınan sayısına orantılı masa ve sandalye

³¹⁵ AİHM, Mursic/Hırvatistan, 7334/13 sayılı başvuru, 20.10.2016 tarihli karar, p. 103, 110.

³¹⁶ CPT Bilgi Notu Mart 2017, CPT/Inf (2017) 3, Bk. <https://rm.coe.int/1680727f8d> (E.T. 03.09.2022)

³¹⁷ Şenzümrüt, “Geri Gönderme Merkezleri”, s. 16; CPT/Inf (2017) s. 3.

³¹⁸ Ibid, s. 16-17; CPT/Inf (2017) s. 3.

konulmalı, kütüphane ve ibadet odası bulunmalı ve yabancıların bu alanlardan istifade etmesi sağlanmalı, barınanlara açık görüş imkanı tanınmalı, çocuklar için oyun alanı tesis edilmeli, istisnai olarak barınanlardan bazılarına kısıtlama konulması gerekirse, bu, risk değerlendirmesi esas alınarak yapılmalı, barınanlara en az haftada bir saat yakınlarıyla görüşme yapabilme imkanı verilmeli, barınanlar skype üzerinden sesli iletişim yapabilmeli, internete erişim imkanı sağlanmalıdır.³¹⁹

2.1.2. Temel İnsan Haklarına Saygı

Devletlerin, her bir bireyin temel insan hak ve özgürlüklerinden faydalanmasını sağlaması son derece önemlidir. Bu haklar çerçevesinde, her bir bireyin onurlu muamele görmesini sağlamak için bir dizi asgari standart belirlenmiştir; dolayısıyla devletin yargı ve yetki alanı içindeki herkes bu haklara sahiptir.³²⁰

Kötü, insan onuruna aykırı, yetersiz veya belirli kişi grupları (hassas durumdaki kişiler) için uygunsuz koşullarda uygulanan idari gözetim, AİHS m. 3 ile korunan kötü muamele ve işkence yasağına aykırılık oluşturmaktadır. Yine AİHS m. 5'te korunan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile MSHS m. 9'da düzenlenmiş olan *"Herkes kişi özgürlüğü ve kişi güvenliği hakkına sahiptir. Hiç kimse keyfi olarak gözaltına alınamaz veya tutulamaz. Hiç kimse hukukun öngördüğü sebepler ve usuller dışında özgürlüğünden yoksun bırakılamaz."* metnine aykırı sonuç doğurmaktadır. MSHS m. 10 özgürlüklerinden yoksun bırakılan herkese insanca ve kişinin doğuştan sahip olduğu onura saygı gösterilerek davranılmasını emretmektedir.³²¹

Özgürlük kısıtlamalarını içeren idari gözetim kararlarında devletler, AİHS m. 3 gereğince, tutulan bir kişinin insan onuruna uygun koşullarda tutulmasını, insan onuruna saygıyı, tutmaya ilişkin ıstırap düzeyini açacak yoğunlukta bir sıkıntı ve zorluk çektirmeyecek tarzda ve usulde tutma tedbirinin uygulanmasını, idari gözetim

³¹⁹ Ibid, s. 25; CPT/Inf (2017) 3, s. 5.

³²⁰ European Union Agency for Fundamental Rights, Fundamental Rights: Challenges and Achievements in 2014, (Vienna: EU FRA. 2014), Erişim: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-annualreport-2014_en.pdf (E.T. 08.09.2022); İdari Gözetim Alternatifler, s. 30.

³²¹ Deli, "Sığınmacıların İdari Gözetimi", s. 152.

altında tutmanın gerekliliklerini göz önünde tutarak, bedensel ve psikolojik sağlığının yeterince korunmasını sağlamak zorundadır.³²²

İdari gözetimin havaalanlarının uluslararası transit alanlarda sıklıkla gerçekleştirilmesi, bu alanların kişilerin tutulması amacına yönelik olmaması nedeniyle çoğu zaman insanlık dışı ve alçaltıcı muamele teşkil edebilecek durumlara sebebiyet vermektedir.³²³ Bu alanların imkânları genellikle temel insan haklarına ve mahremiyetine uygun değildir. Uygun barınma beslenme alanları bulunmamakla beraber kadın erkek çocuk ve diğer bireyler yönünden uygun kalma koşulları mevcut olmamaktadır.

2.1.3. Temel İhtiyaçlar

Temel ihtiyaçları karşılayabilme temel teşkil eden asgari standarttır. Tüm bireylerin, göç statülerinden bağımsız olarak, temel ihtiyaçlarını karşılayabiliyor olmaları önemlidir. Tutulan kişinin temiz hava alma, yeme, içme, ısınma, aydınlanma, temizlenme, uyuma ve egzersiz gibi en basit insani ihtiyaçları karşılanmalıdır. Yine tutmanın gerçekleştirildiği mekânda kişi başına düşen alan makul olmalı, çok kalabalık ortamlarda tutmaktan kaçınılmalıdır. Tutma koşulları, hasta, engelli, yaşlı, hamile ve çocukların özel durumlarına uygun olarak düzenlenmelidir. İdari gözetim, yalnızca bu amaç için kurulmuş merkezlerde gerçekleştirilmelidir; karakol nezarethanelerinde veya hapishanelerde gerçekleştirilen idari gözetim standartlara uygun değildir.³²⁴

İdari gözetim merkezlerinde sağlanması gereken hizmetler konusunda ise başta tıbbi tedavi ve psikolojik danışmanlık olmak üzere sığınmacının sağlık sorunları nedeniyle sağlık muayenesi ve tedavi görebilmeleri imkânı ihtiyaç hâlinde mümkün olan en kısa süre içerisinde sağlanmalıdır.³²⁵ Kişinin sağlık durumunun idari gözetim süresince kötüleşmesi ve uygun tedavi ihtiyacının doğması hâlinde, gerekli tedavinin kendisine sağlanmasının yanı sıra serbest bırakılması gerekliliği de ayrıca

³²² Doğru-Nalbant, “AİHS Açıklama ve Önemli Kararlar”, s. 160.

³²³ UNHCR, “Detention Guidelines” 2012, p. 20. Erişim: <https://www.unhcr.org/publications/legal/505b10ee9/unhcr-detention-guidelines.html> (E.T. 11.10.2020).

³²⁴ Deli, “Sığınmacıların İdari Gözetimi”, s. 153.

³²⁵ CoE Committee of Ministers, Rec (2003)5, p. 13.

değerlendirilmelidir.³²⁶ Yatak, temiz nevresim, banyo, duş, tuvalet ve temiz elbise gibi basit gereklilikler, besin değeri yüksek yiyecekler, idari gözetim altına alınmaları uygun olmasa da hamile veya emziren kadınlar ve çocuklar için besleyici ve uygun yiyecekler de mutlaka sağlanmalıdır³²⁷. Gözetim koşulları hakkında bir şikâyet mekanizması kurulması ve sığınmacıların buna erişimlerinin güvence altına alınması, koşulların denetimini sağlaması bakımından uygulanması gereken önemli bir ilkedir.³²⁸

İdari gözetim koşullarının ayrıca, özellik arz eden grupların ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi gerekir. ÇHS m. 28 gereğince sığınmacı çocuklar, idari gözetim merkezinde kalış sürelerine bakılmaksızın en azından ilköğretim seviyesinde eğitim hizmetinden faydalanmalı; tercihen de idari gözetim merkezi dışındaki yerel bir okulda eğitim almalıdır.³²⁹ Travma, cinsel şiddet ve işkence mağduru sığınmacılar, kendi talepleri olmasa da durumlarının idari gözetim altında kötüleşmesi ihtimaline karşı merkeze ilk geldiklerinde ve takiben periyodik olarak fiziksel ve zihinsel sağlık muayenesinden geçirilmelidir.³³⁰ Engelli sığınmacılar ve yaşlılar da kural olarak idari gözetim altına alınmamalıdır; alınmaları hâlinde ise merkezde mevcut olan tüm hizmet ve durumlarına özel yardımlar kendilerine sağlanmalıdır. Son olarak lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel ve interseks sığınmacıların idari gözetim koşulları durumlarına özel olarak biçimlendirilmeli ve bu sığınmacılar şiddete uğrama riskinden uzak tutulmaya çalışılmalıdır.³³¹

2.1.4. Yasal Danışmanlık ve Tercümanlık Hizmeti

Hukuki danışmanlık ve tercümanlık hizmeti, kişilerin göç süreci içerisinde ve/veya idari gözetim uygulamaları açısından içinde bulundukları durumu ve müdahil oldukları yasal süreçlere dair danışmanlık alabilmelerini sağlayan asgari standartlardır. Hukuki danışmanlık ve tercümanlık hizmetleri adil yargılanma hakkını güvence altına almaktadır. Hayati öneme sahip bilgilerin etkin biçimde ilgili kişilere

³²⁶ BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, s. 25.

³²⁷ UNHCR, “Detention Guidelines”, p. 48, m. (x)(xi), p. 63 ve 64; BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, s. 26-32-33.

³²⁸ CoE Committee of Ministers, Rec (2003)5, p. 19.

³²⁹ UNHCR, “Detention Guidelines”, p. 48; m. (xiii); BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, s. 27.

³³⁰ Ibid, p. 50; BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, s. 28.

³³¹ Ibid, p. 65; BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, s. 33.

aktarılabilmesi için yazılı çeviri ve tercümanlık hizmetleri de son derece önem arz etmektedir.³³²

2.1.5. Yerleştirme Kararlarının Düzenli Olarak Gözden Geçirilmesi

Asgari standartların bir diğeri ise kişiye uygulanan kısıtlamalar ya da şartların gereklilik ve orantılılığının değerlendirilmesi ve kişinin değişen koşullarının göz önüne alınabilmesi için yerleştirme kararlarının düzenli aralıklarla gözden geçirilmesiyle ilgilidir.³³³ Kişinin özgürlüğünü kısıtlayan alternatifler de insan hakları standartlarına tabidir ve bağımsız bir mercii tarafından düzenli aralıklarla alternatifler çerçevesinde alınan kararların gözden geçirilmesi gerekir.³³⁴ Ayrıca alternatiflere tabi tutulan kişilerin etkin şikâyet mekanizmalarına vakitlice erişebilmelerine ve yasal yollara başvurabilmelerine de imkân tanınması zaruridir.³³⁵ Alınan kararların düzenli aralıklarla gözden geçirilmesi aynı zamanda yetkili makamların, yerleştirme kararlarını etkileyen, yeni ortaya çıkmış hassas durumlar ya da risk faktörleri gibi unsuları ve vaka çözümü önündeki yeni ya da devam eden engellerin tespitini sağlamaktadır.³³⁶ Ayrıca, her türlü idari gözetim kararının yargı denetimine açık olması keyfi alıkoyma uygulamalarının önüne geçmek için oldukça önem arz eden bir fayda sağlar.³³⁷

2.2. Geri Gönderme Merkezlerindeki Başlıca Kötü koşullar

2.2.1. İnsan Onuruyla Bağdaşmayan Koşullar ve Yığılmalı Etki

Kötü koşulların birden fazla şeklinin bir araya gelmesiyle oluşan yığılmalı etkisi, kötü muamele yasağının ihlaline yol açmaktadır. Ayrıca, idari gözetim tedbiri uzadıkça, kötü koşulların kötü muamele eşiğini aşması ihtimali daha da artar. Koşulların zalimane, gayri insani ya da küçültücü olup olmadığı, tutulan bireye göre

³³² İdari Gözetime Alternatifler, s. 33.

³³³ Ibid, s. 35.

³³⁴ Ibid, s. 35; BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, Erişim: <https://www.refworld.org/docid/503489533b8.html> (E.T. 15.02.2022).

³³⁵ Ibid, s. 35.

³³⁶ Ibid, s. 35.

³³⁷ Ibid, s. 35; Avrupa Birliği Temel Hakları Ajansı, *Handbook on Erogen Law Relating to Asylum, Borders and Immigration*, Viyana: EU FRA, 2014, s. 165.

de değerlendirilmelidir; bireyin sahip olduğu cinsiyet, yaş ya da sağlık durumuna göre değişim göstermektedir.³³⁸

M.S.S./Belçika ve Yunanistan³³⁹ kararında; sığınmacıların tutulduğu kısım, çoğu zaman kilitli bırakılmaktadır. Burada tutulan kişiler, dışarıdaki çeşmeye ulaşamadıkları için tuvaletlerden su içmeye mecbur kalmışlardır. Tutuklu kişilerin olduğu kısımda, 110 metrekarelik bir alanda 145 kişi kalmıştır. Aşırı kalabalıklaşma nedeniyle, havalandırma yetersiz kalmış ve hücreler dayanılamayacak kadar ısınmıştır. Tüm kısımlarda, sabun ya da tuvalet kâğıdı bulunmadığı, sıhhi (hijyen) ve sair imkanların kirli olduğu, sıhhi imkanların kapısız olduğu ve tutulan kişilerin açık havada egzersiz yapmaktan yoksun bırakıldıkları gözlemlenmiştir.³⁴⁰ Afgan bir sığınmacının Atina Havalanının yakınında yer alan bir binada dar bir alanda 20 kişiyle birlikte tutulmasını özellikle açık havaya çıkmasının yasak olması, tuvaletlere erişiminin resmi görevlilerin iznine bağlı olması, kirli yataklarda yatmak zorunda kalması ve yemek porsiyonlarının az olması nedeniyle küçük düşürücü muamale olarak kabul etmiş ve AİHS m. 3'e aykırı bulmuştur.³⁴¹ Mahkeme, başvuru sahibinin, sığınmacı olduğu için, göçü esnasında başına gelen tüm haller ve ondan önce katlanmak zorunda kalmış olabileceği travmatik deneyimler nedeniyle özellikle hassas bir durumda olduğunu da hesaba katmıştır.³⁴²

Yarashonen/Türkiye³⁴³ kararında; Yarashonen, babasının ve erkek kardeşinin Rus güvenlik güçleri tarafından öldürülmesi üzerine Rusya'dan kaçmış ve Türkiye'ye gelmiştir.³⁴⁴ Yapılan kimlik kontrolünün ardından Türkiye'ye yasa dışı olarak girdiği ve pasaportu bulunmadığı gerekçesiyle yakalanan başvuru havalimanındaki Emniyet Şube Müdürlüğü'nde gözaltına alınmıştır.³⁴⁵ Daha sonra Kumkapı GGM'ye gönderilen başvuru, yaklaşık 6 ay idari gözetime tabi tutulmuştur.³⁴⁶ Başvuran, alıkoyulması boyunca Kumkapı GGM'nin aşırı kalabalık

³³⁸ Modül 2, s. 74.

³³⁹ AİHM, M.S.S./Belçika ve Yunanistan, 30696/09 sayılı başvuru, 21.01.2011 tarihli karar. Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111149> (E.T. 17.06.2021).

³⁴⁰ M.S.S./Belçika ve Yunanistan, p. 230.

³⁴¹ Ibid, p. 233.

³⁴² Ibid, p. 232.

³⁴³ AİHM, Yarashonen/Türkiye, AİHM, 72710/11 sayılı başvuru, 24.06.2014 tarihli karar. Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-153051> (E.T. 17.06.2021).

³⁴⁴ Ibid, p. 1, 6.

³⁴⁵ Ibid, p. 7.

³⁴⁶ Ibid, p. 17.

olduğunu, 40 metrekairelik bir yatakhane, kendilerine sadece 15 ranza temin edilerek 24 ile 45 arasında kişiyle paylaşmak zorunda kaldığını, merkezin toplam kapasitesinin 560 kişi olmasına rağmen, 600'e yakın kişi barındırıldığını iddia etmiştir. Yine başvuranın iddiasına göre GGM'nin kalabalık olması hijyen sorunlarına yol açmış ve bina böceklenmiş ve sık sık bulaşıcı hastalık salgınları ortaya çıkmıştır; temin edilen yemeğin kalitesi ve miktarı da oldukça düşük tutulmuş ve ayrıca, Kumkapı GGM'de açık hava egzersizi yapma imkânı verilmemiştir; bu da başvuranın tutulduğu süre boyunca dışarıya çıkamadığı anlamına gelmektedir.³⁴⁷ AİHM, kişi başına düşen 2 metrelik alanın bile, başlı başına Sözleşme m. 3'de düzenlenen işkence ve insanlık dışı muamele yasağına aykırı olduğunu belirterek başvuranın Kumkapı GGM'de tutulduğu maddi koşullar nedeniyle m. 3 yönünden ihlâl kararı vermiştir. AİHM tüm bunlarla beraber Kumkapı GGM'de tutulma işleminin maddi koşulları hakkında şikâyetle bulunulabilecek etkili hukuk yollarının mevcut olmayışı nedeniyle, Sözleşme m. 3 ile birlikte ele alındığında m. 13'ün de ihlâl edildiğine karar vermiştir.³⁴⁸

Asalya/Türkiye kararında;³⁴⁹ başvuran, füze saldırısı sırasında yaralanan, belden aşağısı felç kalarak tekerlekli sandalyede yaşam sürdüren, bir sığınmacıdır.³⁵⁰ Başvuran tedavi olabilmek amacıyla Türkiye'ye yasal yollardan gelmiş³⁵¹ ve Türk vatandaşı olan fizyoterapisti ile evlenmiştir. Bu nedenle de başvurana 17.05.2010 tarihine kadar geçerli uzun süreli geçici ikamet izni verilmiştir.³⁵² Başvuranın uluslararası terör eylemlerine katılabileceği yönünde istihbarat üzerine başvuran hakkında, 29.07.2009 tarihinde sınır dışı etme kararı alınmıştır. Başvurana sınır dışı kararı tebliğ de edilmemiştir.³⁵³ Başvuran 12.08.2009 tarihinde evine gelen görevli polis memurları tarafından ifadesi alınacağı söylenerek Emniyet Müdürlüğü'ne götürülmüş ancak burada sınır dışı edileceği sözlü olarak bildirildikten sonra, kararın gerekçesi, ne zaman sınır dışı edileceği, nereye gönderileceğine ilişkin herhangi bir

³⁴⁷ Ibid, p. 17, 69.

³⁴⁸ Ibid, p. 81.

³⁴⁹ AİHM, Asalya/Türkiye, 43875/09 sayılı başvuru, 15.04.2014 tarihli karar. Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-148450&filename=CASE%20OF%20ASALYA%20v.%20TURKEY%20-%20%5BTurkish%20Translation%5D%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Justice%20.pdf> (E.T. 17.12.2021).

³⁵⁰ Ibid, p. 6.

³⁵¹ Ibid, p. 7.

³⁵² Ibid, p. 9.

³⁵³ Ibid, p. 11.

bilgi verilmeksizin, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı Kumkapı Misafirhanesi'ne götürülmüştür.³⁵⁴ Başvuran alıkonulmasının kanuna aykırı olduğunu ve kendisi gibi engelli olan kişiler için temel alt yapıya sahip olmayan, Kumkapı GGM'nin koşullarının son derece kötü olduğunu belirtmiştir. Ayrıca engelli olmasından dolayı alaturka tuvaleti kullanamadığını, her seferinde görevli polisler ve bazen de eşi yardımıyla yakınlarda bir otele götürüldüğünü belirtmiştir. AİHM, yaptığı değerlendirme neticesinde engelli bir kişinin tutuklanmasına veya gözaltına alınmasına karar verilmesi halinde, engelli kimsenin özel durumunun göz önünde bulundurulması ve koşulların buna göre iyileştirilmesi gerektiğini hatırlatmış ve başvuranın engeline uygun koşulların sağlanması konusunda çaba gösterilmediğini belirtmiştir. Mahkeme, başvuranın gözetim altında kısa bir süre tutulmuş olmasına rağmen medeni şartların gerektirdiği asgari şartlara uygun olmayan koşullarda tutulduğunu, masada uyumak zorunda bırakılmak ve bir yabancı'nın yardımı olmaksızın tuvalet ihtiyacının karşılanmasındaki zorluklar altında bırakılan bu koşulların insan onuruyla bağlaşmadığını, görmekte olduğu tedavisine devam edemediği dikkate alındığında Sözleşme m. 3 kapsamında aşağılayıcı muameleye maruz kalındığı kanaatine varmıştır.³⁵⁵ Sonuç olarak, başvuranın 12- 18.08.2009 tarihleri arasında Kumkapı GGM'de tutulma koşulları nedeniyle AİHS m. 3'ün ihlal edildiğine karar verilmiştir.³⁵⁶

K.A.³⁵⁷ tarafından AYM'ye yapılan bu başvuruya ilişkin olarak, Kumkapı GGM'de 8 ay 10 gün boyunca idari gözetim altında tutulan K.A.; Kumkapı GGM'nin çok kalabalık ve pis olduğunu, zaten sıkışık olan yatakhanelerde hiç yer olmadığı için on iki on üç kişi ile birlikte televizyon odasında kaldığını, burada yere serdikleri sünger üzerinde uyuduğunu, yemeklerin belli bir standardının olmadığını, ilk başta haftada bir kez havalandırmadan yararlanırken son dönemde hiç havalandırmaya çıkamadığını, merkezde kalan kişilerin sorunlu ve hastalıklı kişiler olduğunu, kendisine zarar vermelerinden veya hastalanmaktan endişe duyduğunu, yeterli tedavi hizmeti verilmediğini, yapılan işlemlere ilişkin yargısal denetimin olmadığını, toplamda sekiz aydan fazla kaldığını, tüm bu koşulların gayriinsani ve

³⁵⁴ AİHM, Asalya/Türkiye, 43875/09 sayılı başvuru, p. 10; Kuşçu, "İdari Gözetim Altına Alınma", s. 255.

³⁵⁵ Asalya/Türkiye, p. 53.

³⁵⁶ Ibid, p. 54.

³⁵⁷ AYM, K.A. Başvurusu, 2014/13044 sayılı başvuru, 11.11.2015 tarihli karar.

onur kırıcı olduğunu ve bu suretle Anayasa m. 17. ve AİHS m. 3'ün ihlal edildiğini ileri sürmektedir.³⁵⁸ Yapılan tespitler bir arada değerlendirildiğinde, kişi başına 3 metrekaresinin altında bir yaşam alanına karşılık gelebilecek şekilde, merkezin aşırı kalabalık olmasının, başlı başına başvurucunun merkezde kaldığı dönemde maruz kaldığı koşulların Anayasa m. 17'de yasaklanan “*insan haysiyetiyle bağdaşmayan*” muamele düzeyinin aşılmasına yol açabilecek nitelikte olduğuna, merkez içinde kalma mekânları dışında rahatlamaya imkân sağlayacak ortak kullanım alanlarının yetersiz ve daha da önemlisi, başvurucuya sağlanan açık havadan yararlanma imkânının çok sınırlı olmasının, başvurucunun merkezde sahip olduğu koşulları kendisi açısından daha da zorlaştırdığına ve başvurucunun bu koşullarda sekiz ayın üzerinde bir süre idari gözetim altında tutulmasının, Anayasa m. 17 açısından açık bir ihlal doğurduğu sonucuna ulaşılmıştır.³⁵⁹

F.A. ve M.A.³⁶⁰ başvurusunda başvuru, vatandaş oldukları Kırgızistan'da çıkan iç çatışma nedeniyle Türkiye'ye geldikten sonra Kırgızistan'a sınır dışı edilme riski altında ve herhangi bir yargısal merciin kararı olmadan 382 gün boyunca İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı Kumkapı GGM'de gözaltında tutulduklarını, söz konusu merkezin dış dünyadan yalıtılmış, giriş çıkışları sürekli kontrol edilen yüksek güvenli bir merkez olduğunu ve aynı zamanda yaşam koşullarının sağlıksız, gayriinsani ve onur kırıcı olduğunu, bu nedenle ruhsal ve fizyolojik olarak sağlık durumlarının bozulduğunu belirterek Anayasa m. 17'nin ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir.³⁶¹ GGM'de idari gözetim altında tutulmuş olan başvuru, F.A. ve M.A. açısından Anayasa m. 17/3 ile güvence altına alınan hukuksal değerlerin korunması noktasında, teoride ve pratikte çözüm üretme kabiliyetini haiz ve makul bir başarı şansı sunan etkili idari ve yargısal bir başvuru yolunun bulunmadığı kanaatine ulaşılmıştır.³⁶² Açıklanan nedenlerle somut başvurunun özel koşulları çerçevesinde, tutulma koşullarından kaynaklanan Anayasa m. 17'nin ihlal edildiği iddiaları açısından Anayasa m. 40'ın zorunlu kıldığı etkili bir başvuru

³⁵⁸ AYM, K.A., p. 83.

³⁵⁹ Ibid, p. 101-109.

³⁶⁰ AYM, F.A. ve M.A., 2013/655 sayılı başvuru, 20.01.2016 tarihli karar.

³⁶¹ Ibid, p. 39.

³⁶² Ibid, p. 67.

yolunun bulunmadığı ve dolayısıyla başvuru haklarının ihlal edildiği sonucuna ulaşılmıştır.³⁶³

Y.K. başvurusu³⁶⁴ geri gönderme merkezindeki bir odada el ve ayakları kelepçeli ve zincirli bir şekilde tutulma nedeniyle eziyet yasağının; herhangi bir karar olmaksızın idari gözetim altında bulundurulma nedeniyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ve bu hak ihlallerinin giderilmesi için başvurulabilecek etkili bir hukuk yolunun bulunmaması nedeniyle etkili başvuru hakkının ihlal edildiği iddialarına ilişkindir.³⁶⁵ Başvurucu; yılın en soğuk zamanı olan aralık ayında Aşkale GGM’de el ve ayaklarından kelepçeli ve bu kelepçeler zincirle birbirine bağlı bir şekilde, ısıtması olmayan bir hücrede on gün boyunca tutulduğunu, bu süre boyunca dış dünya ile ilişki kurmasının engellendiğini, maruz kaldığı bu muamele ile AIHS m. 3 ve 1982 Anayasası m. 17’de güvence altına alınan işkence yasağının esas yönünden ihlal edildiğini iddia etmiştir.³⁶⁶ Somut olayda başvurusunun on gün boyunca ceza infaz kurumlarındaki müşahade odası şeklinde dizayn edilmiş olan ilgi odasında tutulduğu; bu odada kaldığı sürece GGM’de kalan diğer kişilerle ailesiyle ve yasal temsilcisiyle iletişim kuramadığı; odada radyo, televizyon, telefon gibi iletişim araçları bulunmadığı, yemeklerini ilgi odasında yiyen başvurusunun açık havaya çıkartıldığına dair bir delil de olmadığı anlaşılmaktadır.³⁶⁷ Bu nedenle meşru bir amaç olmaksızın dış dünya ile iletişim olanağı bulunmayan, *ilgi odası* olarak adlandırılan bir odada on gün boyunca tutulma şeklinde gerçekleşen müdahalenin niteliği ve süresi itibarıyla “eziyet” olarak nitelendirilebileceği kanaatine varılmıştır.³⁶⁸ Açıklanan gerekçelerle başvuru bakımından Anayasa m. 17/3’te güvence altına alınan eziyet yasağının maddi boyutunun ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.³⁶⁹

³⁶³ AYM, F.A. ve M.A., p. 68.

³⁶⁴ AYM, Y.K., 2016/14347 sayılı başvuru, 02.06.2020 tarihli karar.

³⁶⁵ Ibid, p. 1.

³⁶⁶ AYM, Y.K., p. 69.

³⁶⁷ Ibid, p. 104.

³⁶⁸ Ibid, p. 105.

³⁶⁹ Ibid, p. 106.

2.2.2. Gözetim Alanlarında Aşırı Kalabalıklaşma

İdari gözetim tedbirinin uygulandığı yerlerde aşırı kalabalıklaşmanın zalimane, gayri insani ya da küçültücü muameleden özgürlüğün ihlali düzeyine vardığı uluslararası mahkemeler tarafından düzenli olarak saptanmıştır.³⁷⁰ Aşırı kalabalıklaşma, daha az ciddi olduğu hallerde, kötü havalandırma, doğal ışık ya da havaya kısıtlı erişim, yetersiz gıda, kötü hijyen şartları ve asgari bir mahremiyetin yokluğu gibi diğer kötü koşullarla bir arada değerlendirildiğinde, yine zalimane, gayri insani ve küçültücü muameleden özgürlüğün ihlaline yol açmaktadır.³⁷¹

Kantyrev/Rusya,³⁷² kararında başvuru sahibi, hücrelerde 12 kişiyle birlikte tutulduğunu iddia etmiştir. Buna göre, her kişiye 12 metrekarelik küçük hücrede 1 metrekarelik kişisel alan; 18,7 metrekarelik iki büyük hücredeyse 1,6 metrekareden dar bir kişisel alan düşmüştür. Bu bağlamda, Mahkeme, Rusya'ya karşı açılan davalarda, tutulan kişilere kişisel alan tahsis edilmemesi nedeniyle, Sözleşme m. 3 ihlalinin oluştuğunu vurgulamıştır.³⁷³ Yine Labzov/Rusya³⁷⁴ başvurusunda, söz konusu hapishanede tutulduğu 35 gün boyunca, başvuru sahibine 1 metrekareden daha dar bir kişisel alan tahsis edilmiş ve kendisi başka gözaltında bulunan kişilerle dönüşümlü olarak aynı uyuma yerinde uyumuştur. Günde bir saatlik açık hava egzersizi hariç, başvuru sahibi günün 23 saatinde hücresinde kapalı kalmıştır. Yabancıların tutulduğu yerlerde kişi başına düşen yaşam alanının üç metre kareden az olması, doğrudan AIHS m. 3 ihlaline sebebiyet vermektedir.³⁷⁵

G.B.ve Diğerleri/Türkiye³⁷⁶ başvurusunda; başvurucular, anne ve 3 çocuğu geçerli olduğu iddia edilen bir vizeyle İstanbul Atatürk Havalimanı üzerinden Türkiye'ye giriş yapmışlardır.³⁷⁷ Resmi kayıtlara göre, başvurucular Suriye sınırındaki Kilis şehrinden yasadışı olarak Suriye'ye geçmeye çalışırken

³⁷⁰ Modül 2, s. 76.

³⁷¹ AIHM, Orchowski/Polonya, 17885/04 sayılı başvuru, 22.10.2009 tarihli karar p. 122.

³⁷² AIHM, Kantyrev/Rusya, 37213/02 sayılı başvuru, 21.06.2007 tarihli karar.

³⁷³ Kantyrev/Rusya, p. 50-51.

³⁷⁴ AIHM, Labzov/Rusya, 62208/00 sayılı başvuru, 16.06.2005 tarihli karar.

³⁷⁵ Meltem İneli Ciğer, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Aralık 2019'da Yapılan Bazı Değişikliklerin Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Aralık 2020, C. 26, S. 2, s. 712; Mursic/ Hırvatistan, p. 103,110.

³⁷⁶ AIHM, G.B. ve Diğerleri/Türkiye, 4633/15 sayılı başvuru, 17.10.2019 tarihli karar. Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-196612> (E.T. 16.06.2021).

³⁷⁷ Ibid, p. 7.

yakalanmışlardır.³⁷⁸ Kumkapı GGM’de 3 ay boyunca idari gözetim altında tutulmuşlardır. Daha sonra Gaziantep GGM’ye nakil edilmişlerdir. İdari gözetim altında bulundukları süreçte Kumkapı GGM ve Gaziantep GGM’nin aşırı kalabalık olduğunu iddia etmişlerdir.³⁷⁹ Başvurucular, merkezdeki aşırı kalabalığın; odaların, tuvaletlerin ve duşların düzenli olarak temizlenmemesi ve merkezde sağlanan yatakların hiçbir zaman değiştirilmemesi nedeniyle daha da kötüleşen hijyen sorunlarına yol açtığını ileri sürmüştür.³⁸⁰ Mahkeme, GGM’deki idari gözetimin fiziki koşulları hakkında birçok davada, özellikle de aşırı kalabalıklaşma ve açık havada egzersize erişim olmamasına dair açık deliller nedeniyle Sözleşme m. 3’ün ihlal edildiğini tespit etmiştir.³⁸¹

Uktam Musaev/Türkiye³⁸² kararına konu olan olayda; başvuran Fatih Polis Karakolu’na götürülerek 5 gün gözaltına alınanların bulunduğu hücrede kalmıştır.³⁸³ Oradan da Kumkapı GGM’ye götürülmüştür. Burada, 30-35 metrelik odada 24-25 kişiyle kaldığı, aşırı kalabalığa ek olarak, hijyen sorunları yaşandığı binanın böceklerle dolu olduğu, yemeklerin nitelik ve nicelik bakımından zayıf olduğu ve dışarı çıkmanın yasak olduğundan bahisle AIHM’ye başvuru yapmıştır.³⁸⁴ Mahkeme, somut davada AIHS m. 3 kapsamında söz konusu olan olaylara ilişkin olarak yakın zamanda, başvuranın bahsi geçen merkezde tutuklu bulundurulduğu dönem ile aynı zamana rastlayan bir tarihte özellikle aşırı kalabalık olmaya ve açık hava egzersizine erişimin bulunmamasına dair net deliller doğrultusunda³⁸⁵ tutulma koşullarının, tutulma işleminin esasında mevcut olan ıstırap seviyesini aşan ve Sözleşme m. 3 ile yasaklanan aşağılayıcı muamele seviyesine ulaşan derecede bir sıkıntıya maruz bıraktığı sonucuna varılmıştır.

³⁷⁸ AIHM, G.B. ve Diğerleri/Türkiye, p. 8.

³⁷⁹ Ibid, p. 24.

³⁸⁰ Ibid, p. 26.

³⁸¹ Ibid, p. 102.

³⁸² AIHM, Musaev/Türkiye, 75724/11 sayılı başvuru, 21.10.2014 tarihli karar Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-153059> (E.T. 16.06.2021).

³⁸³ Ibid, p. 6-7.

³⁸⁴ Ibid, p. 8.

³⁸⁵ Yarashonen/Türkiye, p. 74-81.

2.2.3. Sağlık Hizmetlerine Erişim Yetersizliği

İdari gözetim altında tutulan kişilerin sağlık hizmetlerine ya da elzem olan ilaçlara erişiminin yetersizliği de tek başına ya da başka faktörlerle birlikte, zalimane, gayri insani ya da küçültücü muameleden özgürlüğün ihlali anlamına gelebilmektedir. Tedavi esnasında uygulanan güvenlik tedbirleri de mümkün olduğunca, gözetimde tutulan kişinin onuruna saygı gösterecek biçimde uygulanmalı ve oluşturulmalıdır. Sağlık hakkını koruma altına alan uluslararası hukuk ve standartlara göre, herkes, uyruk, ikamet ya da göç statüsüne bakılmaksızın, birincil ve acil sağlık hizmetlerinden yararlanmaya hak sahibidir ve bu hak, idari gözetim bağlamında da geçerlilik taşımaktadır.³⁸⁶

3. İdari Gözetim Altındaki Kişiler ile Hassas Durumdaki Kişilere Muamele ve İdari Gözetim de Sağlanması Gereken Yasal Güvenceler

3.1. İdari Gözetim Altında Bulunan Kişilere Muamele

İdari gözetim altında tutulan kişilere muameleye ilişkin başlıca standart; işkence ve diğer zalimane, gayri insani ve küçültücü muamelelerin yasaklanmasıdır.³⁸⁷ Tutulan tüm kişiler, insani biçimde ve haysiyetlerine yönelik saygı çerçevesinde muamele görmelidirler. İdari gözetim koşulları, göç kovuşturmaları esnasında başvurulmuş idari gözetimin cezai olmayan niteliği göz önünde bulundurularak insani, uygun ve saygılı olmalıdır. İdari gözetim koşulları ve muamelesi, idari gözetimin hukukiliğine itirazda bulunma gücünü sekteye uğratacak nitelikte olmamalı ve idari gözetim sığınma başvurularını yıldırmaya dönük bir araç olarak kullanılmamalıdır (5 sayılı Mütalaa, p. 38). Azami idari gözetim süresi yasayla belirlenmeli ve bu türden idari gözetime ancak mümkün olan en kısa süreyle müsaade edilmelidir. Göç işlemleri esnasında aşırı uzun idari gözetim uygulamaları keyfidir. Yasayla belirlenen idari gözetim süresinin dolması halinde tutulan kişi, otomatik biçimde bırakılmalıdır (5 Sayılı Mütalaa p. 25).

³⁸⁶ Modül 2, s. 78.

³⁸⁷ Modül 2, s. 63.

3.2. Hassas Durumdaki Kişiler ve Gruplar

TDK'ye göre belli başlı durumlara ya da şartlara karşı aşırı duyarlı olan kişiler hassas olarak tanımlanır.³⁸⁸ Hassas sözcüğü, aynı zamanda duygusal ve kırılğan manasında da kullanılır.³⁸⁹ Mahkeme, bazı bireylerin veya grupların diğerlerinden daha hassas olduğunu ve özel bakım ve koruma gerektirdiğini tekrar tekrar kaydetmiştir. Buna ek olarak, Mahkeme, belirli koşullar nedeniyle bir kişinin hassas bir durumda bulunabileceğini kabul etmiştir. Böylece diğerlerinin yanı sıra çocuklar, sığınmacılar, ciddi sağlık sorunları olan kişiler (ruh sağlığı da dahil olmak üzere), LGBTİ bireyler, vatansız kişiler, insan ticareti mağdurları, hamile kadınlar, işkence, kötü muamele ve aile içi şiddet mağdurları, yaşlılar ve engelliler ile ilgili olarak hassasiyet konusu gündeme gelmiştir. Bu kapsamlı olmayan bir listedir ve yukarıda belirtilen bireyler, gruplar, durumlar her zaman göç ve/veya idari gözetim bağlamıyla ilgili olmayabilir. Bununla birlikte, bu bilgiler Mahkemenin hassasiyete ilişkin referansına genel bir bakış sağlamayı amaçlamaktadır.³⁹⁰

Mahkeme gözetim tedbirinin başlı başına acı verici ve onur kırıcı bir uygulama olarak kabul etmektedir ve bu nedenle de AİHS m. 3 bağlamındaki içtihadı hassas durumda olmanın özellikle idari gözetim ile ilgili olarak daha kapsamlı pozitif yükümlülükler getirdiğini belirtmektedir.³⁹¹

Esasında özgürlüğünden yoksun bırakılan herkes hassas durumdadır. Ancak, bazıları diğerlerine göre daha hassas durumda kabul edilmektedir ve bu kişiler için özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları yerlerde daha özel tedbirlerin alınması elzemdir. Özgürlüğünden yoksun bırakılma bağlamında hassasiyet; yaş, cinsiyet/toplumsal cinsiyet, eğitim seviyesi, dil, psikolojik ve bedensel sağlık durumu, cinsel eğilim, sosyal izolasyon ve bireyin buna gösterdiği direnç gibi sayısız durumlara bağlı olarak artar. Hassas durumda olanların idari gözetim³⁹² altında

³⁸⁸ TDK Sözlüğü, Online_Erişim: <https://sozluk.gov.tr/> (E.T. 02.10.2022).

³⁸⁹ AİHM, *Dudgeon/Birleşik Krallık*, 7525/76 sayılı başvuru, 22.10.1981 tarihli karar.

³⁹⁰ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 35.

³⁹¹ *Saadi/Birleşik Krallık*, p. 74, *Amuur/Fransa*, p. 43; Aynı şekilde, Bakanlar Komitesi, *Parlamenteler Meclisi ve CPT'de*, diğerlerinin yanı sıra, sığınmacıların ve göçmenlerin mahkumlarla birlikte barınmaması gerektiğinin altını çizmiştir. Maddi koşullar ve yasal durumlarına uygun bir rejim sağlanmalıdır. Bk. Bakanlar Komitesi, *Tavsiyeler* (2003)5, p. 10.

³⁹² Konuya ilişkin Bk. Işıl Özkan, *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Uluslararası İşgücü Kanunu ile Getirilen Değişikliklerle*, Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, Ekim 2017, s.153-155.

barındırılmaları istisnadır ve ancak diğer alternatifler değerlendirildikten sonra, son çare olarak başvurulmalıdır. Hassas durumdakiler için son çare olarak gözetim altına alma uygulandığında, gözetim koşullarının, bireylerin özel durumlarına uygun olması sağlanmalıdır.³⁹³ Uluslararası hukukta geçerli olan hassasiyet durumu Türk hukukunda da geçerlidir.

3.2.1. Çocuklar

Çocuklar, Mahkeme'nin içtihadında en çok atıfta bulunulan en hassas gruplar arasındadır ve Mahkeme, çocukların “aşırı derecede hassas olduğunu” ve yaşlarına, bağımsız olarak hareket edememeleri göz önünde bulundurulduğunda sığınmacı veya göç statüsüne dayalı özel ihtiyaçlarının bulunduğunu belirtmiştir.³⁹⁴ Çocukların aşırı hassas durumda oluşu, onlara karşı AİHS m. 3 kapsamındaki devletlerin pozitif yükümlülüklerini kullanmalarını gerektirmektedir.³⁹⁵

Kılavuz İlkeler’de çerçevesi belirlenen idari gözetime ilişkin genel ilkeler, esasında öncelikle prensipte gözaltına alınmaması gereken çocuklara uygulanır.³⁹⁶ BM Çocuk Hakları Sözleşmesinde (ÇHS) çocuklara yönelik spesifik uluslararası yasal yükümlülükler sunulmakta ve çocukların korunmasına ilişkin birkaç Kılavuz İlke belirlenmektedir.³⁹⁷ Kılavuz ilke 9/2 de yer alan hassas durumda varsayılan çocuklara ilişkin dikkate alınması gerekenler şu şekilde sıralanabilir:

-Hiçbir çocuğa, kendilerinin, ana/babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğum ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım yapılmaz (ÇHS, m. 2).

-Sığınmacı ve mülteci çocuklar dahil olmak üzere çocukları etkileyen tüm eylemlerde çocuğun yüksek yararı değerlendirilmelidir (ÇHS, m. 3).

³⁹³ Şenzümrüt, “Geri Gönderme Merkezleri”, s. 61.

³⁹⁴ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 41 p. 63.

³⁹⁵ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, p. 63.

³⁹⁶ BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, s. 28; Bu Kılavuz İlkelerin amaçları bakımından, çocuk şu şekilde tanımlanmaktadır “18 yaşından küçük kimse”, m. 1, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (United Nations Convention on the Rights of the Child), 1989.

³⁹⁷ Ibid, s. 28.

-Her çocuk temel yaşama hakkına sahiptir ve çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çaba gösterilir (ÇHS, m. 6).

-Çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı, bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanınır (ÇHS, m. 12).

-Çocukların aile birliği (ÇHS, m. 5, 8 ve 16) ve rızaları olmaksızın ailelerinden ayrılmama hakkı vardır (ÇHS, m. 9). Gözaltında bir çocuğun veya çocukların ebeveynlerinden ayrılmasının kaçınılmaz olduğu durumlarda, bu bilginin çocuk için zararlı olmaması koşuluyla devlet tarafından söz konusu aile bireyinin ya da bireylerinin bulunduğu yer hakkında gereken bilgiyi kendilerine vermesi onların hakkıdır (ÇHS, m. 9/4).

-Geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olacaktır (ÇHS, m. 20/1).

-Devletler bu durumdaki bir çocuk için kendi ulusal yasalarına göre, uygun olan alternatif bakımı sağlayacaklardır. Bu tür bakım, başkaca benzerleri yanında; bakıcı aile yanına verme, evlât edinme ya da gerekiyorsa çocuk bakımı amacı güden uygun kuruluşlara yerleştirmeyi de içerir. Çözümler düşünülürken, çocuğun yetiştirilmesinde sürekliliğin korunmasına ve çocuğun etnik, dinsel, kültürel ve dil kimliğine gereken saygı gösterilecektir (ÇHS, m. 20/2, 20/3).

-Devletler, ister tek başına olsun isterse ana/babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da mülteci sayılan bir çocuğun, koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alır (ÇHS, m. 22).

-Tarafların devletlerin çocukların gözetimine alınmasının başvurulacak son önlem olarak ve uygun olan en kısa süre için kullanılmasını sağlaması gerekir (ÇHS, m. 37). Bir çocuğun aşırı hassasiyeti, yasadışı yabancı olmasından önce gelir.³⁹⁸ Devletler, ilgili çocuk koruma sistemi çerçevesinde, çocuğun menfaatlerinin

³⁹⁸ BMMYK, "Alternatifler ve Kılavuz İlkeler", s. 30; AİHM, Muskhadzhiyeva ve diğerleri/Belçika, 41442/07 sayılı başvuru, 19.01.2010 tarihli karar. Erişim: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4bd55f202.html> (E.T. 17.06.2021).

belirlenmesi için uygun prosedürleri kullanılmalıdır. Bu kapsamda, ayrımcılık olmaksızın çocukların yeterli katılımı sağlanır, çocuğun görüşleri çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle dikkate alınır, ilgili uzmanlık alanlarındaki karar alıcılar katılım sağlar ve çocuklar için en iyi seçeneği değerlendirmek amaçlanır.³⁹⁹

Kural olarak, refakatsiz veya ailelerinden ayrı düşmüş çocuklar gözaltına alınmamalıdır. Sadece çocuğun refakatsiz veya ailesinden ayrı düşmüş olması gerekçesiyle ya da göçmen veya ikamet statüsü nedeniyle gözaltı işlemi gerçekleştirilemez.⁴⁰⁰ Çocuk, mümkün ise sığınma ülkesinde hali hazırda ikamet eden aile üyelerinin bakımına verilmelidir. Bakanlar Komitesi, sığınmacı çocukların özellikle hassas durumuna dikkat çekerek sığınmacı olsun ya da olmasın, refakatsiz çocukların göç statüleri ne olursa olsun asla özgürlüklerinden mahrum bırakılmaması gerektiğini vurgulamış ve konutlar veya koruyucu yerleştirmeler gibi alternatif ve gözetim dışı bakım düzenlemelerinin benimsenmesi çağrısında bulunmuştur.⁴⁰¹ CPT de refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar da dahil olmak üzere çocukların idari gözetim altına alınmasının nadiren doğru olduğunu ve yalnızca ikamet izni yokluğu gibi nedenlerle çocuklar hakkında idari gözetim uygulanmamalıdır düşüncesini savunmuştur.⁴⁰² CPT'nin görüşüne göre refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocuklar, kural olarak idari gözetim altına alınmamalıdır ve reşit olmayan düzensiz bir göçmenin özgürlüğünden yoksun bırakılmasına başvuraktan kaçınmak için her türlü çaba gösterilmelidir.⁴⁰³

³⁹⁹ BMMYK Yürütme Komitesi Sonuç No. 107 (LVIII), 2007; Riskle Karşı Karşıya Olan Çocuklar, p. G (i). Erişim: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/471897232.html> (E.T. 10.07.2020); BMMYK Çocuk Sığınma Taleplerine İlişkin Uluslararası Koruma Kılavuz İlkeleri, yukarıdaki not 103. Bk. ayrıca, Uluslararası Gözaltı Koalisyonu, Esir Edilmiş Çocuklar: Göçmenlerin Gözaltına Alınmasından Etkilenen Mülteci, Sığınmacı ve Düzensiz Göçmen Çocukların Haklarının ve Özgürlüklerinin Korunmasının Sağlanmasına İlişkin Yeni Bir Modelin Uygulamaya Konulması, 2012. Erişim: <http://idcoalition.org/wp-content/uploads/2012/03/Captured-Childhood-FINALJune-2012.pdf> (E.T. 13.05.2021); IDC, Çocuklara Duyarlı Toplum Değerlendirme ve Yerleştirme Modeli, Erişim: <http://idcoalition.org/ccap-5step-model/> (E.T. 29.06.2021).

⁴⁰⁰ BMMYK, "Alternatifler ve Kılavuz İlkeleri", s. 30, p. 54.

⁴⁰¹ Bakanlar Komitesi, "Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Çocuk Dostu Adalet Komitesi Yönergeleri", Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 17.11.2010 'da kabul edilmiştir. IV. Adli işlemler öncesinde, sırasında ve sonrasında çocuk dostu adalet, p. 22 ve "Açıklayıcı Muhtıra", Ekim 2011, Açıklayıcı Mutabakat Zaptının 78. Maddeleri.

⁴⁰² Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 48, p. 75; CPT, Özgürlüklerinden yoksun düzensiz göçmenler için önlemler, 2009'da yayınlanan CPT'nin 19. Genel Raporundan Alıntı, p. 97.

⁴⁰³ Ibid, s. 48. Erişim: <https://rm.coe.int/16806cce8c> (E.T. 30.05.2021).

Refakatsiz veya ailelerinden ayrı düşmüş çocuklar için bağımsız ve nitelikli bir koruyucu ve avukat atanmalıdır.⁴⁰⁴ İdari gözetim süresince çocukların eğitim alma hakkı vardır ve bu eğitim otomatik olarak, serbest bırakma işleminden sonra da devam edilebilmesi için gözaltı tesisleri dışında sağlanmaktadır. Çocukların zihinsel gelişimi için gerekli olan ve stres ile travmayı yatıştıracak olan rekreasyon ve oyun imkânı sağlanmalı ve bu imkân diğer çocuklarla oyun oynamayı da kapsamalıdır.⁴⁰⁵ Bakım evlerine veya koruyucu aile yanına yerleştirmede, uzun vadeli çözümler aranırken çocuğun zihinsel ve fiziksel gelişiminin en uygun şekilde sağlanması amaçlanır.⁴⁰⁶

Ebeveyni bulunan çocuklar söz konusu olduğunda alternatif tedbirlere ilişkin olarak Sözleşme m. 8’de incelenmelidir. Bu madde ile düzenlenen aile yaşamına saygı hakkına, idari gözetim tedbirlerinin müdahale de bulunduğu ele alındığında, bu hakka müdahale eden bir önlemin m. 8/2’de belirtilen koşullarla uyumlu olması gerekir.⁴⁰⁷ Sonuç olarak, yetkililer izlenen tedbirin amacına ulaşmada orantılı olup olmadığını değerlendirirken ÇHS’nin de üzerinde özellikle durduğu çocuğun yüksek yararını göz önünde bulundurmalıdır. Çocuğun yüksek yararının gözetilmesine ilişkin tedbirler kapsamında yüksek yararının gözetilmesi için ailelerin mümkün olduğunca bir arada tutulması gerekmektedir. Ayrıca idari gözetim alternatiflerinin dikkate alınarak çocukların idari gözetim altına alınmasının istisnai bir son çare olması gerektiği vurgulanmaktadır.⁴⁰⁸ Bu nedenle Mahkeme, gerçek bir kaçma kaybolma riskinin bulunmadığı hallerde idari gözetimin orantısız bir tedbir olacağını belirtmiştir.⁴⁰⁹ Küçüklerin istisnai olarak tutulduğu koruma ve barınma merkezlerinde mahremiyetleri, duygusal uyarımları, akranlarıyla olan iletişimleri, spor, oyun ve boş zaman aktivitelerine katılma ihtiyaçları göz önünde

⁴⁰⁴ BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, s. 31, p. 56.

⁴⁰⁵ Ibid, p. 56.

⁴⁰⁶ Çocukların kabul edilme koşulları için Bk. BMMYK, Mülteci Çocuklar: Koruma ve Bakım İlişkin Kılavuz İlkeler, 1994, p. 92. Erişim: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3470.html> (E.T. 15.07.2022); AIHM, Mitunga/Belçika Davası, 13178/03 sayılı başvuru, 12.10.2006 tarihli karar p. 103. Erişim: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/45d5cef72.html> (E.T. 15.07.2021).

⁴⁰⁷ BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, s. 30, p. 53.

⁴⁰⁸ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 46, p. 69.

⁴⁰⁹ AIHM, Popov/Fransa, 39472/07 ve 39474/07 sayılı başvurular, 19.01.2012 tarihli karar, p. 145 - 148; A.B. ve Diğerleri/Fransa, p. 156.

bulundurulmalıdır.⁴¹⁰ AİHM, hakkında sınır dışı kararı olan 15 yaşındaki Afganistan vatandaşı refakatsiz bir çocuğun düzensiz göçmenler için kurulmuş merkezde 2 gün boyunca 18 yaşından büyük göçmenlerle birlikte kötü şartlarda tutulmasını AİHS m. 3'e aykırı bulmuştur.⁴¹¹

AİHM, yine benzer bir kararında 4 yaşındaki bir çocuğun ailesi ile birlikte sınır dışı edilmek üzere 18 gün idari gözetim altında tutulması, tutulduğu merkezin oldukça gürültülü olması ve gözetim süresince çocuğun ailesi ile birlikte çeşitli idari ve hukuki itiraz duruşmalarına katılmak durumunda kalması nedeniyle AİHS m. 3'e aykırı bulmuştur.⁴¹² Yine bir diğer kararda başvuru Aina Muskhadzhiyeva⁴¹³ ve dört çocuğu (söz konusu zamanda yedi aylık, üç buçuk yaşında, beş ve yedi yaşında) Brüksel Havaalanı yakınlarındaki Yabancılar Ofisi tarafından işletilen ve "Transit Center 127 bis" olarak bilinen ve yabancıların (tek yetişkin veya ailelerin kaldığı) ülkeden çıkarılmalarını bekledikleri kapalı bir transit merkezine yerleştirilmişlerdir.⁴¹⁴ İlk olarak dört çocuğun akıbetini inceleyen AİHM, refakatsiz bir küçüğün transit merkezde tutulmasının Sözleşme m. 3'e aykırı olduğunu ve bir çocuğun aşırı savunmasızlığının çok önemli olduğunu ve çocuğun durumundan önce geldiğini hatırlatmıştır.⁴¹⁵ Mevcut davada dört çocuk annelerinden ayrılmamıştır; ancak bu durum yetkilileri çocukları koruma yükümlülüklerinden muaf tutmak için yeterli değildir. Başvuranlar, çocukları barındırmak için tasarlanmamış kapalı bir merkezde bir aydan fazla tutulmuşlardır.⁴¹⁶ Mahkeme ayrıca bağımsız doktorlar tarafından çocukların sağlık durumu hakkında ifade edilen endişelere de atıfta bulunmuştur. Dört çocukla ilgili olarak AİHM, AİHS m. 3'ün ihlal edildiğine karar vermiştir.⁴¹⁷ Dört çocuk, anneleri eşlik etmelerine rağmen yetişkinler için tasarlanmış

⁴¹⁰ BM Refakatsiz Çocuklara İlişkin Politika ve Prosedürlere İlişkin İlkeler 7/1; AİHM, Trakhel/İsviçre (BD), 29217/12 sayılı başvuru, 04.11.2014 tarihli karar; AİHM, Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar/Malta, 25794/13 ve 28151/13 sayılı başvurular, 22.11.2016 tarihli karar, p. 104.

⁴¹¹ AİHM, Rahimi/Yunanistan, 8687/08 sayılı başvuru, 05.07.2011, p. 63-86.

⁴¹² A.B. ve diğerleri/Fransa, 11593/12 sayılı başvuru, 12.07.2016, p. 111-114.

⁴¹³ AİHM, Muskhadzhiyeva ve Diğerleri/Belçika, 41442/07 sayılı başvuru, 19.10.2010 tarihli karar. Erişim:

<https://www.asylumlawdatabase.eu/sites/default/files/alddfiles/AFFAIRE%20MUSKHADZHIYEVA%20ET%20AUTRES%20c.%20BELGIQUE.pdf> (E.T. 20.07.2021).

⁴¹⁴ Muskhadzhiyeva ve Diğerleri/Belçika, p. 12.

⁴¹⁵ Ibid, p. 55-56.

⁴¹⁶ Ibid, p. 59.

⁴¹⁷ Ibid, p. 63.

ve aşırı savunmasızlıklarına uygun olmayan kapalı bir merkezde tutuldukları için, Mahkeme, Sözleşme m. 5/1'in çocuklar yönünden ihlal edildiğine karar vermiştir.⁴¹⁸

Popov/Fransa⁴¹⁹ davasında; çocukların, yetişkinlerin yaşadığı bir ortamda on beş gün boyunca güçlü bir polis varlığı ile karşı karşıya kaldıkları, onları meşgul edecek herhangi bir faaliyette bulunmadıkları, ebeveynlerin sıkıntısına eklenen koşulların yaşlarına göre açıkça uygun olmadığı tespit edilmiştir. Biri üç yaşında küçük bir kız ve biri bebek olmak üzere iki çocuk, gözetim altında tutulmanın yarattığı etkiyle özellikle hassas bir durumda kalmıştır. Bu yaşam koşulları onlar için özellikle travmatik sonuçları olan bir stres ve endişe durumu yaratmıştır. Buna göre çocukların yaşlarının küçüklüğü, idari gözetim süreleri ve idari gözetim merkezlerindeki yaşam koşulları göz önünde bulundurulduğunda; Mahkeme, yetkililerin gözetimin çocuklar için kaçınılmaz olan zararlı sonuçlarını dikkate almadığı görüşündedir. Mahkeme, yetkili makamların çocuklara yönelik söz konusu muamelesinin Sözleşme hükümleri ile uyuşmadığını ve m. 3 için gereken asgari eşiği aştığını tespit etmiştir. Bu nedenle Mahkeme çocuklar bakımından m. 3 ihlaline karar vermiştir.

Sonuç olarak; çocukların idari gözetim altına alınmasına ilişkin kriterler sınırlı ve oldukça katıdır. Bu kriterler hem idari gözetim altına alınan çocukların karşı karşıya kaldıkları maddi koşullara hem de idari gözetimin her halükârda çocuklar üzerindeki etkilerine ilişkin oluşturulmuştur. Böyle bir yaklaşım, devletler bakımından idari gözetime alternatif tedbirlerin kapsamlı ve aktif şekilde değerlendirilip uygulanmasını daha da önemli hale getirmektedir.⁴²⁰

3.2.2. Travma ve İşkence Mağdurları

Açıkça belirlenmiş bir çerçeve bulunmasa da Mahkeme, yetkililerin işkence ve kötü muamele mağdurlarının özel olarak hassas durumda olduğunu dikkate alma yükümlülüğü olduğunu vurgulamıştır.⁴²¹ Ayrıca aile içi şiddet mağdurlarının da devlet tarafından koruması gereken “hassas bireyler” grubu içinde yer aldığını

⁴¹⁸ Ibid, p. 75.

⁴¹⁹ Popov/Fransa, p. 101-102.

⁴²⁰ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 46, p. 70.

⁴²¹ AİHM, Gisayev/Rusya, 14811/04 sayılı başvuru, 2011 tarihli karar, p. 116.

belirtmiştir.⁴²² Aile içi şiddet mağdurlarına özel koruma sağlama ihtiyacı, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) tarafından da belirtilmiştir.⁴²³ İstanbul Sözleşmesi, kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve kadına yönelik şiddetle mücadele edilmesine yönelik ortak bir çerçeve ortaya koymaktadır. Taraf devletlerin, göçmen, mülteci veya diğer statüleri de içeren herhangi bir temelde ayrımcılık yapmaksızın ve eşitlik temelinde mağdurların haklarını korumak için tedbirler alması gerekmektedir.⁴²⁴

Bakanlar Komitesi, işkenceden kurtulanlara ihtiyaçları olan muamelenin yapılması, kolaylık ve bakımların sağlanması, işkence mağdurlarının tespit edilebilmesi için, tutukluların tıbbi muayeneye tabi tutulmaları gerektiğini tavsiye etmiştir. No. R (1998) 7 sayılı Tavsiye Kararı'nda Bakanlar Komitesi, sığınmacıların, işkence mağdurları ve travma geçirenlere uygun bakımın yapılması ve koşulların sağlanması için tutukluluklarının sonunda muayene edilmeleri gerektiğini belirtmiştir.⁴²⁵

3.2.3. Kadınlar

Sığınmacı ve göçmenlerin idari gözetim altına alınmasında kadınlar, maruz kalacakları tehditler nedeniyle zarar görebilir bir grup olarak belirtilmektedir. Kadınlar, cinsiyet temelli ayrımcılık cinsel şiddet ve tacize maruz kalmakta veya sadece sağlık ve hijyen olanaklarından, mal ve hizmetlerden veya çocuk bakımından mahrum bırakılmaktadır.⁴²⁶ Tutuklu kadınların zarar görmemesi, CPT standartlarında⁴²⁷ vurgulanmıştır. Özgürlüklerinden mahrum bırakılan kadınlara ve güvenli ve iyi bir ortam sağlanmasını gerektiren ilkelere CPT standartlarında bir

⁴²² AİHM, Opuz/Türkiye, 33401/02 sayılı başvuru, 09.06.2009 tarihli karar, p. 160; AİHM, E.M./Romanya, 43994/05 sayılı başvuru, 30.10.2012 tarihli karar, p. 58.

⁴²³ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 58, p. 94.

⁴²⁴ Avrupa Konseyi, İstanbul Sözleşmesi, İstanbul, 2011, m. 4/3-4. Erişim: <https://rm.coe.int/1680462545> (E.T. 21.07.2021).

⁴²⁵ Yannis Ktistakis, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Sosyal Şartı (ASŞ) Bağlamında Göçmenlerin Korunması, Hukukçular İçin El Kitabı" (AİHS ve ASŞ Bağlamında Göçmenlerin Korunması), 2. Baskı, Çeviri yayın tarihi: Mayıs 2018, s. 44. Erişim: <https://rm.coe.int/protecting-migrants-under-the-european-convention-on-human-rights-and-/16808b7e74> (E.T. 25.07.22).

⁴²⁶ AİHS ve ASŞ Bağlamında Göçmenlerin Korunması, s. 42.

⁴²⁷ CPT standartları, CPT/Inf/E (2002) 1- Rev. 2010 Türkçe/Turkish, 10. Genel Rapor'dan alıntı (CPT/Inf (2000) 13), s. 78. Erişim: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendoc.pdf.pdf?reldoc=y&docid=4d78827e2> (E.T. 25.07.22).

bölüm altında yer verilmiştir.⁴²⁸ AİHM, kadınların ihtiyaçlarına yönelik belli bir davranış türünün veya uygun tutuklama koşullarının eksikliğinin, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye neden olabileceğine ilişkin bir içtihat geliştirmiştir.⁴²⁹

Mahkeme, gebeliğin ileri bir aşamasındaki kadınların özellikle hassas bir durumda olduğunu kabul etmiştir.⁴³⁰ Mahkeme, Mahmudi ve Diğerleri/Yunanistan⁴³¹ davasında sekiz aylık hamile bir kadının gebeliğine ilişkin hiçbir gözetim olmaksızın uygunsuz koşullarda göç bağlamında idari gözetim altında tutulmasının Sözleşme m. 3 kapsamında değerlendirilmesi için gerekli olan asgari eşiğe ulaştığını kaydetmiştir ve ihlal kararı verilmiştir.⁴³²

Filiz Uyan/Türkiye⁴³³ davasında Mahkeme, hamile kadın olan başvurana yönelik bir jinekolog tarafından kelepçe kullanımı yönündeki ısrarın ve üç erkek güvenlik görevlisinin bulunduğu odada yapılan kontrolün, paravan arkasında da olsa, alternatif pratik önlemler varken orantısız güvenlik önlemi olduğuna karar vermiştir.⁴³⁴ Aden Ahmed/Malta⁴³⁵ davasında ise soğuk hava koşullarına maruz kalma, tutuklama merkezinde kadın personel olmaması, açık havaya egzersize erişimin üç ay boyunca hiç olmaması, uygunsuz bir beslenme şekli ve başvuranın hassas sağlık durumu ve kişisel duygusal koşulları nedeniyle zarar görebilir durumda olması nedeniyle Sözleşme m. 3'ün ihlaline karar verilmiştir.⁴³⁶

3.2.4. İnsan Ticareti Mağdurları veya Potansiyel Mağdurlar

Her ne kadar Sözleşme m. 5/1'de açıkça belirtilmemiş olsa da Mahkeme, insan ticaretinin, mağdurların insan onurunu ve temel özgürlüklerini tehdit ettiğine⁴³⁷

⁴²⁸ AİHS ve ASŞ bağlamında göçmenlerin korunması, s. 43.

⁴²⁹ Ibid, s. 43.

⁴³⁰ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 55 p. 91; AİHM, Nechiporuk ve Yonkalo/Ukrayna, 42310/04 sayılı başvuru, 2011 tarihli karar, p. 156.

⁴³¹ AİHM, Mahmudi vd./Yunanistan, 14902/10 sayılı başvuru, 31.07.2012 tarihli karar. Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112526> (E.T. 25.07.22).

⁴³² Ibid, p. 70, başvuruların küçükler ve bir hamile kadın olmasına rağmen özel gözetim yapılmamış olması nedeniyle AİHS m. 3 ihlali mevcuttur.

⁴³³ AİHM, Filiz Uyan/Türkiye, 7496/03 sayılı başvuru, 08.01.2009 tarihli karar, p. 32.

⁴³⁴ Ibid, p. 32.

⁴³⁵ AİHM, Aden Ahmed/Malta, 55352/12 sayılı başvuru, 23.07.2013 tarihli karar.

⁴³⁶ Ibid, p. 92-99-100.

⁴³⁷ AİHM, Rantsev/Kıbrıs ve Rusya, 25965/04 sayılı başvuru, 07.01.2010 tarihli karar, p. 282.

ve insan ticareti mağdurlarının savunmasızlığına dikkat çekmektedir.⁴³⁸ Sözleşme m. 4 ve diğerlerinin yanı sıra Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi'nin (İnsan Ticareti ile Mücadele Sözleşmesi) ilgili hükümlerine dayanarak Mahkeme, diğerlerinin yanı sıra idari gözetim süresince de dâhil olmak üzere insan ticareti mağdurlarını belirleme ve etkin bir şekilde korumak için uygun tedbirleri alma konusunda devletlerin pozitif yükümlülüklerini vurgulamıştır.⁴³⁹ İnsan Ticareti ile Mücadele Sözleşmesi'nin tarafları da, idari gözetim öncesinde ve sırasında insan ticareti mağdurlarının belirlenmesinde gerekli özeni gösterme konusunda pozitif yükümlülüğe sahiptir.⁴⁴⁰

İnsan ticareti mağduru olduğu belirlenen kişiye en az 30 günlük bir iyileşme ve düşünme süresi teklif edilecektir ve bu süre boyunca kişilere uygun konaklama, psikolojik ve maddi yardım, acil tıbbi tedavi ve psikolojik danışmanlık sağlanacak ve sahip olduğu haklar ve imkânlar hakkında bilgi verilecektir.⁴⁴¹ İnsan ticareti mağdurlarına, İnsan Ticareti ile Mücadele Sözleşmesi'nin ilgili hükümlerinde belirtilen özel durumlara dayanarak yenilenebilir bir ikamet izni verilmelidir.⁴⁴²

3.2.5. Engelli Bireyler

Göçmenler de dâhil olmak üzere, özellikle de travma, işkence veya kötü muamele sonucu ruhsal veya fiziksel engeli olan tutuklulara uygun tutuklama ve durumlarının gerektirdiği koşullar ve ilaçların sağlanması gerekmektedir.⁴⁴³ İdari gözetimde tutulanan engellilik seviyesine göre tutuklama koşulları veya ruhsal tıbbi bakım sağlanmaması, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye neden olup devletin Sözleşme m. 3 bağlamındaki yükümlülüklerine aykırılık oluşturabilir. Acı seviyesinin değerlendirilmesi ve m. 3'teki asgari şiddet eşiğini aşp aşmadığının

⁴³⁸ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 54, p. 89; AİHM, Breukhoven/Çek Cumhuriyeti, 44438/06 sayılı başvuru, 21.07.2011 tarihli karar, p. 56.

⁴³⁹ Mahkeme ayrıca BM Önleme, Bastırma ve İnsan Ticaretini, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretini Cezalandırma Protokolünün (Palermo Protokolü) hükümlerine atıfta bulunmuş ve Devletlerin insan ticaretini önleme, mağdurları veya potansiyel mağdurları koruma ve sorumluları kovuşturma ve cezalandırma yönündeki pozitif yükümlülüklerini vurgulamıştır. (Rantsey/Kıbrıs ve Rusya, p. 283, 309)

⁴⁴⁰ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 55, p. 90.

⁴⁴¹ Avrupa Konseyi İnsan Ticareti ile Mücadele Sözleşmesi, Varşova, 16.05.2005, m. 12, 13, p. 1, 2. Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160407-16.pdf> (E.T. 24.02.2022).

⁴⁴² İnsan Ticareti ile Mücadele Sözleşmesi, m. 14.

⁴⁴³ AİHS ve ASŞ bağlamında göçmenlerin korunması, s. 43.

tespiti için kişinin zarar görebilirliği ve potansiyel olarak durumundan şikâyet etme kapasitesinin eksikliği de dikkate alınmalıdır.

Kural olarak fiziksel, zihinsel, ruhsal veya duygusal bozuklukları olan bireyler idari gözetim altına alınmamalı ve bu bireylere öncelikle alternatif koruma tedbirleri uygulanmalıdır⁴⁴⁴ (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 9/5). Engelli bireylere ayrımcılığa neden olmaksızın özel ihtiyaçlarına uygun barınma koşul ve yerleri sağlanmalıdır. Tüm hizmetlerden engelli bireylerde kolaylıkla erişim sağlayabilecek şekilde kolaylıklar sağlanmalıdır⁴⁴⁵ (BMMYK “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 9/3).

Musial/Polonya⁴⁴⁶ başvurusunda; akıl hastalığı olan tutuklular aşagılık ve güçsüzlük hislerine daha yatkın olduklarını belirtmiştir. Bu nedenle, Sözleşme’ye uyulup uyulmadığına ilişkin olarak daha fazla ihtiyat gösterilmesi gerekmektedir. Tıp biliminin bilinen kuralları temelinde, kendileri için karar veremeyecek durumda olan hastaların ve onların sorumlu oldukları kişilerin, fiziksel ve ruhsal sağlığını korumaya yönelik tedavi yöntemleri hakkında karar vermek makamların işi ise de bu tür hastalar Sözleşme m. 3’ün koruma kapsamında kalmaktadır diyen Mahkeme, tutukluluğunun önemli bir süresince uygun bir psikiyatri merkezinde veya özel bir psikiyatrik koğuşta tutmayan makamların, başvurunu, sağlık riskine maruz bırakarak onda stres ve anksiyete oluşmasına neden olduklarına karar vermiştir.⁴⁴⁷

Yine Price/Birleşik Krallık⁴⁴⁸ başvurusunda; Mahkeme, ağır engelli olan birini üşüyeceği veya yatağının çok sert veya erişilmez olması nedeniyle yaralarının oluşacağı ve tualete gidemeyeceği veya aşırı zorlanarak temizleyebileceği koşulların Sözleşme m. 3 bağlamında aşagılayıcı muameleye neden olduğuna karar vermiştir ve bu hükmün ihlal edildiğine hükmetmiştir.⁴⁴⁹

⁴⁴⁴ IOM ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Barınan Hakları Kılavuzu, s. 35.

⁴⁴⁵ Barınan Hakları Kılavuzu, s. 35; Asalya/Türkiye, p. 53.

⁴⁴⁶ AİHM, Musial/Polonya, 28300/06 sayılı başvuru, 20.01.2009 tarihli karar.

⁴⁴⁷ Musial/Polonya, p. 96.

⁴⁴⁸ AİHM, Price/Birleşik Krallık, 33394/96 sayılı başvuru, 10.07.2001 tarihli karar. Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59565> (E.T. 18.06.2021).

⁴⁴⁹ Ibid, p. 29-30.

3.2.6. Yaşlı Bireyler

İdari gözetim uygulanacak yaşlı bireylerin yaş, fiziksel ve sağlık durumları nedeniyle özel bakım ve koşullara ihtiyaç duyabilmektedirler. İdari gözetim tedbiri alınırken fiziksel ve sağlık sorunları dikkate alınmalıdır⁴⁵⁰ (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 9/6).

3.2.7. Sığınmacılar

AIHM'nin verdiği önemli kararlardan biri olan M.S.S./Belçika ve Yunanistan davasına ilişkin kararda, Mahkeme sığınmacıların özel korumaya ihtiyaç duyan özellikle imtiyazsız ve hassas grup olduğuna karar vermiştir.⁴⁵¹ Mahkeme, başvuru sahibinin idari gözetim koşullarının Sözleşme m. 3 ile uyumluluğunu değerlendirirken “sığınmacı olarak, başvuru sahibi göç sırasında yaşadığı her şey ve daha önce yaşamış olabileceği travmatik deneyimler nedeniyle özellikle hassas durumda olduğuna” dikkat çekmiştir.⁴⁵² Mahkeme aynı şekilde, başvuru sahibinin idari gözetim sırasında karşı karşıya kaldığı üzüntü verici durumun sığınmacı olmanın verdiği hassasiyet ile arttığını vurgulamıştır.⁴⁵³

Mahkeme, çocuklar ve akıl hastalığı olan kişiler gibi devletin özel koruma ve bakım yükümlülüğü olan bireyler ve gruplar için hassas durumda olan yerine “özellikle hassas durumda olan” terimini kullanmaktadır.⁴⁵⁴ Bu gruplardan birden fazlasına ait olan kişiler için devletin bu kişilere sağlaması gereken bakım yükümlülüğünü arttırmaktadır. Yakın zamanda Mahkeme, sığınmacıların hassas durumda olup olmadıklarına ilişkin bireysel bir değerlendirme olmaksızın genel ve otomatik olarak idari gözetim altına alınmasının Sözleşme m. 5 / 1(f) bakımından hukuka aykırılık nedeniyle problem yaratabileceğini kaydetmiştir.⁴⁵⁵

⁴⁵⁰ AIHM, Farbtuth/Letonya, 4672/02 sayılı başvuru, 02.12.2004 tarihli karar, p. 53, 61.

⁴⁵¹ M.S.S./Belçika ve Yunanistan, p. 251.

⁴⁵² Ibid, p. 232.

⁴⁵³ M.S.S./Belçika ve Yunanistan, p. 233.

⁴⁵⁴ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 51, p. 82.

⁴⁵⁵ AIHM, Thimothawes/Belçika, 39061/11 sayılı başvuru, 04.04.2017 tarihli karar, p. 73.

3.2.8. Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transgender, İntersex (LGBTİ) Bireyler

LGBTİ+ bireylerin cinsel, psikolojik ve fiziksel şiddete uğrama riskleri daha fazladır. Hem tıbbi hem de psikolojik danışmanlık gerektiren ihtiyaçların mevcut olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.⁴⁵⁶ Bu kişilerin düzenli bir şekilde barınmalarının sağlanması için ayrı tutulmaları gereklidir. Ayrıca cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konusunda her türlü ayrımcı muameleden kaçınılmalıdır⁴⁵⁷ (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 9/7).

Mahkeme’nin Sözleşme m. 5/1 (b) kapsamındaki idari gözetimin yasallığını incelediği O.M./Macaristan davasına⁴⁵⁸ ilişkin kararda LGBTİ kişilerin hassas durumu vurgulanmıştır. Başvuran, 24 Haziran 2014 akşamı gizlice Sırbistan’dan Macaristan sınırını geçmiştir. Bir sınır muhafızı tarafından yakalanmış, kimliğine veya ülkede kalma hakkına dair belgesel kanıt gösteremediği için gözaltına alınmıştır.⁴⁵⁹ Başvuran, eşcinselliği nedeniyle menşe ülkesi İran’dan kaçtığını beyan etmiştir. İran’dan ayrılmaya zorlandığını ve bir insan tacirinin yardımıyla Macaristan’a başka bir yolu olmadığı için belgesiz olarak girdiğini belirtmiştir.⁴⁶⁰ Duruşmadan sonra, iltica makamı, başvuruların Debrecen’de gözaltına alınmasına karar vermiştir.⁴⁶¹

Başvuran, tutukluluğunun keyfi olduğundan ve Sözleşme m. 5/1 ve 5/4’ü ihlal ederek uygun yargı denetimiyle çözülmediğinden AİHM’ye başvurmuştur.⁴⁶² Mahkeme, bu davada m. 5/1 (b) kapsamında idari gözetimin yasalara uygunluğunu incelemiştir.⁴⁶³ Mahkeme, başvuru sahibinin hem hassas durumdaki bir birey olduğunu hem de menşe ülkesinde cinsel bir azınlığa mensup olduğu için savunmasız bir grupta yer aldığını belirtmiştir.⁴⁶⁴ Mahkeme, savunmasız bir grubun parçası olduğunu iddia eden sığınmacıların, ayrılmak zorunda kaldıkları ülkeye

⁴⁵⁶ Barınan Hakları Kılavuzu, s. 35.

⁴⁵⁷ AİHM, X./Türkiye, 24626/09 sayılı başvuru, 09.10.2012 tarihli karar; AİHM, Stasi/Fransa, 25001/07 sayılı başvuru, 20.10.2011 tarihli karar.

⁴⁵⁸ AİHM, O.M./Macaristan, 9912/15 sayılı başvuru, 05.07.2016 tarihli karar, Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164466> (E.T. 18.06.2021).

⁴⁵⁹ Ibid, p. 7.

⁴⁶⁰ Ibid, p. 8.

⁴⁶¹ Ibid, p. 10.

⁴⁶² Ibid, p. 25.

⁴⁶³ O.M./Macaristan, p. 48.

⁴⁶⁴ Ibid, p. 53.

yerleştirilmeleri sırasında yetkililerin yeniden türeyecek sorunlara yol açabilecek durumlardan kaçınmak için özel dikkat göstermeleri gerektiği kanaatindedir.⁴⁶⁵ Yetkililerin başvuru sahibi gibi hassas durumdaki bir kişinin idari gözetim altına alınan diğer kişiler arasında güvende olup olmayacağının yeterince araştırmadığını ve gözetim altındaki birçok kişinin bu bireylere karşı kültürel veya dini önyargısı yaygın olan ülkelerden geldiğini dikkate almadıklarını vurgulamıştır.⁴⁶⁶ Sonuç olarak, başvuranın yerine getirmediği belirli ve somut bir yasal yükümlülüğün yokluğunda, Mahkeme Sözleşme m. 5/1 (b) uyarınca başvuranın sığınma yoluyla gözaltına alınması için ikna edici bir yasal dayanak oluşturamaz diyerek başvuranın tutukluluğunun keyfilığe vardığını tespit etmiştir. m. 5/1'in ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.⁴⁶⁷

3.3. İdari Gözetim Altındakilere Sağlanması Gereken Yasal Güvenceler

Geri Gönderme Merkezlerinde verilmesi öngörülen hizmetler şunlardır (YUKK m. 59); barınma ve beslenme, iç ve dış güvenlik, yabancı tarafından bedeli karşılanamayan acil ve temel sağlık hizmetleri ücretsiz olarak verilmesi, psikolojik ve sosyal destek faaliyetleri, özel ihtiyaç sahiplerine uygun alanların tahsis edilmesi, çocukların yüksek yararları gözetilmesi ve aileler ile refakatsiz çocukların ayrı yerlerde barındırılması, çocukların eğitim ve öğretimden yararlandırılmaları hususunda, Millî Eğitim Bakanlığınca gerekli tedbirlerin alınması, Yakınlarına, notere, yasal temsilciye ve avukata erişme ve bunlarla görüşme yapabilme ve telefon hizmetlerine erişim imkânı, ziyaretçileri, vatandaşı olduğu ülke konsolosluk yetkilisi, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği görevlisiyle görüşebilme imkânı, merkezler arası nakil ve sınır dışı nakil işlemleri, barınanların kıymetli eşyalarının emanete alınması ve genel Müdürlükçe uygun görülen diğer hizmetler.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ Ibid, p. 53.

⁴⁶⁶ Ibid, p. 53.

⁴⁶⁷ Ibid, p. 54.

⁴⁶⁸ Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, m. 3.

3.3.1. Avukata Erişim

İdari gözetim altına alınan yabancılar, bir avukata derhal ulaşma hakkına sahiptir ve bu haktan derhal haberdar edilmelidirler. Uluslararası standartlar ve kılavuz ilkeler de tutulan kişilerin hukuki danışmanlığa erişimleri ve avukatlarıyla özel görüşmeler yapma imkânları olması gerektiğini belirtmektedir. Gerektiğinde ücretsiz hukuki yardım sağlanmalıdır. Ayrıca hukuki belgelerin çevirisi ile avukat görüşmeleri esnasında çevirmen desteği sağlanmalıdır. Avukatla görüşme yapılan yerlerde avukat müvekkil ilişkisinin gizliliğine saygı gösterilmelidir.⁴⁶⁹ CPT Standartlarına⁴⁷⁰ göre avukata erişim hakkı gözetim altında tutulma süresince geçerli olmalı ve avukatla görüşme hakkının yanı sıra yetkililer tarafından yabancılarla mülakat yapılırken avukatın hazır bulunmasını avukatla özel görüşme yapabilme, ikamet, gözetim altında barındırılma ve sınır dışı edilme ile ilgili konularda hukuki danışmanlığa erişim hakkını da kapsamalıdır.

Ülke vatandaşlarına ücretsiz adli yardım sağlanıyorsa, sığınmacılara da ücretsiz adli yardım temin edilmelidir ve bu yardım, idari gözetim altına alınan kişiye haklarını anlamada yardımcı olabilmek adına, tutuklama ya da idari gözetim altına alma işleminin hemen ardından mümkün olan en kısa sürede sağlanmalıdır (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, İlke 7/2). Tutulan tüm kişiler, idari gözetim emrine itirazda bulunma, sınır dışı etme kararını temyize götürme ya da geri gönderme işlemini engelleme gibi amaçlarla hukuki temsil ve danışmanlık ile tercüman hizmetine erişebilmelidir (5 Sayılı Mütalaa, p. 25).

YUKK’nın “Geri gönderme merkezlerinde sağlanacak hizmetler” başlıklı m. 59’un b bendinde “*yabancıya, yakınlarına, notere, yasal temsilciye ve avukata erişme ve bunlarla görüşme yapabilme, ayrıca telefon hizmetlerine erişme imkânı sağlanır*” hükmü düzenlenmiştir. Özgürlüğünden alıkonularak GGM’de idari gözetim altında bulunan yabancıların, baroların adli yardım hizmetlerinden yararlanabilmeleri açısından normal bir vatandaşa göre daha zorlu ve dezavantajlar içinde bulunduğu anlaşılmaktadır ve buna göre bir kolaylaştırma sağlanması

⁴⁶⁹ Modül 2, s. 42.

⁴⁷⁰ Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT), CPT Standartları, CPT / Inf / E (2002) 1 Rev. 2010, p. 31. Erişim: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opensslpdf.pdf?reldoc=y&docid=4d78827e2> (E.T. 02.08.2022).

gerektiğinin kabul edilmesi gerekmektedir.⁴⁷¹ YUKK m. 57/7 ve m. 81 hükümleri gereğince, avukatlık ücretini karşılayamayacak olan yabancılara yargı önündeki başvurularında, 1136 sayılı Avukatlık Kanununun adli yardım hükümlerine göre avukatlık hizmeti sağlanacağı düzenlenmiştir.⁴⁷²

3.3.2. Hakkında Yapılan İşlemlere İlişkin Bilgilendirilme Hakkı

İdari gözetim kararı, idari gözetim kararının değerlendirilmesi, değerlendirme sonucunda sürenin uzatılması ya da idari gözetimin sonlandırılması gibi hususlar gerekçeleriyle birlikte yabancıya veya yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilir. Yabancıyı temsil eden bir avukat yoksa bizzat yabancının kendisi veya yasal temsilcisi, idari gözetim kararına karşı itiraz usulleri ve süreleri hakkında bilgilendirilir.⁴⁷³

3.3.3. Sağlık Hakkı ve Doktora Erişim

Sağlık hakkı, ırk, yaş, din, etnik köken, politik inanç veya herhangi bir statü temelinde ayrımcılık yapılmadan bütün insanların, ulaşılabilir en yüksek sağlık standardından yararlanabilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Bu nedenle, sağlık hizmetlerine erişim hukuken temel bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. Ayrımcılık yapmama ve eşitlik, devletlerin her türlü ayrımcı yasayı, uygulamayı veya politikayı düzeltmek için adımlar atmalarını gerektirir.⁴⁷⁴ Sağlığa yönelik hak temelli bir yaklaşım, sağlık politikasının ve programlarının, en dezavantajlı durumda olanların ihtiyaçlarının öncelikli olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır. BM Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi⁴⁷⁵ m. 12, “*Taraf*

⁴⁷¹ İzmir Barosu Göç ve İltica Komisyonu, “İzmir Geri Gönderme Merkezlerinde Adalet Erişim Hakkı Çerçevesinde Yaşanan Sorunlar” (İzmir GGM Adalet Erişim Hakkı), s. 4. Erişim: https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2018/01/resources_izmir-geri-gonderme-merkezlerinde-adalet-erisim-hakki-cercevesinde-yasanan-sorunlar2017713112147450.pdf (E.T. 19.05.2022).

⁴⁷² İzmir GGM Adalet Erişim Hakkı, s. 5.

⁴⁷³ Ekşi, *İdari Gözetim*, 2014, s. 52.

⁴⁷⁴ Zeynep Hiçdurmaz-Hülya Yüksel, “Sağlık Hakkı Perspektifinde Avrupa’da Yaşayan Düzensiz Göçmenlerin Sağlık Hizmetlerine Erişimi”, *Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2020, C. 19, S. 1, s. 42.

⁴⁷⁵ Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 16.12.1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı kararıyla kabul edilmiş, 19.12.1966 tarihinde imzalanmış ve 03.01.1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme’yi 15.08.2000 tarihinde imzalamış, 10.07.2003 tarih ve 2003/5923 sayılı kararıyla

devletler, herkesin ulaşılabilir en yüksek bedensel ve zihinsel sağlık standartlarından yararlanma hakkını tanır” diyerek sağlık hakkının herkese tanındığına bir kez daha vurgu yapmıştır. Bir yabancı idari gözetim altına alındığı anda, idari gözetim kararının haklılığını ve idari gözetim yeri seçimini etkileyecek ya da idari gözetim esnasında tedavi ya da psikolojik destek görmesini gerektirecek bir fiziksel ya da ruhsal sağlık sorunu olup olmadığını değerlendirecek ve kendi seçtiği bir doktora ivedilikle erişme hakkına sahip olacaktır.⁴⁷⁶ Ayrıca YUKK m. 59/1-a uyarınca “*Geri gönderme merkezlerinde; yabancı tarafından bedeli karşılanamayan acil ve temel sağlık hizmetleri ücretsiz verilir.*” şeklinde düzenleme yapılmıştır.

AİHM, Algür/Türkiye⁴⁷⁷ kararında; Mahkeme, bir devletin idari gözetim altındaki her kişinin polis memurlarının elinde olduğu sırada hassas bir durumda bulunduğunu kabul etmesini ve onu koruma yükümlülüğüne sahip olduğu için sorumlu olduğunu vurgulamıştır. Özgürlükten yoksun bırakmanın başından itibaren Emniyet makamları tarafından çağrılan bir doktorun yanı sıra idari gözetim altında tutulanan kendi seçtiği bir doktor tarafından muayene edilmeyi talep etme hakkının, avukat ve aile ferdine erişim gibi temel güvencelere erişimin sağlanması gerektiği ifade edilmektedir. Tüm bu güvenceler ivedi yargısal müdahaleyle bir araya geldiğinde, bu kararda olduğu gibi tutulan kişilerin itirafta bulunmaları için maruz bırakılabilecekleri kötü muamelelerin saptanmasını ve önlenmesini etkili biçimde sağlayabilmektedir.⁴⁷⁸

3.3.4. Aile Fertlerini Bilgilendirme

Bir aile ferdini, bir arkadaşını ya da meşru bir bilgilenme isteğine sahip olabilecek başka bir kişiyi idari gözetim kararından, yerinden ve her tür müteakip nakilden haberdar etme imkânı, keyfi idari gözetime karşı temel bir güvencedir. Bu güvence, tüm uluslararası standartlarca sağlanmaktadır. BM Herhangi Bir Biçimde Tutulan ya da Hapsedilen Bütün Kişilerin Korunmasına İlişkin İlkeler Bütünü İlke 15 ve 16’nın 4. fıkrasında ve 18. ilkenin 3. fıkrasında belirtilen istisnalar korunmakla

Sözleşme’yi onaylamıştır. Resmi Türkçe çevirisi 11.08.2003 tarih ve 25196 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanmıştır. Sözleşme Türkiye bakımından 23.08.2003 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

⁴⁷⁶ Modül 2, s. 46.

⁴⁷⁷ AİHM, Algür/Türkiye, 2574/96 sayılı başvuru, 22.10.2002 tarihli karar. Erişim: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-65259> (E.T. 03.04.2022).

⁴⁷⁸ Ibid, p. 37,38.

birlikte, tutulan ya da hapsedilen bir kişiden, dış dünyayla ve bilhassa aile ya da vekiliyle haberleşme hakkı, birkaç günden daha uzun bir süre esirgenmemelidir.⁴⁷⁹

3.3.5. Konsolosluga Erişim

Konsolosluga erişim hakkı, uluslararası koruma talep etmeye ihtiyacı olmayan diğer yabancı gruplar için önemliyken bu kişilere oranla sığınmacı ve göçmenleri daha az ilgilendirir; sığınmacı ve göçmenler için birincil ilke, sığınma başvuru ve süreçlerinin gizliliğidir.⁴⁸⁰ Tutuklanmış, hapsedilmiş, önleyici mahiyette ya da herhangi bir biçimde idari gözetim altına alınmış olan kişiden konsolosluga hitaben sadır olmuş her türlü haber, kaza, anılan makamlarca derhal konsolosluga intikal ettirilecek ve yine bu makamlar, bu bentle tanınmış olan haklar hakkında ilgili kişiye gecikmeksizin bilgi vereceklerdir.⁴⁸¹

BM Keyfi İdari Gözetime İlişkin Çalışma Grubu, göçmenlerin özgürlükten yoksun bırakılması üzerine Gözden Geçirilmiş 5 sayılı Mütalaanın 36. paragrafında *“Tutulan tüm kişiler, idari gözetim altına alındıkları andan itibaren ve idari gözetimleri süresince, konsolosluk yetkilileriyle irtibat kurma hakkından haberdar edilmelidirler. Göçmenin bu haktan yararlanmak istemesi halinde, böyle bir irtibatı kolaylaştırmak göçmeni tutan makamların görevidir.”* düzenlemesine yer vermiştir.⁴⁸²

Yine YUKK m. 59/1 (c)’ye göre yabancıya; ziyaretçileri, vatandaşı olduğu ülke konsolosluk yetkilisi, BMMYK görevlisiyle görüşebilme imkânı sağlanmaktadır.

3.3.6. BMMYK’ya Erişim

Alternatifler ve Kılavuz İlkeler, İlke 7’ye göre; yabancıların, BMMYK’ya, ulusal mülteci kurumuna ya da ombudsman ofisine, insan hakları komisyonlarına ya

⁴⁷⁹ Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü, (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 9 Aralık 1988 tarihli ve 43/173 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.) s. 258-259-260. Erişim: <https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/document/mevzuat/528b7--Herhangi-Bir-Bicimde-Tutulan-veya-Hapsedilen-Kisilerin-Korunmasi-Icin-Prensipler-Butunu.pdf> (E.T. 12.05.2022).

⁴⁸⁰ Modül 2, s. 48.

⁴⁸¹ Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Sözleşmesi, 24.04.1963, m. 36. Erişim: https://inhak.adalet.gov.tr/resimler/dokuman/2312020094424bm_16.pdf (E.T. 14.04.2022).

⁴⁸² Modül 2, s. 49.

da STK'ler de dâhil olmak üzere diğer kurumlara erişim imkânı sağlanmalıdır. Bu temsilcilerle özel olarak görüşme hakkı ve böyle bir irtibat kurmaya yönelik araçlar da temin edilmelidir.

BM Keyfi İdari Gözetime İlişkin Çalışma Grubu, Gözden Geçirilmiş 5 sayılı Mütalaa m. 47'ye göre de BMMYK'ya, Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'ne ve ulusal insan hakları kurumları, ulusal önleyici mekanizmalar ve uluslararası ve ulusal sivil toplum kuruluşları gibi başka ilgili örgütlere göç kovuşturmaları esnasında idari gözetim altına alınan kişilerin tutulduğu gözetim mekanlarına serbest erişim verilmelidir.⁴⁸³

4. İdari Gözetime Alternatif Yükümlülükler

“İdari gözetimine alternatif tedbir” hukuki bir terim değildir. Bu kavram idari gözetimden kaçınmak için kullanılabilecek ve dolayısıyla gereklilik ve orantılılık ilkesine uyan bir dizi farklı uygulamayı ifade etmektedir.⁴⁸⁴ *Hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancılardan; kaçma ve kaybolma riski bulunan, Türkiye'ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal eden, sahte ya da asılsız belge kullanan, kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye'den çıkmaları için tanınan sürede çıkmayan, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlardan; idari gözetim süresi dolanlar, idari gözetim kararı alınmaksızın idari gözetime alternatif yükümlülükler tabi tutulması uygun görülenler, başkanlığın talimatıyla ya da resen valilik tarafından yapılan değerlendirme sonucunda idari gözetimi sonlandırılanlar, sulh ceza hakimi kararına istinaden valilik tarafından idari gözetimi sonlandırılanlar, hakkında idari gözetime alternatif yükümlülükler uygulanmaktadır.*⁴⁸⁵ YUKK m. 55 kapsamında olan; sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacağı konusunda ciddi emare bulunanlar, ciddi sağlık sorunları, yaş ve hamilelik durumu nedeniyle seyahat etmesi riskli görülenler, hayati tehlike arz eden hastalıkları

⁴⁸³ Modül 2, s. 48.

⁴⁸⁴ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 20; Uluslararası İdari gözetim Koalisyonu (IDC), There are Alternatives: A handbook for preventing unnecessary immigration detention revised edition), (Alternatifler var: Göçmenlerin gereksiz idari gözetimin önlenmesi için bir el kılavuzu revize baskı) 2015, s. 7. Erişim: <https://idcoalition.org/wp-content/uploads/2015/10/There-Are-Alternatives-2015.pdf> (E.T. 28.07.2022).

⁴⁸⁵ İdari Gözetime Alternatif Yükümlülükler İlişkin Yönetmelik, m. 6/1.

için tedavisi devam etmekte iken sınır dışı edileceği ülkede tedavi imkânı bulunmayanlar, mağdur destek sürecinden yararlanmakta olan insan ticareti mağdurları, ve tedavileri tamamlanıncaya kadar, psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet mağdurları idari gözetime alternatif yükümlülöklere tabi tutulamaz.⁴⁸⁶

Hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancılardan; kaçma ve kaybolma riski bulunan, Türkiye'ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal eden, sahte ya da asılsız belge kullanan, kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye'den çıkmaları için tanınan sürede çıkmayan, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanların; *idari gözetim altına alınmaması durumunda ülkesiyle ilgili doğru bilgi ve belgelere ulaşamayacak olması, kimlik ve uyruğunun tespit edilmesi amacıyla idari gözetim altına alınması gerekmesi, yabancının idare ile iş birliği yapmaması, yabancının idari gözetim altına alınmaması durumunda ülkesine geri gönderilemeyecek olması durumlardan birinin ya da birkaçının varlığı halinde, öncelikli olarak idari gözetim altına alınması esastır.*⁴⁸⁷

Hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancının idari gözetime alternatif yükümlölöklere tabi tutulup tutulmayacağıının idari gözetim altına alınmadan önce öncelikli olarak değerlendirilmesi esastır. Yapılacak olan bireysel değerlendirmede, kişinin özel ihtiyaç sahibi veya hassas durumda olan bir birey olup olmadığı, yaşı, sağlık durumu, cinsiyeti, ailevi durumu gibi özellikleri dikkate alınmaktadır. Alternatif yükümlölöklere uygulanmasının mümkün olmaması veya söz konusu yükümlölöklere yeterli olmaması durumunda idari gözetime başvurulabilir.⁴⁸⁸ Geri gönderme merkezine gönderilmesi sonrasında yabancıyla mülakat yapılarak idari gözetime alternatif yükümlölöklere tabi tutulup tutulmayacağı öncelikli olarak değerlendirilmelidir.⁴⁸⁹

Türk hukukunda idari gözetime alternatif yükümlölöklere 6458 Sayılı YUKK'da 2019 Aralık ayında yapılan değişikliklerle getirilmiştir. YUKK m. 57/A'ya göre m. 57/2 fıkrasında sayılan yabancılara ya da idari gözetimi sonlandırılan yabancılara 14 madde halinde aşağıda sayılan idari gözetime alternatif yükümlölöklere getirilebilmektedir. Bu alternatif yükümlölöklere YUKK'da ve diğer

⁴⁸⁶ İdari Gözetime Alternatif Yükümlölöklere İlişkin Yönetmelik, 6/2.

⁴⁸⁷ Ibid, m. 6/4.

⁴⁸⁸ Ibid, m. 7/1.

⁴⁸⁹ Ibid, m. 7/2.

uluslararası belgelerde açıklanmıştır. Yabancıya sayılan yükümlülüklerden bir ya da birkaçının getirilmesi durumunda, bu süre yirmi dört ayı geçemez.

YUKK m. 57/2 fıkrası kapsamında sayılan hakkında sınır dışı etme kararı alınanlardan; kaçma ve kaybolma riski bulunan, Türkiye’ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal eden, sahte ya da asılsız belge kullanan, kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye’den çıkmaları için tanınan sürede çıkmayan, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar olup da idari gözetim altına alınmayan yabancılara bu maddenin birinci fıkrasında sayılan; belirli adreste ikamet etme, bildirimde bulunma, aile temelli geri dönüş, geri dönüş danışmanlığı, kamu yararına hizmetlerde gönüllülük esasıyla görev alma, teminat ve elektronik izleme yükümlülüklerinden birinin ya da birkaçının getirilmesi zorunludur (YUKK, m. 57/A-3). İdari gözetime alternatif yükümlülükler tabi tutulduğu, yabancıya veya yasal temsilcisine ya da avukatına gerekçeleri ile birlikte tebliğ edilir. Hakkında idari gözetime alternatif yükümlülükler getirilen yabancı, bir avukat tarafından temsil edilmiyorsa kendisi veya yasal temsilcisi, kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında bilgilendirilir (YUKK, m. 57/A-4).

4.1. Yetkili Mercilere Başvurarak Kayıt

Bireyler uygun seyahat belgeleri veya vizeleri olmadan bir ülkeye giriş yaptıklarında ilgili makamlara kayıt yaptırmaları istenebilir ve bu noktadan sonra kendilerine “yabancı kayıt kartı” gibi geçici bir belge verilebilmektedir. Söz konusu belgelerde bireyin fotoğrafı ve neden o ülkenin topraklarına geçici olarak kabul edildiğine dair bir açıklama bulunmaktadır. Kayıt işlemleri varışta veya daha sonra ikametgâh adreslerinin bulunduğu yerde de yaptırılabilir. ⁴⁹⁰ Özgürlük hakkına tamamen saygı duyan ve ilgili belgeleri olmadan gelen çoğu bireye pratik ve hâlihazırda var olan bir alternatiftir.

4.2. Seyahat Belgelerinin Teslim Edilmesi

Yabancınnn ülkeden transit geçeceği ya da kaçacağı konusunda yüksek risk bulunduğu durumlarda yetkili makamlar, sınırdışı veya statü belirleme işlemleri

⁴⁹⁰ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 100, p. 207.

çözülene kadar kişinin pasaport, kimlik vb. seyahat belgelerine el koyabilmektedir.⁴⁹¹ Yetkili makamlar, bu tür belgeleri güvenli yerlerde saklamaktadır ve yabancılar ülkeden gönüllü olarak ayrılmak istediklerinde belgelerini geri alabilirler.⁴⁹²

4.3. Geçici İkamet İzinleri

Geçici ikamet izinleri, devlet tarafından verilen ve ülkede yasal kalış imkânı sağlayan geniş kapsamlı bir terimdir. Bu ikamet izni, diğerlerinin yanı sıra geçiş vizeleri, uzun dönem vizeleri, geçici insani vizeler veya hala geçerli bir uluslararası koruma statüsüne dayanan süresi dolmuş oturma izinlerini de içerebilmektedir. Bu tür belgeler, bireyin devam eden bir sığınma veya göç sürecine girdiği süre boyunca veya geri dönüş hazırlığı sırasında verilmektedir. Belirli aralıklarla yenilenebilmektedir.⁴⁹³

4.4. Vaka Yönetimi veya Vaka Çalışanı Desteği

Vakayı çözüme ulaştırabilmek için göç prosedürlerine tabi olan bireylere sunulan bireyselleştirilmiş kapsamlı bir destek sağlayan alternatiftir. İlk başvurudan yabancıya statü verilmesine veya yabancıya sınır dışı edilmesine kadar geçen süreçte bireye veya ailelere yardımcı olmaktan sorumlu bir vaka yöneticisi mevcuttur.⁴⁹⁴ Vaka yöneticisi kimi zaman bir kamu görevlisi kimi zaman ise sivil toplum temsilcisi olabilmektedir. Vaka yöneticisinin rolü; göç prosedürleri ile ilgili bilgiye, adli yardıma ve temsile erişimi sağlamaktır. Bu aynı zamanda sosyal yardım hizmetlerine erişimi kolaylaştırma, sağlık, iş veya eğitim gibi temel yaşam ihtiyaçlarına erişimi de kapsamaktadır.⁴⁹⁵ Vaka yönetimi; kişinin ihtiyaçlarını ve risklerini belirlemek için bireysel değerlendirme, bu ihtiyaçları etkili bir şekilde ele almak için vaka planlarının geliştirilmesi ve herhangi bir değişikliğin detaylı bir şekilde ele alınmasını sağlamak için sürekli izleme içeren yönlendirme olmak üzere üç unsurdan oluşmaktadır.⁴⁹⁶

⁴⁹¹ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 100, p. 208.

⁴⁹² Şenzümrüt, “Geri Gönderme Merkezleri”, s. 57.

⁴⁹³ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 101, p. 209.

⁴⁹⁴ Ibid, s. 102, p. 210.

⁴⁹⁵ Ibid, s. 102, p. 210.

⁴⁹⁶ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 102, p. 211.

4.5. Aile Yanında Barınma

Aile yanında barınma; refakatsiz veya ebeveynlerinden ayrılmış çocuklar için akrabalık bakımı, koruyucu aile bakımı ve diğer aile bazlı veya aile benzeri ortamlar gibi resmî ya da resmî olmayan bir dizi alternatif bakım seçeneği için genel bir isimdir. Söz konusu uygulamalar çocukların yasal vasi, diğer tanınmış mesul yetişkin veya yetkin kamu makamı tarafından desteklenmelerini ve koruma altına alınmalarını sağlamayı amaçlamaktadır.⁴⁹⁷

Türk hukukunda ise aile yanında barınma alternatif tedbiri sadece çocuklar açısından değil yetişkinler için de uygulanan bir tedbir olarak YUKK'da yer almaktadır. Hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancı, aile temelli geri dönüş yükümlülüğüne tabi tutulmayı talep etmesi halinde sınır dışı etme kararı yerine getirilinceye kadar Türkiye'de yasal olarak bulunan birinci ve ikinci dereceden akrabalarının yanında kalabilmektedir.⁴⁹⁸

Aile temelli geri dönüş yükümlülüğüne tabi tutulacak yabancının aile bağlarının tespitine ilişkin bilgi ve belgeler (pasaport, kimlik kartı, sürücü belgesi, Başkanlık veya valilik tarafından tanzim edilen belgeler gibi) yabancının kendisi, yasal temsilcisi veya birinci fıkrada sayılan akrabaları tarafından İl Göç İdaresi Müdürlüğüne (İl Müdürlüğüne) sunulmaktadır.⁴⁹⁹ Yabancının aile temelli geri dönüş yükümlülüğüne tabi tutulma talebi yazılı bir şekilde alınır ve bu yükümlülük yabancının talebi dışında gerçekleştirilemez.⁵⁰⁰

Aile temelli geri dönüş yükümlülüğüne tabi tutulan yabancının yanında kalacağı akrabalarından da yazılı muvafakat alınır. Söz konusu muvafakatte kişiler, yabancının sınır dışı etme sürecinde İl Müdürlüğü ile iş birliği yapacaklarını ve yabancının seyahat masraflarını karşılayacaklarını da taahhüt etmektedir.⁵⁰¹ Muvafakatin alınamaması durumunda, yabancı; aile temelli geri dönüş yükümlülüğüne tabi tutulamaz.⁵⁰²

⁴⁹⁷ Ibid, s. 103, p. 212.

⁴⁹⁸ İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, m. 11/1.

⁴⁹⁹ Ibid, m. 11/2.

⁵⁰⁰ Ibid, m. 11/3.

⁵⁰¹ İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, m. 11/4.

⁵⁰² Ibid, m. 11/5.

4.6. Bildirimde Bulunma

Bildirimde bulunma tedbiri, Avrupa’da göç bağlamında en çok uygulanan idari gözetim alternatifleri arasındadır.⁵⁰³ Polis, göç memurları, çocuk koruma veya sosyal yardım kurumları gibi diğer anlaşmalı kurumlar da dahil olmak üzere yetkili makamlara düzenli olarak kendini gösterme ve bildirimde bulunma yükümlülüğü mevcuttur. Kişilerin bizzat bildirimde bulunmaları, belirlenen aralıklarda belli bir yerde (göç ofisi, polis merkezi vb.) hazır bulunmalarını gerektirir.⁵⁰⁴ Bildirimde bulunma uzun veya pahalı seyahatlerden kaçınmak için telefonla da yapılmaktadır. Bildirimde bulunma sıklığı günde veya ayda belirli sayıda olarak belirlenebilir ve sığınma veya göç prosedürlerine katılanlar üzerindeki raporlama yükünü azaltmak için diğer resmi göç randevuları ile çakışacak şekilde ayarlanabilmektedir.⁵⁰⁵

Türk hukukunda bildirimde bulunma yükümlülüğüne tabi tutulan yabancı, bu yükümlülüğünü; parmak izi verilerinin doğrulanması, ses tanıma uygulaması, İl Göç İdaresi Müdürlüğünde ıslak imza atma yükümlülüklerinden biri ya da birkaçı yoluyla yerine getirmelidir.⁵⁰⁶ Bildirimde bulunma yükümlülüğünde, İl Müdürlüğü tarafından mümkün olduğunca biyometrik verilerin kullanımı önceliklendirilir.⁵⁰⁷ Yabancınn hangi aralıklarda ve birinci fıkrada sayılanlardan hangi usulle bildirimde bulunacağına, yabancıya ilişkin gerekli değerlendirme yapıldıktan sonra İl Müdürlüğü tarafından karar verilmektedir. Yabancınn bildirimde bulunma yükümlülüğündeki bildirim aralıkları bir aydan fazla olamaz.⁵⁰⁸

Yabancınn, hakkında işlem yapıldığı ilde bildirimde bulunma yükümlülüğüne tabi tutulması esastır.⁵⁰⁹ Başka bir ilde bildirimde bulunmak için idari gözetime alternatife tabi tutulan yabancı yazılı talepte bulunursa talebi yabancıyı yükümlülüğe tabi tutan İl Müdürlüğü değerlendirmektedir.⁵¹⁰

Yabancınn ses tanıma uygulaması yoluyla takibini sağlayacak yazılım ve donanım Göç İdaresi Başkanlığı veya yetkilendireceği kurum ya da kuruluş

⁵⁰³ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 106, p. 221.

⁵⁰⁴ Şenzümrüt, “Geri Gönderme Merkezleri”, s. 57.

⁵⁰⁵ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 106, p. 220.

⁵⁰⁶ İdari Gözetime Alternatif Yükümlülükler İlişkin Yönetmelik, m. 9/1.

⁵⁰⁷ Ibid, m. 9/2.

⁵⁰⁸ Ibid, m. 9/3.

⁵⁰⁹ İdari Gözetime Alternatif Yükümlülükler İlişkin Yönetmelik, m. 9/4.

⁵¹⁰ Ibid, m. 9/5.

tarafından temin edilmektedir.⁵¹¹ Başkanlık, ses tanıma yazılımının ne şekilde kullanılacağı konusunda İl Müdürlüklerini bilgilendir⁵¹² ve İl Müdürlükleri, ses tanıma yazılımı yoluyla yabancıнын yükümlülüğünü ne şekilde yerine getireceğini yabancıya yazılı şekilde tebliğ eder.⁵¹³ Ses tanıma yazılımı yoluyla yükümlülüğe tabi tutulan yabancı, İl Müdürlüğünün belirleyeceği sürelerde bu yazılım yoluyla bildirimde bulunmalıdır.⁵¹⁴ Yabancıнын on beş günden fazla olmamak kaydıyla, yükümlülüğe tabi tutulan ilden başka bir ile seyahat etmeyi talep etmesi ve bu talebin İl Müdürlüğünce uygun görülerek kişiye yol izin belgesi düzenlenmesi durumunda, yabancı yükümlülüğünü gittiği ilde yerine getirmelidir. Yükümlülüğün yerine getirilip getirilmediği, yabancıyı yükümlülüğe tabi tutan İl Müdürlüğü tarafından takip edilmektedir.⁵¹⁵

Türkiye’de, idari gözetim kararı sonlandırılarak imza yükümlülüğüne tabi tutulan yabancılar, bu imza yükümlülüklerini, idari yükümlülüğü getiren il sınırları içerisinde yerine getirmek zorundadırlar. İmza yükümlülüğü getirilen il sınırlarından izinsiz olarak çıkılması durumunda, kaçma kaybolma riskinin yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.⁵¹⁶

4.7. Kuruma ya da Konuta Yerleştirme

Kuruma ya da konuta yerleştirme veya konutta bakım tedbiri, küçük grupların yaşayabileceği, mümkün olduğunca bir aile veya küçük grup ortamı yaratacak şekilde özel olarak düzenlenmiş yaşam alanları sunmaktadır. Kurumların genellikle geçici bir bakım rolü üstlenmesi beklenirken daha istikrarlı bir toplum temelli ya da aile temelli düzenlemenin belirlenmesi için çaba sarf edilmektedir.⁵¹⁷

Sığınma evleri, yükümlülüğe tabi tutulan kişilerin emniyeti veya güvenliğine dair bir ihtiyaca yönelik özel bir kuruma ya da konuta yerleştirmesini kapsar. Örneğin, insan ticareti mağdurları veya istismar eden işverenlerden kaçan işçiler durumunda sığınma evleri kullanılabilir. Bunlar uzun vadeli çözümler olarak

⁵¹¹ İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, m. 10/1.

⁵¹² Ibid, m. 10/2.

⁵¹³ Ibid, m. 10/3.

⁵¹⁴ Ibid, m. 10/4.

⁵¹⁵ Ibid, m. 10/5.

⁵¹⁶ Şenzümrüt, “Geri Gönderme Merkezleri”, s. 58.

⁵¹⁷ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 104-105, p. 216.

tasarlanmamıştır, ancak bireysel vakada daha kalıcı bir çözüm bulunana kadar uygun olabilmektedir.⁵¹⁸

4.8. Belli Bir Adreste İkamet

Belirli adreste ikamet etme, yetkililerin bireyin yaşaması gereken belirli bir bölgeyi veya yer belirlemesini içeren alternatif bir tedbirdir. Yabancı'nın ülkedeki belirli bir bölgede, kişinin veya garantörün özel adresinde, açık veya yarı açık bir kabul veya sığınma merkezinde veya devlet tarafından finanse edilen veya devlet tarafından işletilen bir tesiste ikamet etmesi olmak üzere farklı şekillerde uygulanabilmektedir.⁵¹⁹ Belirli yerde ikamet etme tedbiri, tahsis edilecek ikametgâhın yerinin aynı olması durumunda destekli barınma, bakım evleri ve açık merkezler gibi pek çok farklı yerleştirme alternatifi ile birlikte kullanılabilmektedir.⁵²⁰

Türk hukukunda ise belirli adreste ikamet etme yükümlülüğüne tabi tutulan yabancı, sınır dışı edilinceye kadar ikamet edeceği adresi göç idaresi il müdürlüğüne bildirmelidir.⁵²¹ Yabancı'nın beyan ettiği adresin doğruluğu İl Müdürlüğünce sistemsel olarak teyit edilmektedir.⁵²² Yabancı'nın belirli adreste ikamet etme yükümlülüğüne tabi tutulabilmesi için adresin teyit edilmesinin akabinde, yabancı'nın imzalamış olduğu kira kontratını da sunması gerekmektedir. Kira kontratının olmaması durumunda yabancı'nın yanında kalacağı kişilerin yazılı muvafakati aranmaktadır. Yükümlülüğe tabi tutulacak kişinin yanında kalacağı kişilerin de beyan edilen adreste oturup oturmadığı sistemsel olarak veya gerekli belgeler yoluyla teyit edilmelidir.⁵²³ Yükümlülüğe tabi tutulacak yabancı'nın beyan ettiği adreste ikamet ettiği sistemsel olarak teyit edilebiliyorsa kira kontratı veya yazılı muvafakat gibi şartlar aranmamaktadır.⁵²⁴

Belirli adreste ikamet etme yükümlülüğüne tabi tutulan yabancıların adres bilgileri kolluk birimlerine bildirilmektedir. Yabancı'nın belirttiği adreste bulunup

⁵¹⁸ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 105, p. 218.

⁵¹⁹ Ibid, s. 107, p. 221.

⁵²⁰ Ibid, s. 108, p. 223.

⁵²¹ İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, m. 8/1.

⁵²² Ibid, m. 8/2.

⁵²³ Ibid, m. 8/3.

⁵²⁴ İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, m. 8/4.

bulunmadığı, İl müdürlüğünün talebine istinaden sorumluluk sahası gözetilerek ilgili kolluk birimlerince yapılacak mahalli tahkikatla tespit edilmektedir.⁵²⁵

Yabancı, hakkında işlem yapıldığı ilde ikamet etme yükümlülüğüne tabi tutulması esastır.⁵²⁶ Yabancı, başka bir ilde ikamet etmek için İl müdürlüğüne yazılı talepte bulunması gerekmektedir. Yapılacak talebin değerlendirmesinde; yabancı, sağlık durumu, güvenlik riski, eğitim durumu ve aile bağları gibi özel durumları göz önünde bulundurulmaktadır. Değerlendirme sonrasında yabancı, talebinin uygun görülmesi halinde, yükümlülüğünü yerine getireceği ildeki İl Müdürlüğüne yabancı, il değişikliğinin gerekçesini de içerecek şekilde bilgi verilmelidir. Yabancı, takibini, yükümlülüğünü yerine getireceği ildeki İl Göç İdaresi Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır.⁵²⁷

Yabancı, terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar, kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenler (YUKK, m. 54/1 (b), (d) ve/veya (k)) yalnızca belirli adreste ikamet etme yükümlülüğüne tabi tutulamaz.⁵²⁸ Bu yabancılar, kaybolmalarını engellemek amacı ile belirli adreste ikamet etme dışında ilave alternatif yükümlülük/yükümlülüklerle de tabi tutulmalıdır.

4.9. Kefalet

Kefalet alternatif tedbirinde, idari gözetim altına alınması değerlendirilen kişinin bir yakını veya sivil toplum kuruluşları bu kişiye kefil olmaktadır.⁵²⁹ İdari gözetim altına alınacak kişinin gerektiğinde idari ve adli makamlar önünde hazır bulundurulacağına dair kefilin taahhütte bulunması gerekir. Kefil, verdiği taahhüde uymadığında para cezası uygulanmaktadır.⁵³⁰ Bu tedbire Türk hukukunda ilgili mevzuatlarda yer verilmemiştir.

⁵²⁵ Ibid, m. 8/5.

⁵²⁶ Ibid, m. 8/6.

⁵²⁷ Ibid, m. 8/7.

⁵²⁸ Ibid, m. 8/8.

⁵²⁹ Şenzümrüt, “Geri Gönderme Merkezleri”, s. 59.

⁵³⁰ Ekşi, *Yabancılar*, 2018, s. 60; Özkan, 2017, s. 153.

4.10. Teminat Verilmesi

İdari gözetim altına alınan uluslararası koruma başvuru sahiplerinin haklarındaki idari gözetim kararının sonlandırılarak kefaletle serbest bırakılmak üzere başvuruda bulunmalarını sağlayan bir tedbirdir.⁵³¹ Teminat olarak istenecek kefalet miktarı, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin özel durumları dikkate alınarak makul bir tutar olarak belirlenmelidir.⁵³²

Türk hukukunda teminat tutarı, 2023 yılı için 440.000 Türk Lirasıdır.⁵³³ Bu tutar, her yıl bir önceki yıla ilişkin olarak Vergi Usul Kanunu⁵³⁴ uyarınca tespit ve ilan edilen yeniden değerlendirme oranında, takvim yılı başından geçerli olmak üzere artırılarak Göç İdaresi Başkanlığı tarafından İl Müdürlüklerine bildirilir.⁵³⁵ Teminat tutarı, hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancı veya yabancı adına işlem yapmak üzere yabancının yetkilendirdiği kişi tarafından, ilgili muhasebe birimi hesabına yatırılmalıdır.⁵³⁶ Yabancı veya yabancı adına işlem yapmak üzere yabancının yetkilendirdiği kişi, belirlenen tutarı yatırdıktan sonra, bu işleme ilişkin dekontu İl Müdürlüğüne teslim etmekle yükümlüdür. Söz konusu belge İl Müdürlüğü tarafından yabancının dosyasında muhafaza edilmektedir.⁵³⁷ Dekontun İl Müdürlüğüne teslim edilmesinin ardından yabancının idari gözetimi sonlandırılmalıdır.⁵³⁸

Teminat yükümlülüğü, bildirimde bulunma yükümlülüğü ile birlikte uygulanmaktadır. Teminat ile birlikte uygulanan bildirimde bulunma yükümlülüğü, İl Müdürlüğünün belirlediği aralıklarla yerine getirilmektedir.⁵³⁹

Yabancının sınır dışı etme kararının yerine getirilmesi, yabancının Türkiye’den çıkış yaptığının tespit edilmesi veya sınır dışı etme kararının idare mahkemesi tarafından iptal edilmesi durumlarında, yatırılan teminat miktarı

⁵³¹ Şenzümrüt, “Geri Gönderme Merkezleri”, s. 59.

⁵³² Ibid, s. 59.

⁵³³ Erişim: <https://www.turmob.org.tr/ekutuphane/Read/5f9b9054-f343-4bd7-a72d-1a0e18a1a225> (E.T. 26.06.2022).

⁵³⁴ 04.01.1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu.

⁵³⁵ İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, m. 14/2.

⁵³⁶ Ibid, m. 14/1.

⁵³⁷ İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, m. 14/3.

⁵³⁸ Ibid, m. 14/4.

⁵³⁹ Ibid, m. 14/5.

yabancıya ya da yasal temsilcisinin bildirdiği hesap numarasına iade edilmektedir.⁵⁴⁰

Teminat yatıran yabancıya ülkeden çıkış yapması için en az bir ay ile en fazla altı ay arasında süre tanınmaktadır.⁵⁴¹ Yabancı kendisine tanınan bu süre içinde ülkeden çıkış yapmaması ya da yükümlülüklerine uymaması durumunda, teminat Hazineye gelir olarak kaydedilmektedir.⁵⁴² Mücbir sebeplerin varlığı halinde belirtilen süre işlememektedir.⁵⁴³ İdari gözetime alternatif yükümlülükler uymayan yabancılar idari gözetim altına alınmaktadır (YUKK, m. 57/A- 6). İnsan ticareti mağduru olup olmadıklarının belirlenmesi ve tacirleri tarafından teminat yatırılmasının önüne geçilmesi amacıyla teminat yükümlülüğü getirilecek yabancılara mülakat yapılması zorunludur.⁵⁴⁴

4.11. Elektronik İzleme ve Ev Hapsi

Elektronik izleme ya da elektronik bir cihaz vasıtasıyla izleme “kişisel tanımlama cihazı” olarak adlandırılan, elektromanyetik bir cihaz vasıtasıyla yapılan bir takip sistemidir. Kişisel tanımlama cihazı, büyük siyah bir saate benzeyen ve kişilerin el veya ayak bileklerine takılan bu cihaz, kişilerin ev telefonlarına takılan, kutu şeklinde bir cihazla alınan sinyali yollamaktadır. Böylelikle yetkililer otomatik olarak o numarayı çaldırır ve kişinin telefonunun kapsama alanı içinde olup olmadığı anlaşılmaktadır.⁵⁴⁵

Elektronik izleme veya kelepçe nadiren kullanılan bir tedbirdir. Elektronik izleme esas olarak ceza hukuku bağlamında kullanılmaktadır ve bu nedenle bazıları bunun özellikle göç bağlamında kullanımının uygun olmadığını iddia etmektedir.⁵⁴⁶ BMMYK ve alandaki çeşitli araştırmacılar, özellikle yarattığı suçlu damgası göz önüne alındığında elektronik izlemenin alternatif tedbirler arasında en sert ve

⁵⁴⁰ Ibid, m. 14/7.

⁵⁴¹ Ibid, m. 14/8.

⁵⁴² Ibid, m. 14/8.

⁵⁴³ Ibid, m. 14/10.

⁵⁴⁴ Ibid, m. 14/9.

⁵⁴⁵ Şenzümrüt, “Geri Gönderme Merkezleri”, s. 60.

⁵⁴⁶ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 112, p. 229.

zorlayıcı tedbir olduğunu düşünmekte ve kullanılmaması gerektiğini belirtmektedir.⁵⁴⁷

Türk hukukunda Elektronik izleme tedbirine YUKK'da yer verilmiştir. Bu tedbir hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancının, bu işlemler yerine getirilinceye kadar, ülke içerisinde takip ve kontrolünün sağlanması amacıyla uygulanır.⁵⁴⁸ Elektronik izleme yükümlülüğü; yabancının iletişim cihazlarına yüklenecek mobil uygulama yoluyla bildirimde bulunmaları ve konumlarının belirlenmesi ya da elektronik kelepçe yoluyla izleme şeklinde uygulanabilir.⁵⁴⁹ Elektronik izleme yükümlülüğüne tabi tutulacak yabancının, özel ihtiyaç sahibi ya da hassas durumda olup olmadığı ve kamu düzeni ve kamu güvenliği açısından tehdit oluşturup oluşturmadığı öncelikli olarak değerlendirilir.⁵⁵⁰ Elektronik izleme yükümlülüğüne tabi tutulması gereken ancak özel ihtiyaç sahibi ya da hassas durumda olduğu tespit edilen yabancıya yabancının iletişim cihazlarına yüklenecek mobil uygulama yoluyla bildirimde bulunmaları ve konumlarının belirlenmesi yükümlülüğü getirilir, ilave olarak bildirimde bulunma yükümlülüğü uygulanmaz.⁵⁵¹

Elektronik kelepçe; terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar, kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenlerden idari gözetim süresinin dolması, sulh ceza hakimliği kararıyla idari gözetimlerinin sonlandırılması, haklarında güvenlik ve istihbarat birimlerinin görüşleri doğrultusunda elektronik kelepçe takılmasının zaruri görülmesi ve Başkanlık tarafından elektronik kelepçe ile takip edilmesine karar verilmesi hallerinde, bu kişilerin teknolojik yöntem ve araçlarla izlenmesini, gözetim ve denetim altında tutulmasını sağlayan yöntemdir.⁵⁵² Bir yabancının elektronik kelepçe yoluyla izleme yükümlülüğüne tabi tutulmasına resen veya İl Müdürlüğünün talebi doğrultusunda Başkanlık tarafından karar verilir.⁵⁵³ Yabancının kurallara aykırı

⁵⁴⁷ Ibid, s. 112, p. 229.

⁵⁴⁸ İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, m.15/1.

⁵⁴⁹ Ibid, m. 15/2.

⁵⁵⁰ Ibid, m. 15/3.

⁵⁵¹ Ibid, m. 15/4.

⁵⁵² İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, m. 17/1-2.

⁵⁵³ Ibid, m. 17/3.

davrandığının belirlenmesi halinde, ilgili kolluk birimi derhal bilgilendirilir ve ilgili kolluk birimi yabancının yeniden idari gözetim altına alınabilmesi amacıyla yabancayı ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde yakalandığı yerdeki İl Müdürlüğüne teslim etmektedir.⁵⁵⁴

Elektronik kelepçe, sulh ceza hakimliği kararıyla, yabancının sınır dışı edilmesi, gönüllü geri dönüş yapması veya kendi isteğiyle ülkeden çıkış yapması durumunda Başkanlık veya İçişleri Bakanlığı talimatıyla; yabancının ölmesi durumunda tam teşekküllü devlet hastanesinden elektronik kelepçenin çıkarılması gerektiğine ilişkin alınacak rapor doğrultusunda; mücbir sebeplerin varlığı durumlarından birinin varlığı halinde kolluk veya özel güvenlik personeli tarafından çıkarılmaktadır.⁵⁵⁵ Elektronik izleme yükümlülüğüne tabi tutulan yabancı veya yasal temsilcisi ya da avukatı bu karara karşı sulh ceza hâkimine başvurabilir.⁵⁵⁶ Başvuru yabancının tabi tutulduğu idari yükümlülüğü durdurmaz.⁵⁵⁷ Sulh ceza hâkimi incelemeyi beş gün içinde sonuçlandırır. Sulh ceza hâkiminin kararı kesindir (YUKK, m. 57/A-5). Elektronik izleme yükümlülüğüne ilişkin şartların ortadan kalktığı veya değiştiği iddiasıyla yeniden sulh ceza hakimine başvurulabilir.⁵⁵⁸

4.12. Geri Dönüş Danışmanlığı

Geri dönüş danışmanlığı, bireylere ve ailelere idari gözetimden salıverilme ve idari gözetim altına alınmama imkânı tanımaktadır. Bu bağlamda mali teşvikler içeren devlet kurumları veya sivil toplum örgütleri tarafından sağlanacak, genellikle yoğun destek programlarıyla gönüllü geri dönüş imkânının kişilere sağlanması söz konusu olmaktadır. Bu tedbir ile dönüş öncesi destek, transit yardım ve dönüş sonrası yardımı da dahil olmak üzere ülkeye dönüş ve entegrasyon için çeşitli tavsiye ve desteği sağlayan bir rol üstlenmektedir.⁵⁵⁹

Türk hukukunda da geri dönüş danışmanlığı; hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancının, menşe ülkesiyle ilgili doğru bilgi ve belgelerin tespit edilmesi,

⁵⁵⁴ Ibid, m. 17/9.

⁵⁵⁵ Ibid, m. 17/10.

⁵⁵⁶ Ibid, m. 18/1.

⁵⁵⁷ Ibid, m. 18/2.

⁵⁵⁸ Ibid, m. 18/3.

⁵⁵⁹ Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 109-110, p. 226.

ülkesine veya üçüncü bir ülkeye çıkışının sağlanması sürecinde hak ve yükümlülüklerine ilişkin bilgilendirilmesi, ülke temsilciliğiyle iş birliği yapması ve gönüllü olarak ülkesine veya üçüncü bir ülkeye dönmesi konusunda teşvik edilmesi amacıyla uygulanır.⁵⁶⁰ Geri dönüş danışmanlığı kapsamında, ülkesine veya üçüncü bir ülkeye çıkışı sağlanacak yabancıya hak ve yükümlülükleri yazılı olarak tebliğ edilir.⁵⁶¹

4.13. Dönüş Evleri/Dönüş Merkezleri

Geri dönüş evleri de göçmenlerin idari gözetimine alternatif bir uygulamadır. Bu uygulamada, gönüllü veya zorla dönüş sürecine hazırlık için vaka yönetimi desteği belirli yerde ikamet etme gerekliliği ile bir arada uygulanmaktadır. Başvurusu reddedilmiş sığınmacılar veya sınır dışı işlemlerine tabi kişiler açık tesislere yerleştirilerek geri dönüşe hazırlanmaları amacıyla bireysel koçlar veya danışmanlar tarafından geri dönüş seçenekleri hakkında bilgilendirilir ve çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadır.⁵⁶²

4.14. Kamu Yararına Hizmetlerde Gönüllülük Esasıyla Görev Alma

Türk hukukunda yer alan bir diğer alternatif olan kamu yararına hizmetlerde gönüllülük esasıyla görev alma alternatif yükümlülüğüne ilişkin usul ve esaslar Göç İdaresi Başkanlığı'na düzenlenir.⁵⁶³ Hakkında idari gözetime alternatiflerin uygulanmasına karar verilen yabancılar, kamu kurumlarında kamu yararına işlere yerleştirilerek gönüllülük esasıyla görevlerini yerine getirmektedirler.

⁵⁶⁰ İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, m. 12/1.

⁵⁶¹ Ibid, m. 12/4.

⁵⁶² Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları, s. 110, p. 227.

⁵⁶³ İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, m. 13/1.

SONUÇ

İdari gözetim, ceza hukukundaki tutulmadan bağımsız olarak hakkında sınır dışı kararı alınan yabancının sınır dışı edilene kadar belirli hak ve koşullarla geri gönderme merkezlerinde ve havalimanı gibi mekanlarda tutuldukları tedbire verilen isimdir. İdari gözetim, insan haklarına ve özellikle kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına kısıtlama getirmektedir. Kişi özgürlüğü ancak kanuna ve kanunun öngördüğü usule göre, yasal kesinlik koşulunu karşılamak şartıyla kısıtlanmaktadır. Buna ek olarak, keyfi gözetim ve tutulma yasaklanmıştır. Keyfi gözetim yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği kısıtlamalarının tam bir yasal kesinlik içerisinde gerçekleştirilmesini ve başvuru tutma tedbirinin makul, gerekli ve orantılı olduğunu ortaya koyacak bir değerlendirmeye tabi tutulmasını gerektirmektedir.

Türk hukukunda 6458 sayılı YUKK'nın yürürlüğe girdiği tarihe kadar olan dönemde, idari gözetim dair yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. YUKK ile birlikte; idari gözetim Türk hukukunda iki şekilde düzenlenmektedir. Birincisi hakkında sınır dışı etme kararı alınanlardan kaçma ve kaybolma riski bulunanlar, Türkiye'ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal edenler, sahte ya da asılsız belge kullananlar, kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye'den çıkmaları için tanınan sürede çıkmayanlar, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar valiliklerin kararı ile idari gözetim altına alınmaktadır. YUKK'da düzenlenen idari gözetimin ikinci şekli ise sığınmacıların kimi hâllerde uluslararası koruma başvurusu yapmalarından sonra kişi özgürlüklerinin sınırlandırılması şeklindedir. Bu tedbir, bir sığınmacının ülkede kalış izni istemesine bağlı olarak ve sığınmacının yasal durumu belirlenene kadar uygulanan bir tedbirdir. Her ay düzenli olarak idari gözetim sebeplerinin devam edip etmediği denetlenmelidir. Bu denetimlerin yapılamaması da idari gözetim kararını hukuki zeminden ayıracaktır. Yapılan bu denetimler neticesinde idari gözetim kararı alınmasının sebepleri ortadan kalktığı takdirde idari gözetim derhal sonlandırılmalıdır.

İdari gözetim ile gerçekleştirilmek istenen amaç için makul olan zaman dilimi aşılmayacak şekilde devam ettirilmelidir. Buna göre geçici olması gereken idari gözetim, süresiz olarak uygulanmamalıdır. Karar verirken bu değerlendirmenin

yapılmamış olması veya alternatiflerin değerlendirilmemiş olması idari gözetimin keyfililiğine neden olacaktır.

YUKKY m. 96/4 hükmüne göre idari gözetim kararı, GİGM'nin talimatı üzerine yahut resen valilikler tarafından alınmaktadır. İnsan haklarının kullanılmasına ve haklardan yararlanılmasına kısıtlayıcı mahiyette olan bu tedbirin bir idari makam tarafından verilmesi AY m. 38/10'da düzenlenen "*İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz*" hükmüne aykırılık oluşturabilecektir. Kişi hürriyetini kısıtlama sonucunu doğuran bir uygulamaya ilişkin kararın etkili ve adil bir mahkeme tarafından verilmesi daha doğru olacaktır. Dolayısıyla idari gözetim kararının mahkeme tarafından verilmesine yönelik bir değişiklik yapılarak bu aykırılığın giderilmesi hukuk sistemine katkı sağlayacaktır.

Türk hukukunda idari gözetim altına alınan kişi veya yasal temsilcisi ya da avukatı, idari gözetim kararına karşı itiraz için sulh ceza hakimine başvurmalıdır. Bu başvuru idari gözetimi durdurmamaktadır. Sulh ceza hâkimi incelemeyi beş gün içinde sonuçlandırmaktadır ve hâkimin kararı kesindir. İdari gözetim altına alınan kişi veya yasal temsilcisi ya da avukatı, idari gözetim şartlarının ortadan kalktığı veya değiştiği iddiasıyla yeniden sulh ceza hakimine başvurabilmektedir. Ancak buradaki düzenlemede eksiklikler bulunmaktadır. Şöyle ki idari gözetim kararına itirazın değerlendirmesi 5 gün gibi kısa bir süre içerisinde yapılmaktadır. Bu da değerlendirmenin doğruluğunu ve yeterliliğini şüpheyne düşürecektir. Ayrıca Sulh ceza hakiminin kararının kesin olması, başkaca bir değerlendirme merciinin bulunmayışı ve de sulh cezaya itirazın idari gözetim kararını durdurmaması hukuka aykırılıklara sebebiyet vermektedir. Etkili başka bir iç hukuk yolu kalmamakla beraber kişiler Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruya yönelmektedirler. YUKK'da yapılan değişiklikler ve getirilen alternatiflerle bir nebze de olsa Anayasa Mahkemesi önüne giden başvurular azalmıştır. Ancak idari gözetim kararlarına itirazın daha etkili ve hakkaniyetli değerlendirilebilmesi ve kişi hürriyetinin orantısız kısıtlanmaması için itiraz değerlendirirken kararın icrailiğinin durdurulması faydalı olabilecektir. 5 günlük değerlendirme süresinin de uzatılarak üstün körü itiraz incelemelerinin önüne geçilmesi hedeflenmelidir.

İdari gözetim kararı geri gönderme merkezlerinde uygulanmalıdır. Geri gönderme merkezlerinin buradaki insanlar için yaşanabilir şartları taşıması gerekmektedir. Yaşam hakkının korunması, insan odaklı yaklaşım, refakatsiz çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, özel ihtiyaç sahiplerine öncelik tanınması, kişisel bilgilerin gizli tutulması, yapılacak işlemlerde ilgililerin bilgilendirilmesi, barınanların sosyal ve psikolojik açıdan güçlendirilmesi, barınanların inanç ve ibadet özgürlüklerine saygı gösterilmesi, barınanlara dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin hizmet verilmesi esaslarına da dikkat edilmelidir. Geri gönderme merkezinde barındırılan ve durumu özellik arz eden özel ihtiyaç sahibi yabancılar; refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan anne veya baba, işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalan kişi, LGBTİ bireyler hassas grup olarak sıralanabilmektedir. Bu liste sınırlayıcı bir liste değildir. Özgürlüğünden yoksun bırakılan herkes hassas durumdadır. Ancak, bazıları diğerlerine göre daha hassas durumdadır. Hassas durumda olanların idari gözetim altında barındırılmaları istisnadır ve ancak diğer alternatifler değerlendirildikten sonra, son çare olarak başvurulmalıdır. Hassas durumdakiler için son çare olarak gözetim altına alma uygulandığında, gözetim koşullarının, bireylerin özel durumlarına uygun olması sağlanmalıdır. Hijyen, kapasite, sağlanan güvence ve haklar, sosyal faaliyet ve aktiviteler, hassas durumda kabul edilenlere özel muameleyi sağlayacak koşullar mevcut olmalıdır.

İdari gözetim koşullarına ilişkin standartları belirleyici tavsiyeler ve raporlar bulunsa da bunların çerçevesini çizen bir kanuni düzenleme de yapılmamıştır. Sulh ceza hâkimlikleri idari gözetime ilişkin itirazları değerlendirirken, koşullara ilişkin somut inceleme şartları olmamasından dolayı, itiraz edenin koşullara ilişkin şikâyetlerini denetim dışı bırakmaktadır. Benzer şekilde valilikler tarafından her ay yapılması gereken idari gözetimin devamına zaruret olup olmadığı yönündeki değerlendirmede geri gönderme merkezlerinin koşullarının hangi kriterlere göre denetleneceği hususunda bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu sebeple öncelikle merkez kapasitesini aşacak şekilde, yabancıların gözetim altına alınmalarının önüne geçilmeli ve merkezlerin koşulları açısından yapılacak değerlendirmelerin etkili ve işlevsel olması amacıyla koşullara ilişkin somut kriterler belirlenmelidir. Ayrıca idari

gözetim usullerinin ve koşullarının bağımsız kuruluşlarca önceden haber verilmeksizin denetimi, kişiye sağlanması gereken usulü güvencelerden biridir. Zira bağımsız ulusal veya uluslararası kuruluşlar tarafından gerçekleştirilecek denetim, keyfi idari gözetim uygulamalarının önüne geçilmesine yardımcı olabilir.

Yabancı tarafından bedeli karşılanamayan ücretsiz acil ve temel sağlık hizmetleri; yabancıların yakınlarına, notere, yasal temsilciye ve avukata erişme ve bunlarla görüşme yapabilme, ayrıca telefon hizmetlerine erişimi; yabancıların ziyaretçileri, vatandaşı olduğu ülke konsolosluk yetkilisi, BMMYK görevlisiyle görüşebilmesi; çocukların yüksek yararları gözetilerek aileler ve refakatsiz çocukların ayrı yerlerde barındırılması; çocukların eğitim ve öğretimden yararlandırılmaları hususunda, Millî Eğitim Bakanlığınca gerekli tedbirler alınması GGM’lerde sağlanması gereken hizmetlerdir. GGM’de tutulduğu süre zarfında yabancıların beslenme, acil ve temel sağlık hizmetlerinden faydalanma, gerekli durumlarda hastaneye sevk edilmeyi talep etme, telefona erişim, yaşına ve cinsiyetine uygun bir kısımda barınma, kıymetli eşyalarını emanete verme ve psikolojik destek talep etme gibi hakları bulunmaktadır. Ayrıca idari gözetim altına alınan yabancı, gözetim altına alınması anında bunun nedenleri, karara karşı başvurabileceği hukuki yollar ve adli yardıma erişim yolları hakkında derhâl veya en kısa süre içinde bilgilendirilmelidir. Yabancıların idari gözetim altına alınmasının nedenlerinin, kendisinin anladığı, basit ve teknik olmayan bir dilde kendisine bildirilmesi zorunludur. İdari gözetim altına alınan her yabancı, idare tarafından alınan idari gözetim kararının yasallığı konusunda karar verilmek üzere mahkemeye başvurma hakkına sahiptir. Bu başvuru, idari gözetimin hukuka uygunluğunun tespit edilmesinin yanı sıra, idari gözetim kararının hukuka aykırı bulunması hâlinde yabancıların serbest bırakılması talebini de içermektedir. İdari gözetim kararının hukuka uygunluğunun, makul zaman aralıklarıyla gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi gereklidir. Yabancıya idari gözetim altında sığınma usullerine erişim imkânı tanınmalıdır.

İdari gözetim kararı alınırken dikkate alınmayan yasal şartlar ya da idari gözetim kararı verildikten sonra idari gözetim altına alınan kişilerin tutulduğu geri gönderme merkezlerinde tutma koşulları nedeniyle AIHS ve 1982 Anayasası’na aykırılık oluşmaktadır. AIHM ve AYM idari gözetim kararlarının hukuka aykırılığını

iki türlü incelemektedir. İlk olarak idari gözetim kararı alınırken kararın gerekliliği, orantınlılığı, makul süresi gibi usulü işlemler yönünden bir değerlendirme yapılmaktadır. Kararın alınma süreci incelenerek ihlale sebebiyet verilip verilmediğine bakılmaktadır. İdari gözetimin keyfililiğinin önlenmesi amacıyla getirilmiş olan YUKK m. 57, yasal bir idari gözetimden söz edebilmek için usulüne uygun olarak uygulanmalıdır. Bir kişi hakkında idari gözetim kararı alınabilmesi için yasalarda açık bir düzenleme bulunması gerekmektedir. AİHM ve AYM tarafından yapılacak diğer bir inceleme ise idari gözetim kararının uygulanması aşamasında idari gözetim mekânlarının ve idari gözetim kararının uygulanma şeklinde yapılan hak ihlallerine yönelik bir değerlendirmedir. 1982 Anayasası m. 17 / 2. fıkrasına göre, kimse, insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz. Kabul, barınma ve geri gönderme merkezlerindeki koşullar bakımından, kabul barınma ve geri gönderme merkezlerinin aşırı kalabalık ve hijyenden yoksun oluşu, yemek ve sağlık hizmetlerinin verilmesindeki yetersizlikler, dışarıya çıkış olanağının tanınmaması, hem AİHS m. 3'e hem de Anayasa'nın ilgili hükmüne aykırılık oluşturmaktadır. İdari gözetim koşullarına ilişkin hukuka aykırılık iddialarıyla ilgili YUKK tarafından öngörülmüş bir hukuk mekanizması bulunmamaktadır. GGM'lerdeki koşullar nedeniyle AYM ve AİHM dışında etkili bir iç hukuk yolu düzenlenmemiştir. Bu durum da hukuki yargılamanın yeterince yapılmadan tazminata hükmedilmesine sebebiyet vermektedir. Bu nedenle etkili bir başvuru düzenlenerek kararların iç hukuk yolundaki denetiminin artırılması sağlanmalıdır.

Başvuru sahiplerinin idari gözetim altına alınması istisnai bir işlemdir. Çünkü idari gözetim ile ulusal ve uluslararası kabul edilmiş birçok sözleşme ve belgelerle korunan insan hakları kısıtlanmaktadır. Bu kısıtlamanın düzeyi ve gerekliliği hakkaniyetten sapmaya oldukça müsaittir. İnsan haklarına orantısız bir şekilde müdahale ve zarar vermemek adına öncelikle alternatifler dikkate alınmalıdır. Alternatifler ile sağlanacak hukuki yarar mevcut ise idari gözetime başvurulmamalıdır. İdari gözetime alternatif tedbirlerin temel insan haklarına saygı gösteren, idari gözetim dışında münferit seçenekler sunan ve kişilerin alıkonmasını içermeyen tedbirlerden oluşması gerektiği konusunda fikir birliği mevcuttur. Alternatif tedbirler denildiğinde anlaşılması gereken daha az müdahaleci tedbirlerdir.

Bu tedbirler yeterli olmadığında ve amaçlanan hukuki yarar sağlanamayacaksa bu takdirde idari gözetim kararı alınarak uygulanır.

Bu çalışmada öncelikle idari gözetim ve göç bağlamında bilinmesi gereken tanımlara yer verilmiştir. Daha sonrasında idari gözetimin uluslararası ve ulusal mevzuat ve kaynaklarda nasıl tanımlandığına, idari gözetim kararı alma sürecine, karara karşı itiraz yollarına ve denetim mekanizmalarına ayrıntılı olarak değinilmiştir. İdari gözetim kararının alınması sürecinde hukuka aykırılıklar ile kararın geri gönderme merkezlerinde uygulama koşullarındaki hukuka aykırılıklar konusunda ilgili kararlar incelenmiştir. AİHS'deki ilgili maddelerin ihlalleri ile AİHM' in hukuka aykırılık tespit ettiği kararlar, ulusal mevzuatımızdaki Sulh Ceza Mahkemesi kararları ve anayasamızda idari gözetim kararındaki hukuka aykırılık nedeniyle bireysel başvuruya konu olmuş güncel kararlar değerlendirilmiştir. Bu idari gözetim kararlarının hakların özüne dokunarak ihlale sebebiyet veren yanları ortaya konulmuştur. Ayrıca bu çalışma ile hassas durumdaki kişilerin tespiti ile bu kişilere karşı idari gözetim tedbirinin dikkatli ve istisnai uygulanması gerektiği belirtilmiştir.

Çalışmada karar incelemeleriyle AİHM ve AYM kararlarının birbirine paralel tespitler ve sınırlar ile hareket ettiği ortaya koyulmaktadır. Benzer nitelikteki kararlarda atıf yollarıyla da benzer hükümler ve değerlendirmeler yapılmıştır. Tüm bu çalışmalar ve kararlardan yola çıkılarak; geri gönderme merkezlerindeki tutulma koşullarına ilişkin özel nitelikli ve etkili idari ve yargısal hukuk yolları ivedilikle tesis edilmelidir. İdari gözetim uygulamasına her koşulda son çare olarak başvurulmalı ve hassas durumda olan kişiler bu uygulamanın dışında tutulmalıdır. İdari gözetimle ilgili her türlü mevzuat, CPT Standartları başta olmak üzere uluslararası standartlara uygun olarak gözden geçirilmeli ve gelecekteki düzenlemeler bu ilke ve standartlara riayet edecek şekilde gerçekleştirilmelidir. İdari gözetime alternatifler vardır. Yetkili makamlar, idari gözetime alternatiflerin çoğaltılması ve bunların etkili bir biçimde uygulanmasını sağlamak amacıyla sivil toplum örgütleriyle iş birliğinde bulunmalı ve mevcut iş birliği de devam etmelidir. Öncelikle alternatifler değerlendirilmelidir. Bireysel başvuru ile anayasa mahkemesine giden ya da AİHM'ye giden dosyalardaki ortak ihlal konuları belirlenerek bu alanlara ağırlık verilmeli ve iyileştirmeler yapılmalıdır. YUKK ile

geliştirmeler yapılsa dahi halen daha eksiklik bulunan geri gönderme merkezlerinin asgari standartları konusunda daha somut nitelikler içeren tespitler yapılmalı ve bu belirlenen hususlar konusunda kanuni düzenlemeler yapılmalıdır. Keyfi idari gözetim kararlarının önüne geçilmesi için etkili iç hukuk yolları geliştirilmelidir. Ayrıca geri gönderme merkezlerinin denetimleri sıklaştırılmalı ve raporlar düzenli şekilde hazırlanmalıdır. İnsan haklarının ihlaline sebebiyet veren uygulamalardan kaçınılmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar, Makaleler, Tezler

- Acer, Yücel-Kaya, İbrahim; *Uluslararası Hukuk: Temel Ders Kitabı*, 10. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2019.
- Akbulut, Merve; *Geri Gönderme Merkezlerindeki Fiziki Koşullara Karşı Başvuru Yolları*, Public and Private International Law Bulletin, 2019, C. 39, S. 1, ss. 1-32. Erişim: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/744046>.
- Akbulut, Merve; *Türk Yabancılar Hukukunda İdari Gözetim*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.
- Akıncı, Buket- Nergiz, Ahmet- Gedik, Ercan; *Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul*, Göç Araştırmaları Dergisi, Temmuz-Aralık 2015, C. 1, S. 2, ss. 58-83.
- Aktan, Elçin; *Türk Yabancılar Hukuku ve AİHM İçtihadı Doğrultusunda Geri Gönderme Yasağı*, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Mayıs 2019 (Aktan, “Geri Gönderme Yasağı”).
- Aktaş, Mehmet; *Geri Gönderme Merkezlerinde Uygulanan İdari Gözetimin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin “Özgürlük ve Güvenlik Hakkı” Başlıklı 5 İnci Madde Perspektifinden Değerlendirilmesi*, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Temmuz 2019, S. 2, ss. 61-78 (Aktaş, “Özgürlük ve Güvenlik Hakkı”).
- Akyılmaz, Bahtiyar–Sezginer, Murat–Kaya, Cemil; *Türk İdare Hukuku*, 6. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2015.
- Akyılmaz, Bahtiyar–Sezginer, Murat–Kaya, Cemil; *Türk İdare Hukuku*, 12. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2020.
- Asar, Aydoğan; *Göç Yönetimi*, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, 2016.
- Asar, Aydoğan; *Yabancılar Hukuku*, 7. Baskı, Seçkin Yayınları, 2021.
- Aybay, Rona; *Vatandaşlık Hukuku*, 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, İstanbul, 2005 (Aybay, 2005).
- Aybay, Rona; *Yabancılar Hukuku*, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007 (Aybay, 2007).
- Aybay, Rona; *Yabancılar Hukuku*, 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Aybay, Rona; *Yabancılar Hukuku*, 5. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.

- Aydın, Gökhan; *Deniz Yoluyla Gerçekleştirilen Düzensiz Göç ile Mücadelede Devletlerin Yetki ve Uygulamaları*, Göç Araştırmaları Dergisi, Temmuz-Aralık 2016, C. 2, S. 2, ss. 120-211 (Aydın, *Düzensiz Göç ile Mücadele*).
- Aydinoğlu, Zeynep Nihal; *İdarenin Kanuniliği İlkesi Bağlamında Yaptırımlar*, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Nisan 2017, C. 2, S. 1, ss. 11 – 43.
- Aydoğan Doğa; *Yabancı Çingenelerin Türkiye'ye Giriş, İkamet, Seyahat Özgürlükleri ile Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
- Aygül, Abdulkadir; *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının İcrası*, Adalet Yayınevi, Nisan 2022.
- Battır, Orhan; *İç ve Dış Sınır Güvenliği İkileminde Avrupa Birliği Ortak Göç Politikaları*, International Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences, 2021, C. 7, S. 47, ss. 2563-2571 (Battır, “Ortak Göç Politikaları”).
- Berki, Osman Fazıl; *Devletler Hususî Hukuku*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 1970.
- Beriş, Hamit Erhan; *Siyasetin Yüzleri- Antik Yunandan Postmodern Döneme Kavramlar ve Süreçler*, Tezkire Yayıncılık, 2016.
- Bodin, Jean; *Devlet Üstüne Altı Kitaptan Seçme Eseler- Batıdan Siyasal Düşünceler Tarihi*, 5. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Bolay, Süleyman Hayri; *Felsefî Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, 11. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2013.
- Canyaş, Aslı Bayata; *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Geri Gönderme Yasağının Uygulanma Koşullarının AIHM Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi*, Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2015, C. 5, S. 1, ss. 73-90.
- Ciğer, Meltem İneli; *Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine*, Göç Araştırmaları Dergisi, 2016, C. 2, S. 3, ss. 62–92.
- Ciğer, Meltem İneli; *Protecting Syrians In Turkey: A Legal Analysis*, International Journal Of Refugee Law, 2017, Vol. 29, No. 4, , ss. 555–579.
- Ciğer, Meltem İneli; *Temporary Protection In Law And Practice*, International Refugee Law Series, Vol.10, Brill, 2018.
- Ciğer, Meltem İneli; *Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Hukukunda Silahlı Çatışma Durumlarında Ayrım Gözetmeyen Şiddet Hareketlerinden Kaçan Kişilerin İkincil Koruma Kapsamında Korunması*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2018, C. 20, S. 1, ss. 199–237.

- Ciğer, Meltem İneli; *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Aralık 2019'da Yapılan Bazı Değişikliklerin Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Aralık 2020, C. 26, S. 2, ss. 699-725.
- Ciğer, Meltem İneli; *Uluslararası Hukuk ve Karşılaştırmalı Hukukta İdari Gözetime Alternatif Tedbirler*, Public And Private International Law Bulletin; 2020, C. 40, S. 2, ss. 799–829.
- Costello, Cathryn With Yulia Ioffe And Teresa Büchsel; *Article 31 Of The 1951 Convention Relating To The Status Of Refugees, Legal And Protection Policy Research Series, Unhcr Division Of International Protection*, University Of Oxford, July 2017 (*Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesinin 31. Maddesi*, Hukuk ve Koruma Politikası Araştırma Dizisi, Bmmyk, Oxford Üniversitesi, Temmuz 2017). Erişim: <https://www.refworld.org/pdfid/59ad55c24.pdf>.
- Costello, Cathryn; *The Human Rights Of Migrants In European Law*, Oxford University Press, 2015.
- Çalık, Tacettin; *Sığınma Hakkının Korunması*, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2015, C. 23, S. 1, ss. 117-146.
- Çelik, Neşe Baran; *Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri*, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2015, C. 1, Özel Sayı, ss. 67–148.
- Çelikel, Aysel- Gelgel, Günseli; *Yabancılar Hukuku*, 15. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2009 (Çelikel-Gelgel, 2009).
- Çelikel, Aysel-Gelgel, Günseli; *Yabancılar Hukuku*, 23. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2017 (Çelikel-Gelgel, 2017).
- Çelikel, Aysel-Gelgel, Günseli; *Yabancılar Hukuku*, 24. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, Kasım 2018 (Çelikel-Gelgel, 2018).
- Çelikel, Aysel-Gelgel, Günseli; *Yabancılar Hukuku*, 27. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2021 (Çelikel-Gelgel, 2021).
- Çiçekli, Bülent; *Yabancılar Hukuku*, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2009 (Çiçekli, 2009).
- Çiçekli, Bülent; *Yabancılar Hukuku*, 3. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2012 (Çiçekli, 2012).
- Çiçekli, Bülent; *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, 5. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, Ağustos 2014 (Çiçekli, 2014).

- Çiçekli, Bülent; *6458 Sayılı Kanun Gereğince: Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, 6. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2016 (Çiçekli, 2016).
- Çiçeksöğüt, Âdem; *Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler'in Türkiye'deki Statüsü*, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2017, C. 6, S. 2, ss. 1-20.
- Deli, Simin Yalçıntaş; *Uluslararası İnsan Hakları ve Mülteci Hukuku ile 6458 Sayılı Kanun'a Göre Sığınmacıların İdari Gözetimi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020 (Deli, "Sığınmacıların İdari Gözetimi").
- Demir, Işıl Egemen; *YUKK Kapsamında Uluslararası Koruma Statüsü Sahiplerinin ve Sığınmacıların Ülkeden Uzaklaştırılması*, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Aralık 2015, C. 5, S. 2, ss. 37-64.
- Doğan, İlyas; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, Astana Yayınları, Ankara, 2019.
- Doğan, İlyas; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 2. Baskı, Astana Yayınları, Ankara, Mart 2021.
- Doğan, Vahit; *Türk Yabancılar Hukuku*, 2. Baskı, Savaş Yayınevi, Ekim 2017.
- Doğan, Vahit; *Türk Yabancılar Hukuku*, 5. Baskı, Savaş Yayınevi, 2021.
- Doğru, Osman- Nalbant, Atilla; *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, Açıklama ve Önemli Kararlar*, Avrupa Konseyi ve T.C. Yargıtay Başkanlığı, Ankara, 2012, C. 1 (Doğru-Nalbant, *AİHS Açıklama ve Önemli Kararlar*).
- Dost, Süleyman; *Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2014, C. 4, S. 1, ss. 27-71 (Dost, 2014).
- Ekşi, Nuray; *AİHM Kararlarında Sığınmacı ve Mültecilerin Türkiye'den Sınırdışı Edilmelerini Engelleyen Haller*, İstanbul Barosu Dergisi, 2008, C. 82, S. 6, ss. 2803-2837.
- Ekşi, Nuray; *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye Davası, Mülteci ve Sığınmacı Hukuku Açısından Değerlendirme*, Beta Yayınları, İstanbul, 2010 (Ekşi, *Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye Davası*).
- Ekşi, Nuray; *Yabancılar Hukukuna İlişkin Temel Konular*, 4. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2012 (Ekşi, *Temel Konular*).
- Ekşi, Nuray; *İltica Talepleri Reddedilerek Türkiye'den Sınırdışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılar İlişkin AİHM Kararlarının Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na Etkisi*, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Ekim 2014, S. 19, ss. 53-100 (Ekşi, "İltica").

- Ekşi, Nuray; *6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda İdari Gözetim*, Beta Yayınları, İstanbul, Ağustos 2014 (Ekşi, *İdari Gözetim*).
- Ekşi, Nuray; *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, 4. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, Ekim 2016 (Ekşi, *Yabancılar*, 2016).
- Ekşi, Nuray; *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2018 (Ekşi, *Yabancılar*, 2018).
- Erdem, Bahadır; *Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Sosyal, Siyasi ve Vatandaşlık Hukuku Bakımından Türkiye'deki Durumları*, Public And Private International Law Bulletin, C. 37, S. 2, ss. 332–351 (Erdem, 2017).
- Erdoğan, Mustafa; *Anayasal Demokrasi*, 6. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2004.
- Eren, Esra Yılmaz- Kaya, İbrahim; *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu*, Seta Yayınları, İstanbul, 2015.
- Ergül, Ergin; *Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri*, Türk İdare Dergisi, Aralık 2012, S. 475, ss. 213-228 (Ergül, “Yabancı Kavramı”).
- Ergüven, Nasih Sarp-Özturanlı, Beyza; *Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2013, C. 62, S. 4, ss. 1007-1062 (Ergüven-Özturanlı, “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”).
- Erkem, Nalan; *Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye Kararının Uygulanması İzleme Raporu*, İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP), Ankara, 2013 (Erkem, “İzleme Raporu”).
- Eroğlu, Erman, *Türk-Amerikan Yargı Kararları Işığında Yabancıların Sınır Dışı Edilmesinde Dış Politika Sebebi*, Public And Private International Law Bulletin, 2022, C. 42, S. 2, ss. 619-641.
- Fişek, Hicri; *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1959.
- Goodwin Guy S.- Mcadam Gill, Jane; *The Refugee In International Law*, Oxford University Press, Oxford, 3rd Edition, New York, 2007 (Goodwin-Mcadam Gill, 2007).
- Goodwin, Guy S.-Mcadam, Jane Gill; *The Refugee In International Law*, Oxford University Press, 4th Edition, ABD, 2011 (Goodwin-Mcadam Gill, 2011).
- Göçmen, İlke; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku*, Seçkin Yayınları, Mart 2015.
- Gözler, Kemal- Kaplan, Gürsel; *İdare Hukuku Dersleri*, 12. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 2012.
- Gözübüyük Şeref- Gölcüklü, Feyyaz; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.

- Gözübüyük, Şeref- Gölcüklü, Feyyaz-Saygılı Abdurrahman; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, 12. Baskı, Turhan Kitapevi, Ankara, 2019.
- Güzel, Başak; *Türkiye’de İdari Gözetim*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2020.
- Harris, David John-O’boyle Michael-Buckley, Carla-Warbrick; *Law Of The European Convention On Human Rights*, 3rd Edition, Oxford University Press, 2014.
- Hathaway, James C.–Foster, Michelle; *The Law Of Refugee Status*, Second Edition, Cambridge University Press, 2014.
- Hiçdurmaz, Zeynep-Yüksel, Hülya; *Sağlık Hakkı Perspektifinde Avrupa’da Yaşayan Düzensiz Göçmenlerin Sağlık Hizmetlerine Erişimi*, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 2020, C. 19, S. 1, ss. 37–60.
- International Organization For Migration (IOM); *Glossary On Migration, International Migration Law Series No. 25*, Second Edition, 2011.
- International Organization For Migration, *Glossary On Migration*; Switzerland, 2004.
- İçduygu, Ahmet-Aksel, Damla; *Türkiye’de Düzensiz Göç*, Ankara, Eylül 2012.
- İçduygu, Ahmet-Erder, Sema-Gençkaya, Ömer Faruk; *Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2013, Ulus Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*, Mirekoç Proje Raporları, İstanbul, Ocak 2014.
- İnce, Kadir; *İşkence Suçunun TCK, AİHS ve AİHM Kararları Işığında Ele Alınması*, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş Tezcan’ a Armağan, 2019, C. 21, Özel Sayı, ss. 3393-3427.
- Kabaalioğlu, Haluk-Ekşi, Nuray; *Yabancıların Türkiye’den Sınır Dışı Edilmesi*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 2004, C. 24, S. 1, ss. 503-522.
- Kapani, Münci; *Politika Bilimine Giriş*, 15. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.
- Kaşlı, Enver; *Suriyelilerle İlgili Çalışmalarda “Göç ve Suç” Yerine “Yabancı Suçluluğu” Kullanılması Üzerine Kavramsal Bir Tartışma*, Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Haziran 2022, C. 6, S. 1, ss. 20-32.
- Ktistakis, Yannis; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Sosyal Şartı (ASŞ) Bağlamında Göçmenlerin Korunması, Hukukçular İçin El Kitabı*, 2. Baskı, Çeviri Yayın Tarihi: Mayıs 2018, S. 44 (AİHS ve ASŞ Bağlamında Göçmenlerin Korunması). Erişim: <https://rm.coe.int/protecting-migrants-under-the-european-convention-on-human-rights-and-/16808b7e74>.
- Konyalı, Gökçe; *Uluslararası Hukukta Sığınma Hakkı*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2021 (Konyalı, 2021).

- Kuşçu, Döndü; *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Sınırdışı Edilmeleri*, On İki Levha Yayınları, Ekim 2017.
- Kuşçu, Döndü; *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancıların İdari Gözetim Altına Alınmaları*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (DÜHFD), 2017, C. 22, S. 37, ss. 241-284 (Kuşçu, “İdari Gözetim Altına Alınma”).
- Long, Katy; *When Refugees Stopped Being Migrants: Movement, Labour And Humanitarian Protection*, Migration Studies, 2013, Vol. 1, No. 1.
- Macovei, Monica; *Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*, İnsan Hakları Kitapçıkları, No. 5, Almanya.
- Mole, Nuala- Meredith, Catherine; *Asylum And The European Convention On Human Rights*, Council Of Europe Publishing, Strasbourg 2010.
- Mülteci Hakları Derneği, *İdari Gözetime Alternatifler, Göç Yönetimi Kapsamındaki Gerekli Olmayan İdari Gözetimi Önlemeye Yönelik El Kitabı (Gözden geçirilmiş baskı)*, Toplum Temelli Topluluk Değerlendirme ve Yerleştirme Modeli, Türkçe Basım, 2018 (MHD, İdari Gözetime Alternatifler) (İngilizce Basım: International Detention Coalition, 2015) Erişim: https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/Mhm_Idari_Gozetime_Alternatifler.pdf.
- Nişancı, Dilaver; *AIHM Kararları Işığında Özgürlük ve Güvenlik Hakkı (AIHS m. 5) ve Bu Hakkın İfade Özgürlüğü (AIHS m. 10) İle Amaçta Saptırma Yasağı (AIHS m. 18) Açısından İrdelenmesi*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2021, C. 26, S. 44, ss. 37-74.
- Özbek, Nimet; *AIHM Kararları Işığında YUKK’da İdari Gözetimin Uygulandığı Mekânlar Hakkında Ortak Sorunlar*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2015, C. 118, ss. 15-50.
- Özdoğan, Mehmet; *Türk Anayasalarında Egemenlik Anlayışın Dönüşümü*, Astana Yayınları, Ankara, 2019.
- Özer, Atilla; *Ülkemizde Egemenlik ve Yargı Erkinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısındaki Durumu*, Anayasa Yargısı Dergisi, 2003, C. 19, S. 1, ss. 30-38.
- Özgöker, Uğur- Doğan, Gözde, *Uluslararası Göç ve Mülteci Krizi*, Der Yayınları, İstanbul, 2019 (Özgöker-Doğan, 2019).
- Özkan, Işıl; *İltica ve Sığınma Hukuku, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Uluslararası İşgücü Kanunu ile Getirilen Değişikliklerle*, Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, Ekim 2017.

- Özkan, Işıl; *Göç-İltica ve Sığınma Hukuku*, 3. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, Haziran 2018 (Özkan, 2018).
- Öztürk, Neva Övünç; *Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2012, C. 3, S. 2, ss. 187–229.
- Öztürk, Neva Övünç; *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2015 (Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsü*).
- Pank, Çiğdem; *Egemenlik Yetkisinin Sınırının Düşündürler Bağlamında Değerlendirilmesi*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Ekim 2016, C. 9, S. 46, ss. 245-256 (Pank, “Egemenlik Yetkisinin Değerlendirilmesi”).
- Parmaksızoğlu, Fatma Betül; *İnsan Hakları, Ahlak ve Kültür Açısından Onur Kavramına Yaklaşımın Kavramın Tanımlanmasına Etkileri*, Dini Araştırmalar, Temmuz- Aralık 2018, C. 21, S. 54, ss. 225-246 (Parmaksızoğlu, “Onur Kavramına Yaklaşım Etkileri”).
- Pazarcı, Hüseyin; *Uluslararası Hukuk*, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006.
- Pazarcı, Hüseyin; *Uluslararası Hukuk*, 13. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, Haziran 2014.
- Safi, Sibel; *Mülteci Hukuku Ders Kitabı*, Legal Yayınları, İstanbul, 2018.
- Sakarya, Cenk-Bayraktar, Bülent; *Türkiye’de Göç Kavramı ve Balıkesir’de Bulunan Yabancılar*, Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Aralık 2022, C. 3, S. 2, ss. 84-100.
- Salihpaşaoğlu, Yaşar; *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem, İlke ve Usuller*, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ekim 2021.
- Schäling, Ivana Roagna; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkının Korunması*, Avrupa Konseyi İnsan Hakları El Kitapları, Avrupa Konseyi Strazburg 2012 (Türkçeye Çeviren: Ayşe Gül Alkış).
- Sirmen, Kazım Sedat; *Yabancıların Türkiye’den Sınırdışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar*, Ankara Barosu Dergisi, 2009, C. 67, S. 3, ss. 29-45.
- Şahbaz, İbrahim; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Kişi Özgürlük ve Güvenliği*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2005, S. 58, ss. 163-188 (Şahbaz, “AIHS’de Kişi Özgürlük ve Güvenliği”).
- Şakacı, Bilge Kağan; *Türkiye’nin Göç ve İskân Politikaları: 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu İncelemesi*, Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi, 2020, C. 1, S. 3, ss. 36-57.

- Şenzümrüt, Emine; *Türkiye’de Geri Gönderme Merkezleri*, Amme İdaresi Anabilim Dalı, Göç Yönetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Mayıs 2019 (Şenzümrüt, “Geri Gönderme Merkezleri”).
- Taşdemir, Fatma- Özdemir, Erдің; *Uluslararası İnsancıl Hukukta İdari Gözaltı ve Devlet Dışı Silahlı Aktörler*, Akademik Hassasiyetler, 2018, C. 5, S. 9, ss. 53–75.
- Tekinalp, Gülören; *Türk Yabancılar Hukuku*, 7. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.
- Tekinalp, Gülören; *Türk Yabancılar Hukuku*, 8. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2008.
- Tezcan, Durmuş – Erdem, M. Ruhan – Sancakdar, Oğuz; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002.
- Tezcan, Durmuş vd.; *İnsan Hakları: El Kitabı*, 8. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2019.
- Tokuzlu, Lami Bertan; *Non-Refoulement Principle In A Changing European Legal Environment With Particular Emphasis On Turkey, A Candidate Country At The External Borders Of The EU*, Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Birliği Hukuku Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2006.
- Tunçağıl, Gülce Gümüşlü; *Türk Yabancılar Hukuku Kapsamında Yabancı Kaçak İşçi Kavramı*, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2021, S. 1, ss. 87–116.
- Türcan, Talip; *Devletin Egemenlik Unsuru ve Egemenlikten Kaynaklanan Yetkileri*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2003.
- Yılmaz, Necla Öztürk; *5543 Sayılı İskân Kanunu Hükümleri Uyarınca Türk Vatandaşlığının Kazanılması*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi (TBBD), 2007, S. 68, ss. 241-264.
- Yılmaz, Sibel; *Kitlesel Akın (Sığınma) Durumunda Geçici Koruma Rejimi ve Asgari Muamele Standardı*, Seçkin Yayınları, 2016.
- Yiğit, Nedime Tuğçe; *Sınır Dışı Etme Kararının İcrasının Ertelenmesi*, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017, C. 25, S. 2, ss. 577 – 615.
- Yiğit, Özgenur; *Uluslararası Hukuk, Avrupa Hukuku ve Türk Hukukunda Mülteci ve Sığınmacıların Etkili Başvuru Hakkı*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2018 (Yiğit, “Etkili Başvuru Hakkı”).
- Yüksektepe, Mert Asker; *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile Anayasa Mahkemesi İlamları Işığında Açıklamalı Adil Yargılanma*, Platon Hukuk, Ocak 2021.
- Zabunoğlu, Yahya Kazım; *Devlet Kuramına Giriş*, 2. Baskı, İmaj Yayıncılık, Kasım 2015.
- Zorba, Hilal; *AB’nin Göçmenlere Yönelik Politikalarını Etkileyen Faktörler*, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 2016, C. 4, S. 1, ss. 1-17 (Zorba, “AB’nin Göçmenlere Yönelik Politikalarını Etkileyen Faktörler”).
- Weissbrodt, David; *The Human Rights Of Non-Citizens*, Oxford University Press, 2008.

Kanunlar, Yönetmelikler, Sözleşmeler, Protokoller

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu.

5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu.

5683 sayılı Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun.

5682 sayılı Pasaport Kanunu.

31953 sayı 14.09.2022, Resmî Gazete’de yayınlanma tarihli, İdari Gözetime Alternatif
Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik.

2006 Tarih ve 5543 Sayılı İskân Kanunu.

1982 Türkiye Cumhuriyet Anayasası.

1954 Tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme.

1951 Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İç Tüzük.

19.03.1969 tarihli ve 1136 sayılı Avukatlık Kanunu.

16 Aralık 1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin
Uluslararası Sözleşme.

04.01.1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu.

“6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Uyarınca Verilen Belge ve
Kimlikler Hakkında” başlıklı Noterler Birliği’nin Genel Yazısı (Yayımlanma Tarihi:
19.09.2014; Yazı No: 93).

Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği (R.G Yayımlanma
Tarihi: 29.08.2003).

Yabancılar Yönelik Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Genelgesi (Millî Eğitim Bakanlığı;
Tarih: 23.09.2014; Genelge No: 2014/21).

Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin
Çalışmasına Dair Yönetmelik (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı; R.G
Yayımlanma Tarihi: 26.04.2016).

Uluslararası İşgücü Kanunu (Kabul Tarihi: 28.07.2016; Kanun No: 6735).

Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni
Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen
Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar
Hakkında Yönetmelik (Kabul Tarihi: 14.09.1994 R.G. Tarihi 30.11.1994 R.G. No.
22127).

Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği (Resmî Gazete Yayımlanma Tarihi:
30.03.2004).

R.G. 09.11.1982, S. 17863; 07.05.2004 Tarih ve 5170 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun.

Refakatsiz Çocuklar Yönergesi (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü; Tarih: 20.10.2015; Yönerge No: 152065).

R.G. 17 Mart 2016, S. 29656; 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik.

Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 1967 Protokolü.

Mülteciler ve Geçici Koruma Altına Alınanların Evlenme ve Çocuklarının Tanınması Konulu Yazı (İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Tarih: 13.10.2015).

Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği (R.G. Tarihi: 29.04.1983 ve S. 18032).

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi).

Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik (R.G. 22.04.2014, S. 28980).

Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik (İçişleri Bakanlığı; R.G. Yayımlanma Tarihi: 24.04.2014).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Türkçe Metni için Erişim: insan hakları evrensel beyannamesi (hsk.gov.tr).

Geçici Koruma Yönetmeliği (Bakanlar Kurulu; Resmî Gazete Yayımlanma Tarihi: 22.10.2014; Karar No: 2014/6883).

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik (Bakanlar Kurulu; R.G. Yayımlanma Tarihi: 15.01.2016; Karar No: 2016/8375).

Geçici Koruma Altındaki Yabancılarla İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Konulu Genelge (Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı; Tarih: 18.12.2014; Genelge No: 2014/4).

Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar Yönergesi (Tarih: 25.03.2015).

Evlendirme Yönetmeliği (Resmî Gazete Yayımlanma Tarihi: 07.11.1985).

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 14 sayılı Genel Yorum, Elde Edilebilir En Yüksek Sağlık Standardı Hakkı m. 12; E/C.12/2000/4 sayılı BM belgesi (2000).

Çocuk Koruma Kanunu (Kabul Tarihi: 03.07.2005; Kanun No: 5395).

Bölgesel Sığınma Bildirgesi) UN General Assembly, Declaration On Territorial Asylum, 14 Aralık 1967.

BMMYK, Vatansızlığa İlişkin Kılavuz İlkeler No. 1: 1954 Tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme.

BMMYK, Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Tarihli Sözleşme ve 1967 Tarihli Protokol Kapsamındaki Geri Göndermeme Yükümlülüklerine İlişkin Tavsiye Görüş, 26 Ocak 2007.

BM, İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Ek İhtiyari Protokol (OPCAT).

BM Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme.

BM Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Sözleşmesine Ek “Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol.

BM Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Sözleşmesine Ek “İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol.

BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme.

BM Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi.

BM İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme.

BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.

BM Genel Kurulu, Bölgesel Sığınma Bildirgesi.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS).

Avrupa Konseyi İnsan Ticareti ile Mücadele Sözleşmesi.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı Arasında Geçici Koruma Altındaki Yabancılar Verilecek Engelli Sağlık Raporunun Götürü Bedel Kapsamında Verilmesine İlişkin Protokol.

İnternet Kaynakları

“Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. Madde Rehberi Özgürlük ve Güvenlik Hakkı”, Göçmenlerin İnsan Hakları Alanında Özel Raportör'ün Raporu, François Crépeau, A/HRC/20/24, Güncelleme Tarihi: 30.04.2021 (AİHS, 5. Madde Rehberi). Erişim: https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_5_tur.pdf (E.T. 15.04.2022).

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, Avrupa Konseyi, Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı, Lüksemburg, Avrupa Birliği Resmî Yayınlar Ofisi, 2014,

- s. 81. Erişim: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_asylum_TUR.pdf (E.T. 12.10.2021).
- Avrupa Birliği Temel Hakları Ajansı, *Handbook on Erogen Law Relating to Asylum, Borders and Immigration*, Viyana: EU FRA, 2014.
- Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT), CPT Standartları, CPT/Inf/E (2002) 1 Rev. 2010, p. 31. Erişim: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opensslpdf.pdf?reldoc=y&docid=4d78827e2> (E.T. 02.08.2022).
- Avrupa Konseyi, “Göç Bağlamında Etkin İdari Gözetim Alternatiflerinin Hukuki ve Uygulama Boyutu”, *İnsan Hakları Yürütme Komitesi Analizi (CDDH)*, Aralık 2017 (Hukuki Boyut: Uygulanabilir İnsan Hakları Standartları).
- Avrupa Parlamentosu ve Konsey'in Uluslararası Koruma Başvuru Sahiplerinin Ülkeye Kabul Edilmesine İlişkin Standartları Belirleyen 26.06.2013 Tarih ve 2013/33/AB Sayılı Direktifi (Değiştirilmiş Hali), 29.06.2013, L 180/96.
- Bakanlar Komitesi, “Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Çocuk Dostu Adalet Komitesi Yönergeleri”, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 17.11.2010 'da kabul edilmiştir. IV. Adli işlemler öncesinde, sırasında ve sonrasında çocuk dostu adalet, p. 22 ve “Açıklayıcı Muhtıra”, Ekim 2011, Açıklayıcı Mutabakat Zaptının 78. Maddeleri.
- Bakanlar Komitesi, Zorla İfadeye ilişkin Yirmi Kılavuz İlke, İlke 6, p. 1; 2013/33/AB sayılı Direktif.
- BM Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK), Report of the 2012 Day of General Discussion on the Rights of All Children in the Context of International Migration, 28 Eylül 2012, p. 79.
- BM İHK (HRC), Genel Yorum No. 18: Ayrımcılık Karşıtlığı, 10.11.1989. Erişim: https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=686 (E.T. 15.07.2021).
- BM İnsan Hakları Komisyonu, Vatandaşlık Hakları ile Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesindeki Sınırlama ve İstisna Hükümlerine İlişkin Siracusa İlkeleri, 28.09.1984, E/CN.4/1985/4. Erişim: <https://www.refworld.org/docid/4672bc122.html> (E.T. 14.09.2021).
- BM İnsan Hakları Komitesi (İHK), MSHS 15 sayılı Genel Yorum.
- BM Kalkınma Programı, *Küresel İnsani Gelişme Raporu 2009*, 27 Haziran 2013, Erişim: <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/insani-gelisme-raporu-2009> (E.T. 12.12.2021).

- BM Keyfi İdari Gözetime İlişkin Çalışma Grubu, “Göçmenlerin özgürlükten yoksun bırakılması üzerine Gözden Geçirilmiş 5 sayılı Mütalaa.
- BMMYK Yürütme Komitesi Sonuç No. 107 (LVIII), 2007; Riskle Karşı Karşıya Olan Çocuklar. Erişim: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/471897232.html> (E.T. 10.07.2020).
- BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”, Erişim: <https://www.refworld.org/docid/503489533b8.html> (E.T.15.02.2022).
- BMMYK, “Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Tarihli Sözleşme ve 1967 Tarihli Protokol Kapsamındaki Geri Göndermeme Yükümlülüklerine İlişkin Tavsiye Görüş”, 26.01.2007.
- BMMYK, “Sığınmacıların Gözaltına Alınmasına ve Gözaltı Alternatiflerine İlişkin Geçerli Kriterler ve Standartlar Hakkında Kılavuz İlkeler” (BMMYK, “Alternatifler ve Kılavuz İlkeler”), 2012. Erişim: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa69a54> (E.T. 02.03.2021).
- BMMYK, Mülteci Çocuklar: Koruma ve Bakıma İlişkin Kılavuz İlkeler, 1994. Erişim: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b3470.html> (E.T. 15.07.2022).
- BMMYK, Vatansızlığa İlişkin Kılavuz İlkeler No. 3: Vatansız Kişilerin Ulusal Düzeydeki Statüsü, 17.07.2012, HCR/GS/12/03. Erişim: <https://www.refworld.org/docid/5005520f2.html> (E.T. 01.05.2020).
- CoE Committee of Ministers, Rec (2003)5.
- CPT Bilgi Notu Mart 2017, CPT/Inf (2017) 3, Erişim: <https://rm.coe.int/1680727f8d> (E.T. 03.09.2022).
- CPT standartları, CPT/Inf/E (2002) 1- Rev. 2010 Türkçe/Turkish, 10. Genel Rapor’dan alıntı (CPT/Inf (2000) 13), s. 78. Erişim: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4d78827e2> (E.T. 25.07.22).
- CPT, Özgürlüklerinden yoksun düzensiz göçmenler için önlemler, 2009’da yayınlanan CPT’nin 19. Genel Raporundan Alıntı.
- Erişim: https://en.wikipedia.org/wiki/administrative_detention (E.T. 01.03.2020).
- Erişim: <https://help.unhcr.org/turkey/tr/information-for-syrians/temporary-protection-in-turkey/>
- Erişim: <https://tr.wikipedia.org/wiki/egemenlik> (E.T. 10.09.2021).
- Erişim: <https://www.turmob.org.tr/ekutuphane/Read/5f9b9054-f343-4bd7-a72d-1a0e18a1a225> (E.T. 26.06.2022).
- Erişim: <https://www.unhcr.org/tr/11080-uluslararasi-koruma-nedir.html> (E.T. 23.02.2020).

European Union Agency for Fundamental Rights, Fundamental Rights: Challenges and Achievements in 2014. (Vienna: EU FRA. 2014), Erişim: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-annualreport-2014_en.pdf (E.T. 08.09.2022).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), “Düzensiz Göç Hakkında”. Erişim: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda> (E.T. 15.12.2021).

Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü, (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 9 Aralık 1988 tarihli ve 43/173 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.) s. 258-259-260.

Erişim: <https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/document/mevzuat/528b7--Herhangi-Bir-Bicimde-Tutulan-veya-Hapsedilen-Kisilerin-Korunmasi-Icin-Prensipler-Butunu.pdf> (E.T. 12.05.2022).

<https://www.asylumlawdatabase.eu/sites/default/files/alddfiles/AFFAIRE%20MUSKHAZHIYEVA%20ET%20AUTRES%20c.%20BELGIQUE.pdf> (E.T. 20.07.2021).

https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/unhcr_refugee_or_migrant_tr.pdf (E.T. 23.02.2020).

IDC, Çocuklara Duyarlı Toplum Değerlendirme ve Yerleştirme Modeli. Erişim: <http://idcoalition.org/ccap-5step-model/> (E.T. 29.06.2021).

İnsan Hakları Komitesi, Mukong/Cameroon, 458/1991 sayılı başvuru, 21.07.1994 tarihli karar. Erişim: <https://www.refworld.org/docid/4ae9acc1d.html> (E.T. 01.05.2020).

IOM ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Barınan Hakları Kılavuzu.

İşkencenin Yasaklanması Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 3. Maddesi’nin uygulanmasına ilişkin Kılavuz, İnsan Hakları El Kitapları, No. 6.

İzmir Barosu Göç ve İltica Komisyonu, “İzmir Geri Gönderme Merkezlerinde Adalet Erişim Hakkı Çerçevesinde Yaşanan Sorunlar” (İzmir GGM Adalet Erişim Hakkı). Erişim: https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2018/01/resources_izmir-geri-gonderme-merkezlerinde-adalet-erisim-hakki-cercevesinde-yasanan-sorunlar2017713112147450.pdf (E.T. 19.05.2022).

Mehmet Zeki Bodur, “Göç Tanımlarının Kullanılmasına Yönelik Kavramsal Çerçeve Üzerine Değerlendirme”, 14.11.2019. Erişim: <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/goc-tanimlari-nin-kullanilmasina-yonelik-kavramsal-cerceve-uzerine-degerlendirme> (E.T. 02.06.2021).

Mülteci Hakları Merkezi, “Acil Bir İhtiyaç: Türkiye’de İdari Gözetim Altına Alınan Yabancıların Alıkonulma Koşullarının Denetimi” (MHM, *Alıkonulma Koşullarının Denetimi*), Ocak 2017. Erişim: <https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-44.pdf> (E.T. 25.04.2022).

Mülteci Hakları Merkezi, “İdari Gözetime Alternatifler, Göç Yönetimi Kapsamındaki Gerekli Olmayan İdari Gözetimi Önlemeye Yönelik El Kitabı”, 2. Baskı, İstanbul, Eylül 2021 (İdari Gözetime Alternatifler). Erişim: https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/Mhm_Idari_Gozetime_Alternatifler_2021.pdf (E.T. 02.11.2021).

Mülteci Statüsünün Verilmesi ve Geri Alınmasına İlişkin Prosedürlere Yönelik Asgari Standartlar Hakkında 2005/85/EC Sayılı 01.12.2005 tarihli Avrupa Birliği Konsey Direktifi, m. 18/1. Erişim: <https://www.refworld.org/docid/4394203c4.html> (E.T. 19.08.2021).

Oxford Languages, “İnsancıl Ne demek?” Erişim: https://www.google.com/search?q=insancıl%b1+ne+demek&ei=1m09zlkye8uekduprab0ao&oq=%c4%b0nsanc%b1+ne+&gs_lcp=cgxnd3mtd2l6lxnlcnaqaxgmg0iabcabbbgepkbmgyiabaweb4ybggaebyqhjigcaaqaemggiabaweb4qdzikcaaqaheea8qcj1caaqaheea8ybggaebyqhjigcaaqaemgyiabaweb46cggaecq1gqqsam6cwgaeraeeledeimboguabcabeoeceeyafdbbfjsd2c9f2gbcab4arabwakiaemlkgehmc43ljaumzgbakabacgbcmbabaq&sclient=gws-wiz-serp (E.T. 29.09.2022).

Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı, 2014 (Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı). Erişim: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/handbook-law-asylum-migration-borders-1_tr.pdf (E.T. 11.06.2021).

Uluslararası Gözaltı Koalisyonu, Esir Edilmiş Çocuklar: Göçmenlerin Gözaltına Alınmasından Etkilenen Mülteci, Sığınmacı ve Düzensiz Göçmen Çocukların Haklarının ve Özgürlüklerinin Korunmasının Sağlanmasına İlişkin Yeni Bir Modelin Uygulamaya Konulması, 2012. Erişim: <http://idcoalition.org/wp-content/uploads/2012/03/Captured-Childhood-FINALJune-2012.pdf> (E.T. 13.05.2021).

Uluslararası Hukukçular Komisyonu (ICJ), Geri Göndermeme, Sınır Dışı Etme ve Uluslararası Koruma, Modül 1 “Sığınmacılar, Mülteciler ve Göçmenlerin Adalet Erişimine Destek” Projesi, 2019 (Modül 1). Erişim: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2019/02/MODULE1-Non-Refoulement-Deportation-and-International-Protection-2019-TUR.pdf> (E.T. 16.05.2021).

Uluslararası Hukukçular Komisyonu (ICJ), İdari Gözetim Altındaki Göçmen, Mülteci ve Sığınmacılar için Adalete Erişim “Sığınmacılar, Mülteciler ve Göçmenlerin Adalete Erişimine Destek” Projesi Modül 2, Ocak 2019 (Modül 2).

Uluslararası İdari gözetim Koalisyonu (IDC), There are Alternatives: A handbook for preventing unnecessary immigration detention revised edition), (Alternatifler Var: Göçmenlerin Gereksiz İdari Gözetimin Önlenmesi İçin Bir El Kılavuzu Revize Baskı) 2015. Erişim: <https://idcoalition.org/wp-content/uploads/2015/10/There-Are-Alternatives-2015.pdf> (E.T. 28.07.2022).

UNHCR, Detention Guidelines, 2012. Erişim: <https://www.unhcr.org/publications/legal/505b10ee9/unhcr-detention-guidelines.html> (E.T. 11.10.2020).

WGAD İnsan Hakları Komisyonu Elli Altıncı Oturum Raporu, E/CN.4/2000/4, 28.12.1999, Ek II, Görüşme No. 5. Erişim: <https://www.refworld.org/docid/502e10612.html> (E.T. 01.05.2020).

WGAD İnsan Hakları Konseyi Yedinci Oturumunu Raporu, A/HRC/7/4, 10.01.2008, p. 53: *“Ülkeye yasadışı girişin mücrimleştirilmesi, devletin yasadışı göçü kontrol etme ve düzenleme amacını aşar ve gereksiz (ve bu nedenle keyfi) gözaltına yol açar.”* Erişim: <https://www.refworld.org/docid/502e0eb02.html> (E.T. 15.09.2021).

Mahkeme Kararları

-AİHM

AİHM, A. ve Diğerleri/Birleşik Krallık, 3455/05 sayılı başvuru, 19.02.2009 tarihli karar.

AİHM, A.B. ve diğerleri/Fransa, 11593/12 sayılı başvuru, 12.07.2016 tarihli karar.

AİHM, Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye, 30471/08 sayılı başvuru, 22.09.2009 tarihli karar.

AİHM, Abdullahi Elmi ve Aweys Abubakar/Malta, 25794/13 ve 28151/13 sayılı başvurular, 22.11.2016 tarihli karar.

AİHM, Aden Ahmed/Malta, 55352/12 sayılı başvuru, 23.07.2013 tarihli karar.

AİHM, Algür/Türkiye, 2574/96 sayılı başvuru, 22.10.2002 tarihli karar.

AİHM, Amuur/Fransa, 19776/92 sayılı başvuru, 25.06.1996 tarihli karar.

AİHM, Asalya/Türkiye, 43875/09 sayılı başvuru, 15.04.2014 tarihli karar.

AİHM, Breukhoven/Çek Cumhuriyeti, 44438/06 sayılı başvuru, 21.07.2011 tarihli karar.

AİHM, Charahili/Türkiye, 46605/07 sayılı başvuru, 13.04.2010 tarihli karar.

AİHM, Dudgeon/Birleşik Krallık, 7525/76 sayılı başvuru, 22.10.1981 tarihli karar.

AİHM, E.M./Romanya, 43994/05 sayılı başvuru, 30.10.2012 tarihli karar.

AİHM, Farbtuth/Letonya, 4672/02 sayılı başvuru, 02.12.2004 tarihli karar.

AİHM, Filiz Uyan/Türkiye, 7496/03 sayılı başvuru, 08.01.2009 tarihli karar.

AİHM, Fraydun Ahmet Kordian/Türkiye, 6575/06 sayılı başvuru, 04.07.2006 tarihli kararlar.

AİHM, G.B.ve Diğerleri/Türkiye, 4633/15 sayılı başvuru, 17.10.2019 tarihli karar.

AİHM, Gisayev/Rusya, 14811/04 sayılı başvuru, 2011 tarihli karar.

AİHM, Gonzalez/İspanya, 30643/04 sayılı başvuru, 16.12.2008 tarihli karar.

AİHM, Guzzardi/İtalya, 7367/76 sayılı başvuru, 06.11.1980 tarihli karar.

AİHM, Hirsi Jamaa ve Diğerleri/İtalya, 27765/09 sayılı başvuru, 23.02.2012 tarihli karar.

AİHM, Ismoilov ve Diğerleri/Rusya, 2947/06 sayılı başvuru, 24.04.2008 tarihli karar.

AİHM, J.R. ve diğerleri, 22696/16 sayılı başvuru, 25.01.2018 tarihli karar.

AİHM, Kantyrev/Rusya, 37213/02 sayılı başvuru, 21.06.2007 tarihli karar.

AİHM, Khlaifia ve diğerleri/İtalya, 16483/12 nolu başvuru, 15.12.2016 tarihli karar.

AİHM, Labzov/Rusya, 62208/00 sayılı başvuru, 16.06.2005 tarihli karar.

AİHM, M.S.S/Belçika ve Yunanistan, 30696/09 sayılı başvuru, 21.01.2011 tarihli karar.

AİHM, Mahmudi vd./Yunanistan, 14902/10 sayılı başvuru, 31.07.2012 tarihli karar.

AİHM, Mamatkulov ve Askarov/Türkiye, 46827/99 ve 46951/99 sayılı başvurular, 04.02.2005 tarihli karar.

AİHM, Medvedyev/Fransa, 3394/03 sayılı başvuru, 29.03.2010 tarihli karar.

AİHM, Mitunga/Belçika Davası, 13178/03 sayılı başvuru, 12.10.2006 tarihli karar.

AİHM, Mursic/Hırvatistan, 7334/13 sayılı başvuru, 20.10.2016 tarihli karar.

AİHM, Musaev/Türkiye, 75724/11 sayılı başvuru, 21.10.2014 tarihli karar.

AİHM, Musial/Polonya, 28300/06 sayılı başvuru, 20.01.2009 tarihli karar.

AİHM, Muskhadzhiyeva ve diğerleri/Belçika, 41442/07 sayılı başvuru, 19.01.2010 tarihli karar.

AİHM, N./İsveç, 23505/09 sayılı başvuru, 20.07.2010 tarihli karar.

AİHM, Nechiporuk ve Yonkalo/Ukrayna, 42310/04 sayılı başvuru, 2011 tarihli karar.

AİHM, O.M/Macaristan, AİHM, 9912/15 sayılı başvuru, 05.07.2016 tarihli karar.

AİHM, Opuz/Türkiye, 33401/02 sayılı başvuru, 09.06.2009 tarihli karar.

AİHM, Orchowski/Polonya, 17885/04 sayılı başvuru, 22.10.2009 tarihli karar.

AİHM, Othman (Abu Qatada) /Birleşik Krallık, 8139/09 sayılı başvuru, 17.01.2012 tarihli karar.

AİHM, Popov/Fransa, 39472/07 ve 39474/07 sayılı başvurular, 19.01.2012 tarihli karar.

AİHM, Price/Birleşik Krallık, 33394/96 sayılı başvuru, 10.07.2001 tarihli karar.

AİHM, R.C./İsveç, 41827/07 sayılı başvuru, 09.03.2010 tarihli karar.

AİHM, R.U./Yunanistan, 2237/08 sayılı başvuru, 07.06.2011 tarihli karar.

AİHM, Rahimi/Yunanistan, 8687/08 sayılı başvuru, 05.07.2011 tarihli karar.

AİHM, Rantsev/Kıbrıs ve Rusya, 25965/04 sayılı başvuru, 07.01.2010 tarihli karar.

AİHM, Rusu/Avusturya, 34082/02 sayılı başvuru, 02.10.2008 tarihli karar.
AİHM, Ryabikin/Rusya, 8320/04 sayılı başvuru, 19.06.2008 tarihli karar.
AİHM, S.K./Rusya, 52722/15 sayılı başvuru, 14.02.2017 tarihli karar.
AİHM, Saadi/İtalya, 37201/06 sayılı başvuru, 28.02.2008 tarihli karar.
AİHM, Said/Macaristan, 13457/11 sayılı başvuru 30.03.2012 tarihli karar.
AİHM, Shamayev ve diğerleri/Gürcistan ve Rusya, 36378/02 sayılı başvuru, 12.10.2005 tarihli karar.
AİHM, Shamsa/Polonya, 45355/99 ve 45357/99 sayılı başvurular, 27.11.2003 tarihli karar.
AİHM, Stasi/Fransa, 25001/07 sayılı başvuru, 20.10.2011 tarihli karar.
AİHM, Sufi ve Elmi/Birleşik Krallık, 8319/07 ve 11449/07 sayılı başvurular, 28.06.2011 tarihli karar.
AİHM, Thimothawes/Belçika, 39061/11 sayılı başvuru, 04.04.2017 tarihli karar.
AİHM, Trakhel/İsviçre (BD), 29217/12 sayılı başvuru, 04.11.2014 tarihli karar.
AİHM, X./Türkiye, 24626/09 sayılı başvuru, 09.10.2012 tarihli karar.
AİHM, Yarashonen/Türkiye, AİHM, 72710/11 sayılı başvuru, 24.06.2014 tarihli karar.
AİHM, Yirmi Beş Başvuru/İngiltere, 4403/70 sayılı başvuru, 10 Ekim 1970 tarihli karar.
AİHM, Z.N.S./Türkiye, 21896/08 sayılı başvuru, 19.01.2010 tarihli karar.

-Sulh Ceza Mahkemesi

Aydın 2. Sulh Ceza Hakimliği, D. İş No. 2017/5473, 18.10.2017 tarihli karar.
Edirne 2. Sulh Ceza Hakimliği, D. İş No. 2018/2746, 03.07.2018 tarihli karar.
Hatay 2. Sulh Ceza Hakimliği, Değişik İş No. 2018/2686, 13.07.2018 tarihli karar.
İstanbul 9. Sulh Ceza Hakimliği, D. İş No. 2015/673, 22 04.2015 tarihli karar.
Kocaeli 2. Sulh Ceza Hakimliği, D. İş No. 2015/734, 06 Mart 2015 tarihli karar.

-AYM

AYM, Abdulkadir Yapıquan, 2016/35009 sayılı başvuru, 02.05.2019 tarihli karar.
AYM, Abdullah Akyüz, 2013/9352 sayılı başvuru, 02.07.2015 tarihli karar.
AYM, F.A. ve M.A., 2013/655 sayılı başvuru, 20.01.2016 tarihli karar.
AYM, K.A. Başvurusu, 2014/13044 sayılı başvuru, 11.11.2015 tarihli karar.
AYM, Murat Narman, 2012/1137 tarihli başvuru, 02.07.2013 tarihli karar
AYM, Rıda Boudraa, 2013/9673 sayılı başvuru, 21.01.2015 tarihli karar.
AYM, Y.K., 2016/14347 sayılı başvuru, 02.06.2020 tarihli karar.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Hacer ORUÇ

Eğitim Bilgileri

Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi/Hukuk Fakültesi
(2013-2018)

Yüksek Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi/ Kamu Hukuku (Özel
Öğrenci) Anabilim Dalı (2017-2018)

Yüksek Lisans Öğrenimi : Süleyman Demirel Üniversitesi/ Kamu Hukuku
Anabilim Dalı (2019-2023)